

Prevencia nenávistných a extrémistických prejavov v školskom prostredí

Učebnica pre pedagógov stredných škôl

Katedra politológie
Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne

2017

Autori:

Mgr. Pavol Struhár, PhD. (1. a 3. kapitola)

Mgr. Ivan Moravčík (2. a 5. kapitola)

Mgr. Marián Bušša (4. kapitola)

Recenzenti:

PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M.

doc. PhDr. Jozef Klavec, PhD.

ISBN 978-80-8075-768-7

EAN 9788080757687

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotácie na rok 2017 na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie.

Názov projektu: Prevencia nenávistných a extrémistických prejavov – mládež v centre pozornosti (D200/2017/13)

Úvod 8

1 Hľadanie hranice medzi extrémizmom a demokraciou 11

1.1	Pojem extrémizmus	12
1.2	Negatívna definícia politického extrémizmu	12
1.3	Extrémizmus vs. radikalizmus	13
1.4	Demokracia vs. nedemokratické režimy	15
1.4.1	<i>Suverenita ľudu, voľby a delba moci</i>	15
1.4.2	<i>Vláda väčšiny, ochrana práv menšín</i>	17
1.4.3	<i>Právny štát a garancia základných ľudských práv a slobôd</i>	18
1.4.4	<i>Princíp pluralizmu, pluralita informácií a mediálneho obsahu</i>	19
1.4.5	<i>Legitimita politického systému</i>	21
1.5	Pozitívna definícia politického extrémizmu	23
1.6	Formy politického extrémizmu	24
	Použitá a odporúčaná literatúra	28

2 Príčiny vzniku extrémizmu 33

2.1	Psychologické aspekty	33
2.1.1	<i>Kognitívne faktory</i>	33
2.1.2	<i>Emocionálne faktory</i>	36
2.1.3	<i>Osobnostné faktory</i>	39
2.2	Sociálne aspekty	42
2.2.1	<i>Faktor rodiny</i>	42
2.2.2	<i>Faktor komunity</i>	45
2.2.3	<i>Faktor spoločnosti</i>	47
	Použitá a odporúčaná literatúra	50

3 Právny rámec a aktéri politického extrémizmu v podmienkach SR 55

3.1	Vymedzenie extrémizmu v slovenskom právnom poriadku a oficiálnych vládných dokumentoch	55
3.1.1	<i>Radikálne resp. extrémistické subjekty v súdnej praxi na Slovensku</i>	58
3.2	Extrémistické politické strany na Slovensku	59
3.2.1	<i>Extrémne pravicové politické strany (Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko)</i>	60

3.2.2	<i>Extrémne ľavicové politické strany (Komunistická strana Slovenska a VZDOR – Strana práce)</i>	63
3.3	Radikálne a extrémistické občianske združenia	65
3.3.1	<i>Pravicové radikálne a extrémistické o. z.</i>	66
3.3.2	<i>Ľavicové radikálne a extrémistické o. z.</i>	68
3.4	Neoficiálne radikálne a extrémistické skupiny polovojenského charakteru	69
	Použitá a odporúčaná literatúra	75

4 Príklady dobrej praxe z programov prevencie pravicového extrémizmu 79

4.1	Prevencia pravicového extrémizmu a násillia (príklad Nórska)	80
4.1.1	<i>Neformálne metódy</i>	83
4.1.2	<i>Bezpečnostné zložky a ich postup</i>	84
4.1.3	<i>Časté chyby pri riešení problémov</i>	85
4.2	Prvky intervencií proti útokom z nenávisti	87
4.2.1	<i>Naratívny prístup deradikalizačných intervencií v Nemecku</i>	87
4.2.2	<i>Extrémny dialóg a pestovanie kritického myslenia na školách v Nemecku</i>	90
4.2.3	<i>Úloha škôl v rámci prevencie radikalizácie v Spojenom kráľovstve</i>	90
4.2.4	<i>Ako na školách predchádzať radikalizácii</i>	91
	Použitá a odporúčaná literatúra	94

5 Komunikácia kontroverzných tém a nenávistných prejavov zo strany pedagógov – odporúčania 99

5.1	Dejepis	100
5.2	Občianska výchova	101
5.3	Triednická hodina	110
5.4	Najčastejšie kladené otázky, názory a postoje žiakov počas diskusií skúmajúcich príčiny vzniku extrémizmu a radikalizmu	112

Záver 119

Príloha č. 1 121

ÚVOD

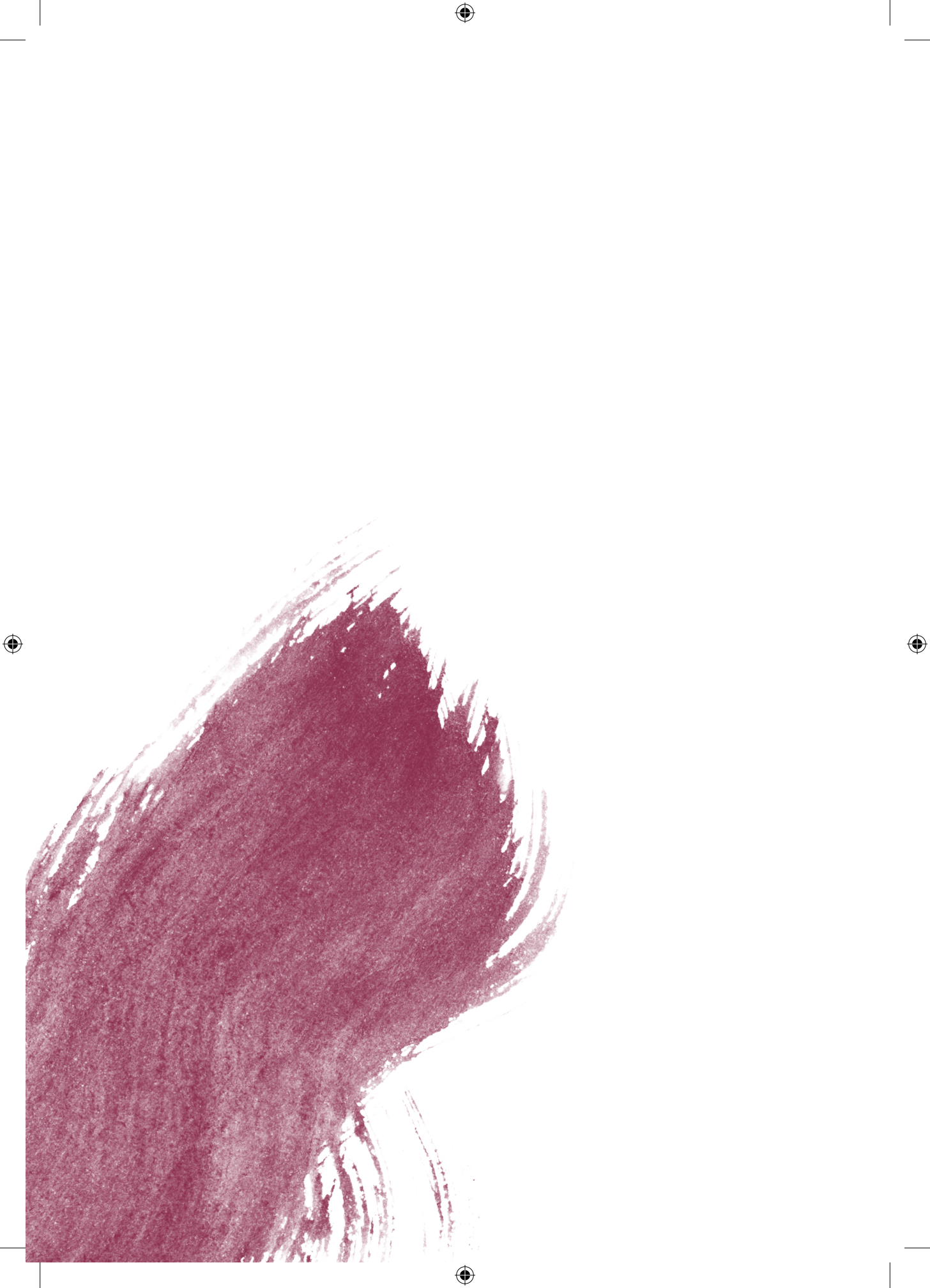
Extrémistické a nenávistné prejavy sú každodennou súčasťou sociálnych interakcií, avšak často krát musí prísť nejaký podnet, aby sa nimi verejnosť, médiá či politici seriózne zaoberali. Na Slovensku bol tým podnetom volebný úspech strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko, ktorej 14 poslancov momentálne uplatňuje mandát v Národnej rade Slovenskej republiky. Boj proti extrémizmu sa stal jednou z priorít vlády a tiež vďačnou témou politického boja.

Odhliadnuc od politického kontextu, vo všeobecnosti je akákoľvek podpora prevencie extrémistických a nenávistných prejavov žiaduca. Spoločnosť slobodná, tolerantná a solidárna totiž nie je samozrejmosťou. Spoločenské konflikty, či už sociálne, etnické alebo náboženské, sú mnoho krát dôsledkom „nevinných“ prejavov s nenávistným či extrémistickým obsahom.

Z návštevy mnohých základných a stredných škôl je autorom tejto učebnice zrejmé, že práve školy sú miestom, kde už dnes rozhodujeme o charakteere budúcej spoločnosti. Príležitosťou, ale zároveň aj hrozbou je totiž skutočnosť, že študenti základných a stredných škôl sú stále vo veku, ktorý nám umožňuje ich postoje a správanie formovať. To však vedia aj prívrženci rôznych extrémistických skupín, snažiaci sa získať mladých aktívnych ľudí pre svoju nenávistnú ideológiu. Bremeno zodpovednosti za to, ako študenti dokážu reagovať na ponuky z extrémistického prostredia, je aj na učiteľoch, ktorí často nahrádzajú čoraz početnejšie zlyhania rodinného a sociálneho prostredia svojich študentov.

Učitelia základných či stredných škôl však potrebujú pri svojej náročnej práci podporu. Pamätám si niekoľko diskusií s riaditeľmi a učiteľmi základných a stredných škôl, počas ktorých žiadali rady, ako identifikovať extrémistické a nenávistné prejavy na ich školách a hlavne, ako vhodne komunikovať kontroverzné témy s čoraz (de)informovanejšími žiakmi. S kolegami sme sa preto rozhodli zareagovať na tento dopyt a pripravili sme publikáciu, ktorej cieľom je pomôcť pedagógom získať aktuálne a relevantné informácie o problematike extrémizmu (1. kapitola), jeho príčinách (2. kapitola) a aktéroch v slovenskom prostredí (3. kapitola). Druhá časť knihy sa venuje samotnej prevencii. Najprv približujeme preventívne programy v zahraničí, vnímané ako príklady dobrej praxe, ktoré nás môžu inšpirovať k aktivitám aj v našom prostredí (4. kapitola). Priestor v „preventívnej časti“ publikácie majú tiež konkrétne odporúčania a návrhy aktivít, ktoré boli v roku 2017 overované aj v rámci realizovaných workshopov na stredných školách (5. kapitola). Táto časť ponúka usmernenia ako so študentmi rozprávať o kontroverzných spoločenských témach, ako naprávať ich prípadné radikálne názory, alebo akým spôsobom je možné zradikalizovaných študentov nasmerovať radšej smerom k aktívnej participácii v rámci demokratickej spoločnosti.

Hľadanie hranice medzi extrémizmom a demokraciou

1 Hľadanie hranice medzi extrémizmom a demokraciou

Pavol Struhár

Extrémizmus je aktuálne médiami, politikmi či občanmi často skloňované slovo, ale len zriedka ho jednotliví aktéri chápu rovnako. Viacerí teoretici (napr. Backes 2007; Jesse&Thieme 2011; Mareš 2003) upozorňujú, že ani medzi odborníkmi na extrémizmus sa nepodarilo nájsť zjednocujúce a univerzálne vysvetlenie tohto pojmu. Niektorí ho dokonca odmietajú hľadať, lebo ho považujú skôr za žurnalistický pojem, ktorý v sebe zahŕňa hodnotový súd (extrémizmus = zlo). Pre ľudí v praxi, učiteľov, vychovávateľov či sociálnych pracovníkov, ktorí sa každodenne stretávajú s nenávisťnými prejavmi, je však chápanie extrémizmu či nenávisťi ako zla jedným z hodnotových východísk ich povolania. K svojej práci preto potrebujú jasné informácie, aby vedeli s prejavmi extrémizmu pracovať.

Nejednotná kategorizácia a pojmový aparát, ale tiež nejednoznačne vytýčené hranice medzi rôznymi fenoménmi môžu v spoločnosti vyvolávať rôzne reakcie. Často sú napríklad v spoločnosti odmietané legitímne názory, keď je ich nositeľ účelovo označený za extrémistu, čím sa končí konštruktívna diskusia o probléme. Ešte častejšie sa však stretávame s bagatelizovaním nenávisťných a extrémistických prejavov alebo zámernými dezinterpretáciami pojmu extrémizmus. Napríklad, začiatkom roka 2017, redemptorista a kňaz gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, Miroslav Čajka, vo svojom príspevku vysvetľuje, že Ježiš Kristus bol najväčší extrémista v dejinách, pretože extrémne miloval ľudí. Čajka, spolupracujúci s politickou stranou Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko, tiež tvrdí, že terajším systémom by bol Ježiš Kristus kvôli jeho extrémnej láske k iným ľuďom odsúdený za páchanie trestného činu. Z mylnej argumentácie kňaza môže mať poslucháč pocit, že byť extrémistom je dokonca cnosť, ktorá je však systémom potlačovaná. Druhým príkladom je časť refrénu neonacistickej skupiny Project Vandal a zároveň často sa vyskytujúci text na tričkách krajne pravicových sympatizantov v znení: „*som označený za extrém, pretože milujem svoju zem*“. Autor myšlienky sa snaží vyvolať klamlivý dojem, že extrémistom sa môže stať niekto len kvôli vyjadreniu pozitívnych emócií voči svojej krajine.¹

Akademici, odborníci na extrémizmus či bezpečnostní experti však vedia pomerne jasne a objektívne vymedziť, aké prejavy a aktivity sú extrémistické, a teda pre demokratickú spoločnosť škodlivé, a ktoré prejavy nemožno s prihliadnutím na garantované ľudské práva a slobody obmedzovať. Ako

¹ Navyše, tento príklad výborne vystihuje súčasnú stratégiu extrémistických aktivistov a skupín, ktoré sa v snahe získať podporu verejnosti prezentujú umiernené (napr. ako národovci, vlastenci, nacionalisti), avšak ich skrytá agenda vykazuje znaky nenávisťi voči etnickým, náboženským, sexuálnym či politickým skupinám.

argumentuje na základe skúsenosti z Nemecka Hans-Gerd Jaschke (2006), hoci pojem extrémizmus nie je v politickej vede všeobecne obľúbený, prijali ho práve bezpečnostné zložky a súdnictvo v Nemecku, aby bolo možné identifikovať, operacionalizovať a následne právne postihovať protiústavné fenomény či aktivity. Môžeme pokojne uviesť, že rovnako dôležité je vymedzenie pojmu pre pedagógov či sociálnych pracovníkov.

V nasledujúcej časti tak ozrejmime, čo sa všeobecne rozumie pod pojmom extrémizmus.

1.1 Pojem extrémizmus

Termín extrémizmus, ako súhrnný pojem pre označenie politických síl na okraji ľavo-právneho spektra, prvýkrát použil v roku 1921 francúzsky publicista Maxime Leroy v štúdiu *Les techniques nouvelles du syndicalisme*. Leroy nazýva v súvislosti s Veľkou októbrovou revolúciou v Rusku červenými extrémistami členov Leninovej strany, vyznačujúci sa „absolútnou vierou“ (Mareš 2005:296). v tom čase bol extrémizmus limitovaný na ľavicový, o pravicovom sa začína hovoriť až po Pochode na Rím v roku 1922, ktorý organizoval Benito Mussolini, vodca Národnej fašistickej strany (porovn. Schubert 2011).

K presnému vymedzeniu extrémizmu vedú dve cesty. Možno ho vysvetliť využitím negatívnej alebo pozitívnej definície.

1.2 Negatívna definícia politického extrémizmu

Podstatou negatívnej definície politického extrémizmu je objasniť pojem jeho vymedzením voči inému politickému javu a prípadne určiť, v čom sa od neho odlišuje. Chmelík (2001) vo všeobecnej definícii extrémizmu hovorí o „výraznom odchýlení sa jednotlivca alebo skupiny od všeobecne zavedených a v aktuálnej dobe prijímaných noriem.“ Chmelík vhodne pripomína, že extrémizmom môžu byť označené aj také aktivity, ktoré k dosahovaniu svojich inak legitímnych cieľov využívajú nezákonné alebo tzv. subverzné metódy. Napríklad, ak niekto bojuje proti zlým životným podmienkam zvierat na farmách, je to legitímny, či dokonca šľachetný, cieľ. Ak však kvôli tomu zabíja zamestnancov farmy, považuje sa to za prejav extrémizmu.

Podľa definície Chmelíka by však extrémistom mohol byť aj jednotlivec, ktorý v totalitnom režime presadzuje myšlienky demokracie, keďže aj v jeho prípade ide o výrazné odchýlenie sa od aktuálne zavedených a prijímaných noriem. Je preto potrebné si definíciu extrémizmu zasadiť do kontextu demokratickej spoločnosti, v ktorej sú krajné (extrémne) reprezentácie zastúpené práve antidemokratickými silami.

Politický extrémizmus je tak aj v prácach teoretikov vymedzený konkrétne voči demokracii. Pfhal-Traughber (1999) pri definovaní extrémizmu hovorí o zhrňujúcom označení pre antidemokratické sily a politické fenomény, ktoré môžu byť navzájom ideologicky výrazne odlišné, ale spája ich práve

odmietanie demokratického ústavného štátu. Inak povedané, hoci medzi neonacistickými a komunistickými skupinami vládne silné nepriateľstvo, spája ich odpor k demokratickému systému a jeho predstaviteľom (napr. polícia, súdy, politici, kultúrne elity atď.), keďže súčasný (aj globálny) spoločensko-ekonomický systém považujú z odlišných dôvodov za nespravodlivý a škodlivý.² Prax na Slovensku potvrdzuje spoluprácu skupín resp. predstaviteľov oboch antagonistických prúdov, napríklad pri protestoch proti vojenskej aliancii NATO.

Opodstatnenosť vymedzenia extrémizmu voči demokracii potvrdzujú aj samotní extrémisti. Na neonacistickom portáli nsinfo.sk anonymný autor porovnáva demokraciu s národným socializmom a samotnú demokraciu označuje za nepriateľa. Konštatuje, že:

„Národný socializmus má nad demokraciou jednoznačne navrch. Tá, hoci čoraz viac prehnitá, je stále pri moci a tak aktívne potláča všetky prúdy, ktoré znamenajú hrozbu pre jej existenciu. Tým prúdom sme aj my, Národnosocialistickí revolucionári. V našom boji musíme byť pripravení na všetko, pretože demokracia, tak ako každý dožívajúci živý tvor, dáva do boja o zachovanie si holej existencie všetko, čo ešte má. Stojíme proti zúfalému a odhodlanému nepriateľovi, ktorého musíme prevýšiť nielen odhodlanosťou, ale aj vytrvalosťou a hladom po víťazstve.“ (nsinfo.sk 2010)

Zhrnúc, extrémizmus je definovaný ako antitéza ústavného štátu (Backes 2007; Jesse&Thieme 2011; Jaschke 2006, van Hullen 2010 a iní) a z tohto pohľadu je vedomou resp. nevedomenou snahou o autokraciu (diktátorský režim). Dá sa oprávnene argumentovať, že spoločenská realita nie je čierno-biela, vo svete predsa fungujú neliberálne demokracie, vyplňajúce priestor medzi dvoma pólmi – autoritárskym a demokratickým. Tie môžu mať dokonca väčšiu podporu voličov ako liberálna alternatíva (napr. podpora strany Fidesz resp. Viktora Orbána v Maďarsku či strany Právo a spravodlivosť v Poľsku). V tejto súvislosti je preto potrebné vysvetliť rozdiel medzi radikálnym a extrémistickým správaním.

1.3 Extrémizmus vs. radikalizmus

Rovnako ako pri posudzovaní fenoménov v politike, aj v školskom prostredí by mal pedagóg často vyhodnotiť, či správanie študenta je ešte v súlade so spoločenskými normami a demokratickými hodnotami (aj keď je radikálne), alebo už nie. Ak študent prejavuje latentný odpor k menšinám, ešte to neznamená, že prechováva sympatie k extrémistickej ideológii alebo sa dokonca zúčastňuje aktivít namierených proti príslušníkom menšín. Nie je preto vhodné ho hneď postihovať či vyčleniť z kolektívu, pretože to

² Nacionálni socialisti odporujú najmä demokraciu proklamovanú rovnosť a ľavicoví extrémisti zasa považujú demokratický systém za nástroj buržoázie na ovládanie pracujúcich mas. Oba prúdy demokraciu v zásade neodmietajú, ale ich predstava špecifickej podoby demokracii protirečí jej základným fundamentom (napr. obmedzenie základných ľudských práv a slobôd).

paradoxne môže viesť k ešte prehĺbeniu radikálnych prejavov a postupný príklon k extrémistickým skupinám, ktoré podobne orientovaným jednotlivcom ochotne poskytujú útočisko. Na začiatku je preto vhodnejšie skúmať jeho prejavy detailnejšie a dlhodobejšie, všímať si zmeny správania (vzhľad, obliekanie, počúvanie hudby, vzťahy s kamarátmi) ale tiež schopnosť diskutovať, kriticky myslieť, a upravovať svoj pohľad na problematiku. Nesprávna identifikácia môže viesť k prehliadnutiu extrémistických prejavov študenta alebo naopak, k zbytočnému postihovaniu prejavov, ktoré sú síce kritické a radikálne, avšak v stále v medziach demokracie. V prípade radikálnejších prejavov je pre spoločnosť lepšie nasmerovať aktivity študenta k aktívnej občianskej participácii v rámci demokratického systému ako keby bol nútený hľadať sebarealizáciu v extrémistickom prostredí.

Prax nielen zo školského prostredia však naznačuje, že nielen hľadanie hranice medzi radikálnym a extrémnym prejavom, ale už len ich správna identifikácia je pre pedagóga náročnou úlohou. Prax pri klasifikovaní extrémizmu podľa stupňa nepriateľstva voči demokracii (intenzita extrémizmu) ukázala tendenciu extrémistov neprejavovať snahu o zrušenie resp. obmedzenie demokracie vždy otvorene a jasne. Prejavovanie extrémistických postojov je totiž zväčša v rozpore s právnym poriadkom demokratickej krajiny, a preto verejne pôsobiace extrémistické hnutia, politické strany alebo jednotlivci využívajú miernejšiu (radikálnu) rétoriku, prípadne populizmus. k ambivalentnému správaniu dokonca vyzýva aj časť neonacistov, ktorí v oblasti propagandy navrhujú nastoľovať témy, ktoré by vedeli zaujať „normálneho človeka“ (Hanák 2010) a nevyvolávali by kontroverziu medzi ľuďmi. Potvrdzujú sa tak slová českého autora Charváta (2007), že extrémizmus (nacistická resp. fašistická ideológia či antisemitizmus) je často na verejnosti nahrádzaný agresívnejšou formou nacionalizmu, antikomunizmom, antisionizmom, prípadne spoločnosťou tolerovaným rasizmom proti etnickej menšine alebo prisťahovalcom.

Napriek uvedenému, ani v školskom prostredí by sme nemali rezignovať na potrebu vnímať rozdiel medzi extrémizmom a radikalizmom (porovn. Neugebauer 2001). Oba fenomény (radikalizmus aj extrémizmus) sa pohybujú na okraji demokratického spektra, ale radikalizmus nie je vyslovene antidemokratický a extrémistický, hoci v určitých prípadoch môže mať vo vzťahu k demokracii destabilizujúci potenciál (Mareš 2005). Mareš (2005: 305-306) tvrdí, že radikáli zastávajú postoje a názory veľmi kritické k forme demokratického usporiadania a požadujú ich dôslednú zmenu. Často kritizujú mieru zabezpečenia práv, slobôd a povinností pre jednotlivé časti spoločnosti, napr. mieru národnostných práv pre maďarskú či rómsku menšinu alebo práva sexuálnych menšín.

Dôležité je poznamenať, že pri presadzovaní radikálnych cieľov sú aktérmi rešpektované základné demokratické mechanizmy. Mudde (2007) tvrdí, že radikáli sa vyznačujú odmietavým postojom k niektorým základným

hodnotám liberálnej demokracie, ale na rozdiel od extrémistov sú v princípe demokratmi. Graficky to dobre vysvetľuje nasledovná schéma³.

Ultraľavica (krajná ľavica)			Ultrapravica (krajná pravica)	
Ľavicový extrémizmus	Ľavicový radikalizmus	Demokratický stred	Pravicový radikalizmus (populizmus)*	Pravicový extrémizmus
Ústavno-konformné spektrum, definované demokratickým poriadkom				

Obrázok 1, Zdroj: Mareš, M. (2005). *Upravené autorom.

Napriek tomu, že medzi demokraciou a extrémizmom je priestor pre radikálne prejavy, balansujúce na hranici akceptovateľnosti, pre lepšie pochopenie problematiky extrémizmu je však v našom prípade vhodnejšie pracovať s čistými typmi demokracie resp. extrémizmu. Ostrým vymedzením extrémizmu voči demokracii je navyše možné upozorňovať mládež, reagujúcu často radikálne a sympatizujúcu s tvrdšími či násilnejšími riešeniami, aká alternatíva sa ponúka v prípade zosilnenia intenzity ich radikálnych prejavov a prípadného zvrhnutia demokratického systému. Ak totiž extrémisti kritikou (často relevantnou, keďže demokracia nie je dokonalý systém) volajú po zmene systému, je potrebné sa spýtať, aký typ socio-ekonomického resp. politického systému má demokraciu nahradiť. Na základe historickej skúsenosti aj súčasného politického diania sa ukazuje, že alternatívou demokracie, rešpektujúc určité typy neliberálnych demokracií, je forma autoritárskeho resp. totalitného systému. Aj preto bude v nasledujúcej časti fenomén extrémizmu vysvetľovaný práve porovnaním demokracie a nedemokratických režimov, s ktorými máme aj na Slovensku priamu historickú skúsenosť, či už v prípade vojnovej Slovenskej republiky 1939-1945 alebo socialistického Československa v rokoch 1948-1989.

1.4 Demokracia vs. nedemokratické režimy

15

Vo všeobecnosti, demokratickým ústavným štátom (resp. liberálnou demokraciou) rozumieme politicko-spoločenský systém, vyznačujúci sa niekoľkými základnými fundamentmi (zvýraznené tučným písmom), ktoré podmieňujú fungovanie demokratickej spoločnosti. v nasledujúcej časti budú postupne objasnené.

1.4.1 Suverenita ľudu, voľby a delba moci

Hoci mnoho ľudí charakterizuje demokraciu len ako vládu ľudu, nie je to presné a dostatočné. Vládou ľudu totiž argumentovali napríklad aj

³ vo všeobecnosti možno mať k tejto schéme mnoho kritických pripomienok, napr. absencia iných extrémizmov (napr. náboženský), neopodstatnená vzdialenosť ľavého a pravého extrému napriek podobnosti, atď.

predstavitelia totalitných socialistických (ľudových) republík či nacistický diktátor Adolf Hitler prostredníctvom koncepcie ľudového resp. národného spoločenstva (tzv. *Volksgemeinschaft*), hoci prakticky demokraciu odmietali. Nie všetci občania boli totiž do (národného) spoločenstva včlenení. Prekážkou boli často zvláštne kritéria „členstva“, ktoré sú takmer nezmeniteľné (napr. farba pleti, náboženstvo, materinský jazyk, spoločná historická skúsenosť, príslušnosť k sociálnej triede). Navyše, tí, ktorí do vyvoleného spoločenstva nepatrili, mali v spoločnosti znevýhodnené postavenie, čo odporuje rovnosti resp. rovnoprávnosti jednotlivcov, jednej zo základných hodnôt moderných demokratických spoločností.

Demokraciu v modernej podobe chápeme primárne ako **reprezentáciu ľudu prostredníctvom zástupcov**, ktorých volia všetci občania štátu bez rozdielu etnicity, rasy, náboženstva, pohlavia či sociálneho statusu, pričom hlas každého občana má rovnakú silu. Ak totiž hovoríme o skutočnej demokracii, musia sa konať **spravodlivé, slobodné a pravidelne sa opakujúce voľby**, pričom volebné právo musí spĺňať podmienku tajnosti, rovnosti, všeobecnosti a priamosti.

Naopak, v prípade totalitných a autoritárskych režimov je ľud, alebo skôr len časť vyvolených občanov krajiny⁴, reprezentovaná jednotlivcom alebo skupinou, ktorí nie sú (znovu)zvolení v slobodných, spravodlivých a pravidelne sa opakujúcich voľbách, pričom často neplatia ani vyššie spomínané zásady volebného práva (najmä všeobecnosť, t.j. princíp, že voliť a byť volenými môžu všetci občania bez rozdielu). Napríklad, predstavitelia nacionálneho socializmu (nacizmu) či fašizmu a ich moderných foriem presadzujú, aby z národného spoločenstva vzišiel najschopnejší vodca (bojom resp. vzájomným súperením), ktorý následne v spoločenstve požíva absolútnu autoritu (Heywood 2008). Spochybňovanie autority neomylného, najschopnejšieho a najmúdrejšieho vodcu voľbami, politickými stranami, parlamentom či občianskou kontrolou je tak neprípustné. Vodcovský princíp (tzv. *Führerprinzip*), nadradujúci vôľu vodcu nad inštitúcie demokracie či právneho štátu, alebo splynutie vodcu s národom resp. štátom (napr. známe heslo „*Adolf Hitler je Nemecko a Nemecko je Adolf Hitler*“), potláča **suverenitu ľudu**, jednu zo základných charakteristík demokracie.

Navyše, vodcovský princíp, resp. absolútne vodcovstvo, narušuje ďalší z fundamentov demokracie – deľbu moci. **Deľba štátnej moci v štáte** medzi zákonodarnú, výkonnú a súdnu má za cieľ zabrániť koncentrácii moci v rukách jednotlivca či skupiny, čo by mohlo viesť k porušovaniu základných ľudských práv občanov, resp. princípov právneho štátu. Moc sa preto delí na nezávislé zložky, ktoré sa navzájom kontrolujú a vyvažujú. V praxi to znamená, že ak nejaká politická strana presadí v parlamente prijatie zákona, ktorý odporuje Ústave SR, Ústavný súd ho môže z dôvodu protiústavnosti zrušiť a zamedziť tak zneužitiu moci. Rovnako by postupoval aj v prípade, ak by napríklad prezident Slovenskej republiky prekročoval pri výkone funkcie svoje právomoci vymedzené Ústavou SR.

4 v nacistickom Nemecku od roku 1935 nedisponovali politickými právami napríklad Židia.

Naopak, v autoritárskych a totalitných režimoch nie je moc právnymi predpismi prakticky limitovaná a rozptýlená medzi rôzne zložky. Jednotlivec (napr. J. Stalin) resp. úzka skupina ľudí (napr. politbyro Komunistickej strany Sovietskeho zväzu), stoja nad právom resp. ho využívajú k udržaniu absolútnej moci v spoločnosti. Ak sa aj formálne uplatňuje deľba moci, vzájomná kontrola absentuje, keďže jednotlivec alebo skupina ovládajú všetky zložky moci (Backes 2007).

1.4.2 *Vláda väčšiny, ochrana práv menšín*

Ďalšou významnou charakteristikou demokracie je **vláda väčšiny v súbehu s ochranou práv menšín**. V každodennom živote sa často stretávame so situáciou, keď ľudia využívajú demokratické hlasovanie o otázke, na ktorej sa nedokážu jednomyselne zhodnúť. Je však potrebné si uvedomiť, že víťazstvo v hlasovaní nemôže narušiť práva tých, ktorí prehrali. Napríklad, ak v triede žiaci hlasujú o tom, kde by mali ísť na koncoročný výlet, tí študenti, ktorým sa nepodarilo ich návrh presadiť, nemôžu stratiť možnosť sa výletu zúčastniť. Rovnako majú právo predkladať ďalšie návrhy o spomínanom výlete, o ktorých bude trieda slobodne a férovo hlasovať. Ten istý princíp platí aj v politike, keď ani prehra vo voľbách neznamená pre opozíciu stratu politických práv. Politická menšina má právo kontrolovať vládu a zúčastňovať sa rozhodovacích procesov, má mať primerané zastúpenie v demokratických inštitúciách, a reálnu možnosť stať sa v nasledujúcich voľbách vládnucou väčšinou.

Naopak, skúsenosti s autoritárskymi resp. totalitnými režimami a extrémistickými skupinami dokazujú systémové potlačanie opozície. Napríklad, po vyhratých parlamentných voľbách v Nemecku v marci 1933, režim Adolfa Hitlera postupne zakázal politickú opozíciu, obmedzil volebné právo menšín (napr. Židov či Rómov) a umožnil kandidovať vo voľbách len jedinej strane – vlastnej Národnosocialistickej nemeckej robotníckej strane (NSDAP)⁵. Viac ako 70 000 politických predstaviteľov opozície bolo zastrelených a milióny deportovaných do koncentračných táborov. Podobná situácia bola aj v Sovietskom zväze alebo Československu, kde si mohli voliči do zákonodarných orgánov (napr. Národné alebo Federálne zhromaždenie) vybrať len kandidátov z jednotnej kandidátky Národnej fronty. Tú tvorili buď členovia Komunistickej strany alebo nestráni s jej podporou. Politická opozícia bola, rovnako ako v prípade nacistického režimu, potlačovaná, verejnosti sú známe napríklad gulagy na Sibíri alebo uránové bane v Jáchymove, kde museli politickí väzni tvrdo pracovať. V tejto súvislosti je vhodné zdôrazniť, že súčasní extrémisti sa od týchto skutočností nedištancujú. Naopak, spomínané totalitné režimy glorifikujú, snažia sa rehabilitovať ich predstaviteľov, alebo dokonca

⁵ Od roku 1938 do 1945 sa dokonca žiadne voľby nekonali

volajú po znovu zavedení podobných opatrení a politik, čím sa stávajú aj pre súčasnú demokratickú spoločnosť hrozbou.

1.4.3 Právny štát a garancia základných ľudských práv a slobôd

Ako už bolo naznačené v časti o del'be moci, demokratický štát musí byť zároveň štátom právnym. **Právny štát** predstavuje istý ideál, ku ktorému sa demokracie konkrétnymi opatreniami približujú. Obmedzenie štátnej moci zákonmi, generalita práva, zákaz retroaktivity či právna istota sú princípy, ktoré chránia občana pred bezprávím a zneužívaním moci. To znamená, že občan v demokracii musí mať istotu, že v spoločnosti platia zákony pre všetkých rovnako, efektívne sa vynucuje ich dodržiavanie, a prípadne porušenia sú potrestané.

Demokracia totiž nie len mechanizmus vládnutia a rozhodovania, ale tiež sa nevyhnutne spája s **dodržiavaním základných ľudských práv a slobôd** (napr. vyššie spomínané volebné právo, sloboda pohybu, prejavu, náboženského presvedčenia). Politický extrémizmus však myšlienku ľudských práv a rovnosti odmieta. Pravicoví extrémisti namietajú samotnú rovnosť. Podľa nich totiž ľudia nie sú z rasových či etnických dôvodov rovní a tak nemožno garantovať ani práva a slobody všetkým ľuďom bez rozdielu (napr. černochoom alebo Židom, homosexuálom, zdravotne postihnutým). Argumentujú, že rovnako ako v prírode, aj v spoločnosti je nerovnosť prirodzená a prežijú len najschopnejší (konceptia tzv. sociálneho darwinizmu), pričom samotný konflikt a eliminácia slabších je hybnou silou spoločenského vývoja. Pre predstaviteľov nacionálneho socializmu a tzv. rasovej teórie (napr. A. de Gobineau, F. Galton, A. Jensen a iní)⁶ je nadradenou rasou biela, pričom jej miešaním s inými rasami sa degeneruje.

Aj preto v rámci nacistického Nemecka existoval oficiálny program eugeniky, v rámci ktorého nacistický režim realizoval rasovo podmienenú politiku vedúcu nielen k zdokonaľovaniu árijskej rasy, ale tiež k eliminácii iných rás či zdravotne postihnutých ľudí. V súčasnosti stojí za pozornosť prípad 21-ročného Američana Dylanna Roofa, ktorý v roku 2015 v meste Charleston zastrelil 9 Afroameričanov, pričom čin zdôvodnil rasovou nenávisťou voči černochoom. V Nemecku zasa registrujeme prípad 3 nemeckých neonacistov z pravicovo-extrémistickej skupiny Nacionálnosocialistické podzemie, ktorí v rokoch 2000 až 2006 zavraždili deviatich cudzincov (prevažne Turkov), žijúcich v Nemecku.

Na druhej strane, socialistické a komunistické hnutia akúkoľvek nerovnosť odmietajú, a preto rozšírili liberálnu požiadavku rovnosti práv o rozmer sociálnej a ekonomickej rovnosti (egalitarizmus). Ich vnímanie ľudských práv je však špecifické a obmedzené. Ľavicoví extrémisti síce naplňajú demokratickú požiadavku rovnosti, ale ich požiadavka absolútnej sociálnej a ekonomickej rovnosti narúša princíp slobody jednotlivca, ktorý je pre demokratickú spoločnosť nevyhnutnou podmienkou (napr. zákaz súkromného vlastníctva).

⁶ pozri bližšie Milo (2012) alebo Charvát (2007)

Navyše, ľavicoví radikáli resp. extrémisti, vnímajúci rozdiely medzi ľuďmi ako umelé, sa snažia o ich odstránenie prostredníctvom revolúcie. Ľavicoví extrémisti (najmä komunisti) totiž považujú demokratický systém za nástroj v rukách kapitalistov (t.j. vykorisťovateľov), ktorým ovládajú proletariát (t.j. vykorisťovaných). Z historickej skúsenosti v našej krajine registrujeme porušovanie práva na vlastníctvo komunistickým režimom najmä na prelome 40. a 50. rokov, keď sa „revolučne“ konfiškoval a znárodňoval súkromný majetok občanov, najmä vlastníkov väčších podnikov a pozemkov (ale napríklad aj majetok a pozemky cirkvi). V súčasnosti bolo výraznejšie o ľavicových extrémistoch počuť v súvislosti s protestmi proti stretnutiu G20 v nemeckom Hamburgu v júli 2017, kde sa až 8000 ľavicových násilníkov dostalo do konfliktu s bezpečnostnými zložkami. Dôvodom protestov bol odpor k lídrom 20 najvyspelejších krajín, ktorí podľa demonštrantov nemajú záujem riešiť globálne problémy sociálnej nerovnosti či životného prostredia.

Požiadavka sociálnej spravodlivosti a kritika zvyšujúcich sa sociálnych nerovností v spoločnosti je legitímna, keď dokonca istý sociálny štandard môže byť vnímaný ako podmienka fungujúcej demokracie.⁷ Na základe skúsenosti z praxe je však potrebné upozorniť, že argumentáciu sociálnym či ekonomickým blahobytom je potrebné vždy rozanalyzovať a kriticky preskúmať. Extrémisti argumentujúci sociálnym programom totalitných resp. autokratických režimov totiž len zriedka uvádzajú, že v týchto režimoch sa k bohatstvu spoločnosti dostáva len vybraná skupina ľudí, či už na základe príslušnosti k vybranej rase, etnicite, náboženskému presvedčeniu či triede (tzv. welfare šovinizmus).

Spoločnosť (s výnimkou ľudí zbavených politických či hospodárskych práv) bohatne preto, že štát konfiškuje majetok občanov vylúčených z politického a hospodárskeho života. Ako príklad možno uviesť arizáciu majetku Židov v nacistickom Nemecku či vo vojnovnej Slovenskej republike 1939 – 1945, kedy sa konfiškoval majetok Židov a prevádzal na nežidovské obyvateľstvo. Ako už bolo spomenuté vyššie, z ideologických dôvodov dochádzalo ku konfiškácii a znárodneniu majetku aj v prípade vlády Komunistickej strany Československa po roku 1948.

1.4.4 Princíp pluralizmu, pluralita informácií a mediálneho obsahu

19

Vyššie spomínané príklady často vnímame skôr ako historické fenomény, pričom v súčasnosti je pre nás samozrejmé a prirodzené užívanie práv, slobôd a možností, ktoré nám politický a ekonomický systém na Slovensku ponúka. Ešte pred tromi desaťročiami však žili občania Československa v podmienkach, kedy boli sloboda pohybu, prejavu, informácii či pestrosť záujmov obmedzené, pretože pochybovali a ohrozovali samotný režim.

Pluralita pritom pre ľudí znamená slobodu, rovnosť šancí či príležitosť plnohodnotnej sebarealizácie, hoci tiež napríklad zodpovednosť za rozhod-

7 V otázke podmieňujúceho vzťahu bohatstva spoločnosti a demokracie však neexistuje v rámci akademickej obce zhoda. Je istá úroveň sociálneho blahobytu nevyhnutnou podmienkou demokracie? Majú ľudia pod prahom chudoby vôbec záujem a reálnu možnosť využívať občianske a politické práva, keď nemajú naplnené základné biologické potreby?

nutia, ktoré vykonávajú. **Pluralizmus** je jedným z fundamentov demokracie, ktorého dôsledky občania pociťujú v každodennom živote. Demokratický štát zabezpečuje pluralitu nielen počas volieb, keď dáva možnosť zúčastňovať sa volieb rôznym politickým stranám, ale umožňuje tiež svojim občanom zastupovať ich najrôznejšie záujmy a ovplyvňovať rozhodovanie orgánov štátnej moci. Mladí ľudia si tak môžu slobodne zakladať rôzne mládežnícke organizácie politického či apolitického charakteru, svojich reprezentantov majú tiež zamestnávateľa, zamestnanci, živnostníci, lekári či advokáti. Vlastnými klubmi, združeniami či spolkami disponujú športovci, záhradkári aj poľovníci. Štát do pôsobenia občianskej spoločnosti nezasahuje na rámec toho, čo mu povoľuje Ústava Slovenskej republiky a platné zákony.

Naopak, v autoritárskych režimoch je pluralita obmedzená. Pfahl-Traugher (1999) v tejto súvislosti hovorí o antipluralistickom vnímaní politiky extrémistami. Silný štát v totalitnom režime povoľuje reprezentovať len tie záujmy, ktoré považuje za vhodné. Navyše, povolené organizácie prísne reguluje resp. nad nimi preberá kontrolu. Napríklad, v Československu bol záujem zamestnancov reprezentovaný len Revolučným odborovým hnutím (ROH). Zamestnanci nemali možnosť si vybrať, ktorá organizácia bude zastupovať ich záujmy a hájiť ich sociálne práva. Navyše, odborári boli pod silným vplyvom Komunistickej strany Československa, ktorá bola podľa Ústavy ČSSR z roku 1960 „vedúcou silou v spoločnosti a v štáte“. Preto, pred rokom 1989 neboli bežné vyjednávania medzi odbormi a vládou alebo nekompromisné presadzovanie svojich záujmov (napr. aj prostredníctvom protestov alebo štrajkov), ktoré sú štandardom vo vyspelej demokracii so silnou občianskou spoločnosťou.

Čoraz dôležitejšia sa v súčasnosti javí tiež **pluralita v oblasti médií a slobodný prístup k informáciám**. Mediá hrajú od druhej polovice 20. storočia významnú úlohu v domácej či zahraničnej politike a s rozvojom nových médií (sociálne siete, elektronické médiá) ich dôležitosť ešte rastie. Voči praktickému pôsobeniu médií či podobe vlastníckych vzťahov v mediálnej sfére možno mať aj v prípade demokratickej spoločnosti viacero kritických poznámok.

Faktom však zostáva, že v demokraciách môžu médiá vzniknúť a pôsobiť bez svojvoľných zásahov štátu. Napríklad, na Slovensku pôsobia tzv. alternatívne médiá (napr. Zem a Vek, Slobodný vysielateľ), ktoré sa dištancujú buď od systému ako takého, alebo od súčasného politického establishmentu (zriadenia). Kritizujú súčasné mocenské usporiadanie, resp. niektoré demokratické mechanizmy, činnosť tradičných médií a tradičné politické strany. Zároveň presadzujú alternatívne geopolitické smerovanie Slovenska (mimo EÚ či NATO) a alternatívne pokrývajú aj rôzne spoločenské témy ako napríklad očkovanie detí, liečenie nádorových ochorení či multikulturalizmus. Ak však tieto médiá splňajú všeobecne platné pravidlá, ich pôsobenie nie je zásahmi štátu obmedzované.

Napriek tomu sa však predstavitelia extrémistických prúdov dožadujú absolútnej slobody slova či vedeckého bádania, aby neboli postihovaní za svoje politické názory (napr. spochybňovanie holokaustu, ospravedlňovanie

zločinov totalitných režimov, atď.). Otázka rozsahu obmedzenia slobody prejavu v demokratickej spoločnosti nemá jasné a jediné riešenie, avšak zhoda v rámci spoločnosti prevláda minimálne v presvedčení, že sloboda prejavu nie je absolútna, pretože by tak mohla narušovať slobodu iných jednotlivcov (napr. podnecovaním nenávisť voči určitej skupine). Trestný zákon č. 300/2005 Zb. z. pomerne prísne postihuje rôzne nenávisťné a extrémistické prejavy, avšak v tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že vzhľadom na hierarchiu právnych predpisov musí byť znenie Trestného zákona v súlade s Ústavou SR. Tá garantuje občanom ľudské práva a slobody a bráni štátnym orgánom ich porušovaniu. Z toho vyplýva, že isté obmedzenie slobody prejavu pripúšťajú aj rôzne koncepcie ľudských práv a nie je tak spochybnením fungovania demokracie. Detailnejšie sa právnemu vymedzeniu extrémizmu venuje časť tretej kapitoly tejto učebnice.

Naopak, sloboda prejavu a prístupu k informáciám v autoritárskych, resp. totalitných režimoch je oklieštená až do takej miery, že jej podoba nie je v súlade so žiadnou z koncepcií ľudských práv (či už medzinárodnou alebo európskou). Pluralita médií je nahradená monopolom masovokomunikačných prostriedkov a cenzúrou. Vládni predstavitelia tak rozhodujú nielen o tom, ktoré informácie občanom posunú, ale tiež prispôsobujú ich obsah vlastným (ideologickým, politickým či ekonomickým) potrebám. Keďže alternatívne resp. protisystémové médiá nie sú povolené, občan nemá možnosť si poskytnuté informácie preveriť alebo porovnať s informáciami z iných zdrojov, tak, ako je to možné v demokracii.⁸

1.4.5 Legitimita politického systému

Poslednou oblasťou, ktorá zvyrazňuje rozdiel medzi demokraciou a extrémizmom, je otázka legitimacy. Legitimita je uznanie autority vlády resp. presvedčenie ľudí, že existujúce politické inštitúcie sú pre spoločnosť tie najlepšie a najvhodnejšie z možných. V praxi to znamená, že ak človeka zastaví policajt so zámerom overiť jeho totožnosť, jednotlivec jeho požiadavke vyhovie, keďže policajt zastupuje inštitúciu, ktorej donucovacia moc je (hoci nepriamo) pod kontrolou občanov. Zároveň, polícia disponuje ich dôverou. Naopak, ak podobnú iniciatívu vyvíja samozvaný garant bezpečnosti (napr. členovia občianskych hliadok organizovaných politickými stranami či združeniami), občan nemá dôvod jeho požiadavke vyhovieť, keďže samozvaný ochranca nemá žiadne formálne či neformálne oprávnenie na svoju činnosť.

Demokratický systém, bez ohľadu na konkrétne politické strany, si dôveru občanov pravidelne potvrdzuje najmä prostredníctvom volieb, hoci demokracii prospieva aktívnejšia participácia ako len účasť na voľbách, napr. členstvo v občianskych združeníach, účasť na rozhodovacom procese v komunite alebo kandidatúra vo voľbách. Aspoň účasťou vo voľbách však

⁸ Dokonca, podobné tendencie neregistrujeme len v jasne autoritárskych a totalitných režimoch ako bol Sovietsky zväz či nacistické Nemecko, ale tiež v krajinách, ktoré považujeme za demokracie, hoci s istými autoritatívnymi tendenciami. V súčasnosti sú za reštriktívny prístup k novinárskej obci kritizované napríklad Rusko, Maďarsko alebo Poľsko (porovn. Freedom House 2016)

Ľudia pomerne nenáročne demonštrujú súhlas s politickým usporiadaním v krajine. Ak by účasť klesla pod kritickú hranicu, systém stráca dôveru ľudu a je ohrozený možnou (ne)násilnou zmenou režimu.

Z histórie poznáme aj prípady, keď ľudia slobodne a férovo zvolili reprezentáciu, ktorá neskôr demokratický systém nahradila totalitným. V nacistickom Nemecku Adolfa Hitlera zvolili ľudia v demokratických voľbách a jeho strana tak bola legitímnou politickou silou vo vtedajšom Reichstagu (nemecký parlament). Po získaní vládnej moci však Hitler voľby zrušil a získavanie súhlasu ľudu s vládou prostredníctvom volieb bolo nahradené represiou smerom k odporcom režimu. Tento postup však nie je modelom pre všetky totalitné režimy. Napríklad, v Československu v rokoch 1498-1989 sa voľby, hoci neslobodné a neférové, uskutočňovali. Režim totiž realizáciu volieb s oficiálne takmer 100%-nou volebnou účasťou navonok aj dovnútra demonštroval svoju legitimitu, hoci reálne sa systém udržiaval aj prostredníctvom represívnej a totalitnej politiky k občanom. Avšak, Hitler, v súlade s predstavou o politickom usporiadaní so silnou a nespochybniteľnou vodcovskou osobnosťou (tzv. vodcovský princíp), už nemal záujem získavať legitimitu na základe formálnych pravidiel či pôsobiacich politických inštitúcií. Na získanie dôvery občanov využíval svoju charizmu, pričom sa mu podarilo vybudovať si kult osobnosti.

Podobné tendencie však pozorujeme aj v moderných krajne pravicových stranách, zväčša organizovaných okolo silného vodca. Ten má v rámci strany, fungujúcej na pevnej hierarchii, nespochybniteľné postavenie. Napríklad, na čele gréckej extrémne pravicovej strany Zlatý úsvit je od svojho založenia v roku 1983 Nikolaos Michaloliakos, pričom vnútrostranícke pravidlá mu určujú silné právomoci a postavenie v straníckej hierarchii. Samotní členovia strany ho oslovujú „vodca“ (Ellinas 2013). Aj francúzska najznámejšia krajne pravicová strana Národný front bola vedená svojim zakladateľom Jean-Marie Le Penom od jej vzniku v roku 1972 až do roku 2011, kedy vodcovstvo v strane prebrala jeho dcéra Marine Le Pen.

Na Slovensku je dokonca meno lídra krajne pravicovej politickej strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko súčasťou názvu strany⁹. Práve silné postavenie Mariana Kotlebu v strane viedlo k sporom a následnému odchodu viacerých ambiciózných členov strany (napr. Škrabák, Magát, Pavlík, Bednár, Mišún, atď.), čo naznačuje absenciu vnútornej demokracie v strane.

Historická skúsenosť z nacistického Nemecka a tiež spôsob organizácie súčasných krajne pravicových strán tak ukazuje, že ľudia žijúci v demokracii môžu pomerne ľahko stratiť možnosť vyjadrovať sa k tomu, kto a za akých podmienok má viesť štát a spoločnosť. Bez tejto možnosti však už nemôžeme

⁹ Pred zmenou názvu v roku 2015 reklamné banery strany Ľudová strana Naše Slovensko obsahovali fotku Mariana Kotlebu s textom „strana Mariana Kotlebu“.

hovoríť o suverénite ľudu, ktorá je jednou zo zásadných podmienok demokracie.

1.5 Pozitívna definícia politického extrémizmu

V predchádzajúcej časti sme načrtli vnímanie fundamentov demokracie v totalitných režimoch, s ktorými má európska spoločnosť pomerne čerstvú historickú skúsenosť a zároveň upozornili na to, že demokracia v súboji s jej odporcami často ťahá za kratší koniec. Na základe negatívnej definície extrémizmu, t.j. vymedzenia extrémizmu voči demokracii, sme tak naznačili už aj niektoré z čŕt extrémizmu, čím sa dostávame k pozitívnej definícii tohto fenoménu¹⁰. V nasledujúcich riadkoch charakteristické znaky (zvýraznené tučným písmom) zhrnieme do krátkeho prehľadu.

Jesse&Thieme (2011) uvádzajú, že politický extrémizmus sa vo všeobecnosti vyznačuje fanatizmom, aktivizmom, dogmatizmom, sprisahaneckými teóriami (napr. sprisahanie Židov alebo politikov Európskej únie proti národu), či stereotypom priateľ-nepriateľ (vymedzenie sa voči niekomu/niečomu, napr. voči demokracii, homosexuálom, Židom, kapitalistom či imperialistom, imigrantom, moslimom, Rómom atď.).

Extrémisti nie sú pri hlásaní svetonázoru otvorení diskusiám a prípadným zmenám, a preto niektorí autori hovoria o kvázi- náboženskom statuse extrémizmu. Ich ideológia riadi všetky oblasti života a je prezentovaná ako nemenná, alebo dokonca vychádzajúca z prírodných zákonov (napr. sociálny darwinizmus alebo teórie o nerovnosti rás či pohlavia). Extrémisti sa zároveň často odvolávajú na utopické predstavy o ideálnom spoločenstve, ktoré chcú dosiahnuť. Napríklad, (neo)nacisti projektujú svoju budúcnosť v etnicky a rasovo homogénnom spoločenstve (belochov). Komunisti v rôznych ideologických podobách za ideál považujú beztriednu spoločnosť a náboženský extrémisti zasa určitú podobu „božského štátu“. Extrémisti si nárokujú na samovládu a uznanie ich doktríny ako jedinej historicko-politickej pravdy, čo na druhej strane vyvoláva netolerantnosť až nepriateľstvo voči nositeľom iných názorov. Odkazujú pri tom na homogenitu ľudu, silný štát a formálny alebo neformálny autoritarizmus.

Ako už bolo naznačené v predchádzajúcej časti o vzťahu demokracie a extrémizmu, z organizačno-štruktúrneho hľadiska politický extrémizmus charakterizuje pevná a rigidná hierarchia, charizmatičký vodca, autoritárske spôsoby či zákonom uznané privilégia pre svojich prívržencov. Jaschke (2006) pri opise organizácie vzťahov v rámci extrémnej pravice uvádza požiadavku bezpodmienečnej vernosti a poslušnosti vodcovi, ktorý sa dokázal v boji o najvyšší post presadiť. Podobné skúsenosti máme aj z niektorých totalit-

¹⁰ Jej podstatou je stanoviť, čo je to politický extrémizmus, t.j. určiť jeho definičné znaky, nie kladne hodnotiť tento fenomén.

ných režimov, ktoré možno označiť za extrémne ľavicové (komunistické), napr. Severná Kórea či Kambodža za vlády diktátora Pol Pota.

1.6 Formy politického extrémizmu

Termín politický extrémizmus zastrešuje mnoho odlišných variant a fenoménov. Hoci ich spájajú protidemokratické východiská či správanie, nemožno ich obsahovo či formálne stotožniť (Pfahl-Traughber 1999). Napríklad, z hľadiska využívaných politických stratégií rozlišujeme **aktivistický, parlamentný a diskurzívny extrémizmus** (Jesse 2015). Aktivistický prúd reprezentujú autonómne a teroristické hnutia, ktoré sa organizujú primárne „na ulici“. Ich silnou stránkou je akcieschopnosť a často vystupujú násilnícky. Pod parlamentný spadajú politické strany, ktoré spravidla navonok vystupujú konformne s demokratickým politickým systémom, keďže inak by im platná legislatíva neumožnila registráciu a pôsobenie v politickej aréne. Často sa preto verejne dištancujú od násilných aktivistov z ulíc, hoci s nimi udržiavajú kontakty¹¹. Diskurzívny prúd (nazývaný tiež kultúrny extrémizmus) je zastúpený prevažne intelektuálmi či umelcami. Patria sem jednak zástupcovia rôznych nedemokratických ideológií, teórií a koncepcií, ale tiež napríklad revizionistickí historici, ktorí spochybňujú resp. dezinterpretujú historické udalosti, napr. holokaust alebo vpád sovietskych vojsk do Československa v roku 1968. Priamo sa síce neangažujú v politike alebo v občianskej spoločnosti, avšak často napomáhajú politickým reprezentantom extrémizmu zdôvodňovať a ospravedlňovať ich radikálnu resp. extrémistickú agendu.

S predošlou kategorizáciou do istej miery súvisí aj rozdelenie podľa intenzity na **násilný, resp. podporujúci násilie a nenásilný extrémizmus**, ktorý presadzujú najmä prívrženci z intelektuálnych kruhov. Na základe stupňa vnútornej organizácie (Mikulčíková 2010) môže byť extrémizmus kategorizovaný na **organizované formy (napr. politické strany a združenia)** a na **voľné (neorganizované) zoskupenia**, ktoré sú vzhľadom na ich neochotu sa registrovať pomerne ťažko monitorovateľné štátnymi orgánmi (napr. autonómni nacionalisti či anarchisti). Predstavujú tak pre spoločnosť vyššie bezpečnostné riziko.

z hľadiska programatiky a ideológie sú najznámejšími variantmi politického extrémizmu podľa väčšiny odborníkov (napr. Mareš 2005; Jesse&Thieme 2011; Jaschke 2006) **pravicový, ľavicový a náboženský extrémizmus**, pričom o posledne menovanom sa v spoločnosti a sociálnych vedách začalo hovoriť pomerne neskôr. Ako už bolo spomenuté v predošlých častiach, všetky extrémistické názorové prúdy spája ich snaha obmedziť slobody jednotlivcov a protidemokratické aktivity. V prípade ľavicového a pravicového extrémizmu zaujme aj zdieľaný odpor k individualizmu.

¹¹ Túto možnosť pripustil aj autor Poľného manuálu neonacistickej skupiny Blood&Honour Max Hammer (2010:20), ktorý tvrdí, že táto spolupráca je „veľmi diskrétna, pretože žiadna nie-NS (národné socialistická – pozn. autora) vlastenecká strana si nechce v očiach demokracie vážne poškodiť svoj „imidž“ tým, že bude flirtovať so „zlými nacistami“. Ako ďalej uvádza: „Ak je Národný socializmus zakázaný a neexistujú iné možnosti (podzemného typu), môže byť pripojenie sa k nie-NS organizácii akceptovateľné.“

Napríklad, fašisti alebo neonacisti zdôrazňujú prevahu národa nad jednotlivcov. Jednotlivec slúži národu resp. štátu, nie naopak. Blaho komunity, ktorému sa majú podriaďovať aj jej členovia presadzujú tiež ľavicoví extrémisti (snáď s výnimkou anarchokapitalistov).

Navzájom sa však odlišujú dejinami vzniku, proklamovanými cieľmi ale aj využívanými prostriedkami (Jaschke 2006). Švajčiarsky politológ Udris tvrdí, že rozdiel medzi dvoma základnými smermi extrémistov – pravicovým a ľavicovým – sa prejavuje najmä v interpretácii niektorých dejinných udalostí a súvisiacich ideologických princípoch. Sporný je napríklad vzťah k Francúzskej revolúcii, keď pravicoví extrémisti jej myšlienky a realizáciu odmietajú, ľavicových extrémistov resp. radikálov naopak inšpiruje k ešte dôslednejšiemu (a aj preto radikálnemu až extrémnemu) naplneniu liberálnych hesiel revolúcie „sloboda, rovnosť, bratstvo“. Francúzska revolúcia je tak východiskom pre tvrdenie, že ideovým základom pravicového extrémizmu je antidemokratický konzervatizmus odmietajúci spoločenské zmeny v spoločnosti, zatiaľ čo ľavicový extrémizmus má svoje korene v ideách liberalizmu, ktoré však ďalej „zrevolučnil“ (Jaschke 2006; porov. Mareš 2005).

Protichodné postoje extrémistov k Francúzskej revolúcii pramenia aj z odlišného chápania princípu rovnosti medzi ľuďmi, čo dodnes tvorí snáď najdôležitejší rozlišujúci ideový znak medzi ľavicovým a pravicovým extrémizmom. Ako sme už vysvetlili vyššie, **pravicoví extrémisti** chápu nerovnosť ako prirodzenú a potrebnú. Napádajú menšiny a cudzie kultúry, snažia sa o etnicky homogénny národný štát a nadradenosť nielen v rámci štátov ale aj medzi nimi. Stotožňujú sa tak s myšlienkami rasizmu, antisemitizmu, nacizmu či fašizmu. Mládež, inklinujúca k pravicovému extrémizmu, sa najčastejšie organizuje v rámci subkultúry skinheads (nazi skinheads), ale tiež medzi futbalovými chuligánmi alebo fanúšikmi tvrdej metalovej hudby.

Naopak, ľavicoví extrémisti požadujú absolútnu rovnosť, a to aj v sociálnej a ekonomickej oblasti. Ich myšlienky vychádzajú z ideí anarchizmu, marxizmu, komunizmu, ale tiež boľševizmu, maoizmu či trockizmu. Prezентujú sa primárne odporom k triednej nerovnosti, ktorú podľa nich spôsobujú vlastníci kapitálu (vlastníci v priemysle resp. poľnohospodárstve). Veria vo vytvorenie beztriednej spoločnosti, v ktorej neexistuje žiadna centrálna autorita (štát) a nerovnosť (či už triedna, rodová, sociálna alebo etnická). V rámci subkultúr mládeže, s ktorými sa stretávajú pedagógovia na základných a stredných školách sa ľavicoví extrémisti často združujú v rámci punkovej subkultúry ale tiež medzi squattermi¹².

Treťou, teoretikmi často zmieňovanou formou extrémizmu, je **náboženský extrémizmus**. Pravicový resp. ľavicový extrémizmus má k samotnému náboženstvu rezervovaný až odmietavý postoj, hoci v ich ideológii a prejavoch sa často objavujú elementy, ktoré môžeme označiť za náboženské (napr. viera vo vodcu, historická úloha strany či triedy, podoba niektorých ceremónií extrémistických politických strán) (Jaschke 2006).

¹² squatter obsadzuje opustené budovy, hoci ich nevlasťní. Zdôvodňuje to právom na bývanie, ktoré mu je upierané spoločnosťou.

Náboženský extrémizmus však v rámci politického extrémizmu tvorí samostatnú kategóriu. Mareš (2005:316) ho definuje ako „nábožensky motivované antidemokratické postoje a činnosti, orientované na ustanovenie alebo udržanie teokratického režimu, prípadne na porušovanie zásadných demokratických záujmov a základných ľudských práv.“ Hoci náboženský extrémizmus spájame primárne s islamom, nie je to presné. Aj v rámci kresťanstva či judaizmu sa formovali extrémistické odnože, ktoré odporovali myšlienke demokracie resp. bojovali proti demokratickému politickému systému. Napríklad, v Spojených štátoch dodnes pôsobí extrémistická organizácia Ku Klux Klan, ktorá okrem rasizmu a antisemitizmu zastáva nekompromisný antikatólicky postoj vychádzajúci z protestantských pozícií. V Izraeli zasa fungovala sionistická organizácia Irgun, ktorá sa v roku 1946 podieľala na bombovom útoku na britské zastúpenie v Palestíne, pri ktorom zahynulo 91 ľudí, najmä Britov. Pre oba prípady platí, že náboženský faktor nebol jediným, ktorý podnecoval ich aktivity, avšak hral dôležitú úlohu.

Medzi ďalšie varianty politického extrémizmu sa uvádzajú eko-extrémizmus (environmentálny extrémizmus) či etnický extrémizmus. Predstavitelia **eko-extrémizmu** jednak často využívajú nedemokratické prostriedky na dosahovanie inak legitímnych cieľov (napr. obmedzenie výrubu pralesov, zlepšenie podmienok na farmách), ale tiež hlásajú nedemokratické ciele, ako napríklad obmedzenie niektorých ľudských práv v záujme ochrany prírody.

Etnický extrémizmus sa „vzťahuje na extrémistické konanie etnickej menšiny v štáte s majoritnou populáciou, väčšinou (nie však vždy) regionálne koncentrované“ (Mareš 2005:317). Príkladom môžu byť separatistické organizácie ako napríklad Írska republikánska armáda (IRA), bojujúca za nezávislosť Severného Írska od Veľkej Británie alebo teroristická organizácia Baskicko a jeho sloboda (ETA), ktorá v boji za nezávislosť od roku 1959 do 2012 útočila na predstaviteľov španielskej centrálnej vlády. Obe uvedené varianty extrémizmu sa však často prekrývajú aj s pravicovým alebo ľavicovým extrémizmom, preto ich zaradenie ako samostatných kategórií v rámci politického extrémizmu nie je úplne presné.

Zhrnutie

Extrémizmus je z politologického hľadiska vnímaný primárne ako antitéza ústavného štátu. Extrémista vystupuje proti demokracii resp. jej základným fundamentom, ako napr. suverenita ľudu, základné ľudské práva, rovnoprávnosť ľudí či pluralita záujmov. Pri posudzovaní prejavov je však potrebné vnímať aj priestor medzi extrémizmom a demokraciou, ktorý obsadzuje radikalizmus. Radikál spochybňuje niektoré atribúty demokracie, resp. navrhuje radikálnejšie riešenia problémov, avšak jeho cieľom nie je demokratický systém zvrhnúť a nahradiť ho inou alternatívou. Naopak, extrémisti sa alternatívy demokracie dožadujú. Tou však môže byť len režim autoritársky, v ktorom absentuje nielen garancia základných ľudských práv a slobôd, ale tiež ostatné demokratické fundamenty, ktoré sa v našom systéme uplatňujú ako napr. del'ba moci, právny štát či spravodlivé, slobodné a pravidelne sa opakujúce voľby.

Politický extrémizmus sa vo všeobecnosti vyznačuje fanatizmom, aktivizmom, dogmatizmom, sprisahaneckými teóriami, stereotypom priateľ-nepriateľ, netoleranciou voči iným názorom, utopickými predstavami o ideálnom spoločenstve či silným vplyvom ideológie, ktorá má pre svojich členov charakter náboženstva. Predstavitelia extrémistických prúdov požadujú pevne hierarchizovanú spoločnosť riadenú autoritárskymi spôsobmi a vedenú silným vodcom, ktorý sa opiera o privilegovaných prívržencov.

V rámci politického extrémizmu rozlišuje primárne ľavicový, pravicový a náboženský extrémizmus, obmedzene sa v politickej praxi stretávame aj s extrémizmom etnickým či ekologickým.

Použitá a odporúčaná literatúra

BACKES, U. 2007. Meaning and Forms of Political Extremism. In: Central European Political Studies Review, číslo 4, ročník 9. 2007. Str. 242-262.

ELLINAS, A. A. 2013. The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece. South European Society and Politics 18, no.4: 543-565.

FREEDOM HOUSE. 2016. Hungary (report).
Dostupné na <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2016/hungary>.
Overené dňa 25.11.2017

HAMMER, M. n.d. Field Manual. Blood&Honour. 2010
Dostupné na: <http://www.bloodandhonour.com/downloads/B&H%20Field%20Manual.pdf> Overené dňa 11.04.2012

HANÁK, P. 2010. Národný socializmus v 21. Storočí. NS info Publishing. 2010
Dostupné na http://www.nsinfo.org/index.php?option=com_filecabinet&view=files&id=1&Itemid=65 Overené dňa 12.8.2017

HEYWOOD, A. 2008. Political Ideologies: An Introduction. London: Macmillan Press, 2008

CHARVÁT, J. 2007. Současný politický extremismus a radikalismus. Praha: Portál, ISBN 978-7367-098-6, 184 s

CHMELÍK, J. 2001. Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty. Praha: Linde. 2001

JASCHKE, H.G. 2006. Politischer Extremismus. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften | GWV Fachverlage GmbH, 2006.

JESSE, E. 2015. Der Begriff "Extremismus – Worin besteht der Erkenntnisgewinn? Bundeszentrale für politische Bildung. 2015.
Dostupné na <http://www.bpb.de/politik/extremismus/rechtsextremismus/200098/der-begriff-extremismus-worin-besteht-der-erkenntnisgewinn>
Overené dňa 5.3.2015

JESSE, E. – THIEME, T. 2011. Extremismus in den EU-Staaten. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011.

MAREŠ, M. 2003. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Brno: Barrister & Principal, 2003.

MAREŠ, M. 2005. Teorie extremismu. In: Kopeček, L – Hloušek V. (eds.). Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátele a perspektivy demokracie. Brno: Masarykova univerzita, 2005. Str. 297-326

MILO, D. 2012. Kto sú skíni, alebo Nie je skín ako skín. In: Nemaj trému z extrémizmu. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2012. str. 15-23

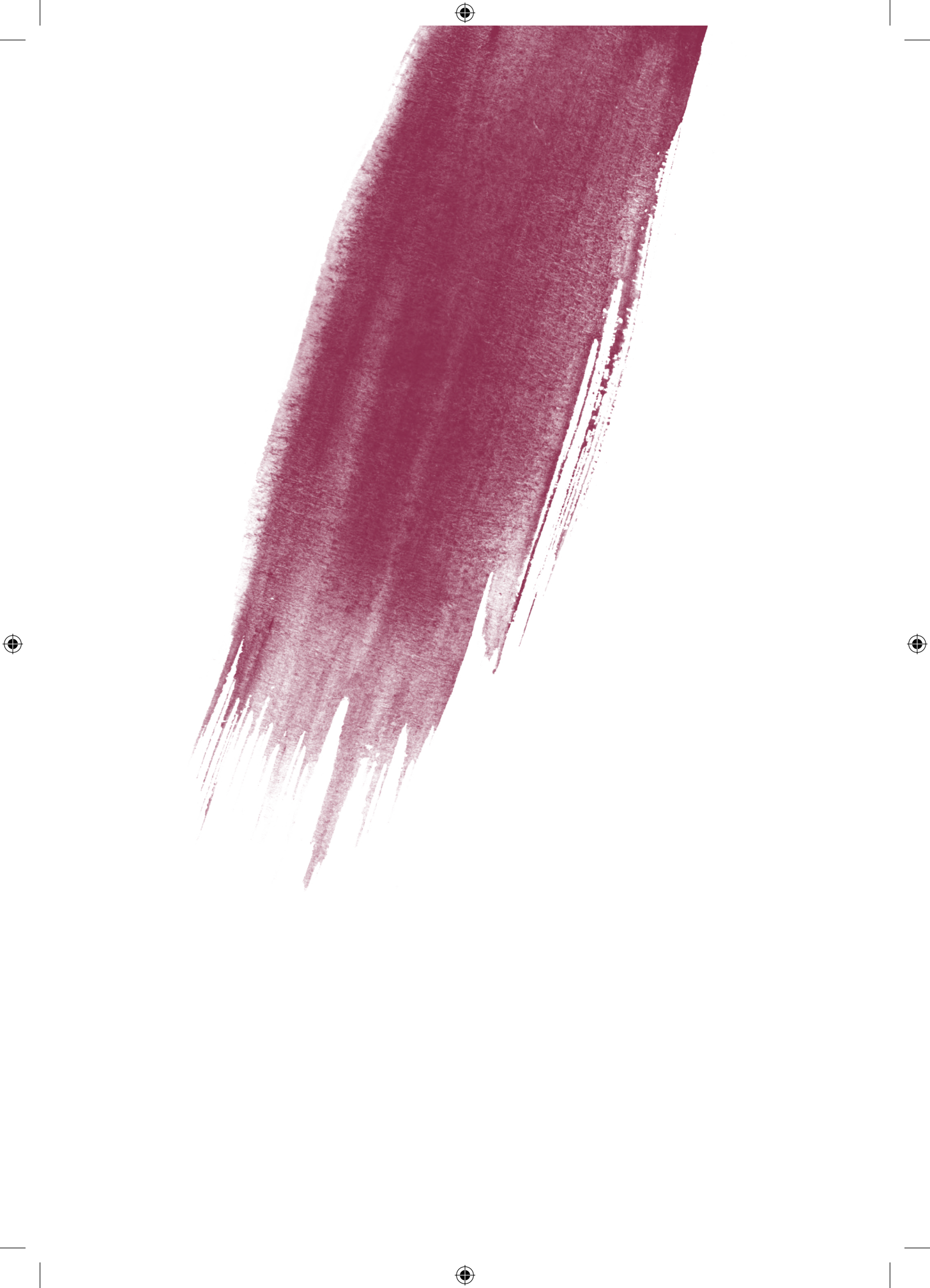
MIKULČÍKOVÁ, A. 2010. Súčasný pravicový extrémizmus – jeho príčiny, možné podoby a prejavy. In: Grešková, L. ed. Náboženské korene pravicového extrémizmu. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví. Str. 21-33

MUDDE, C. 2007. Populist Radical Right Parties in Europe. New York: Cambridge University Press,

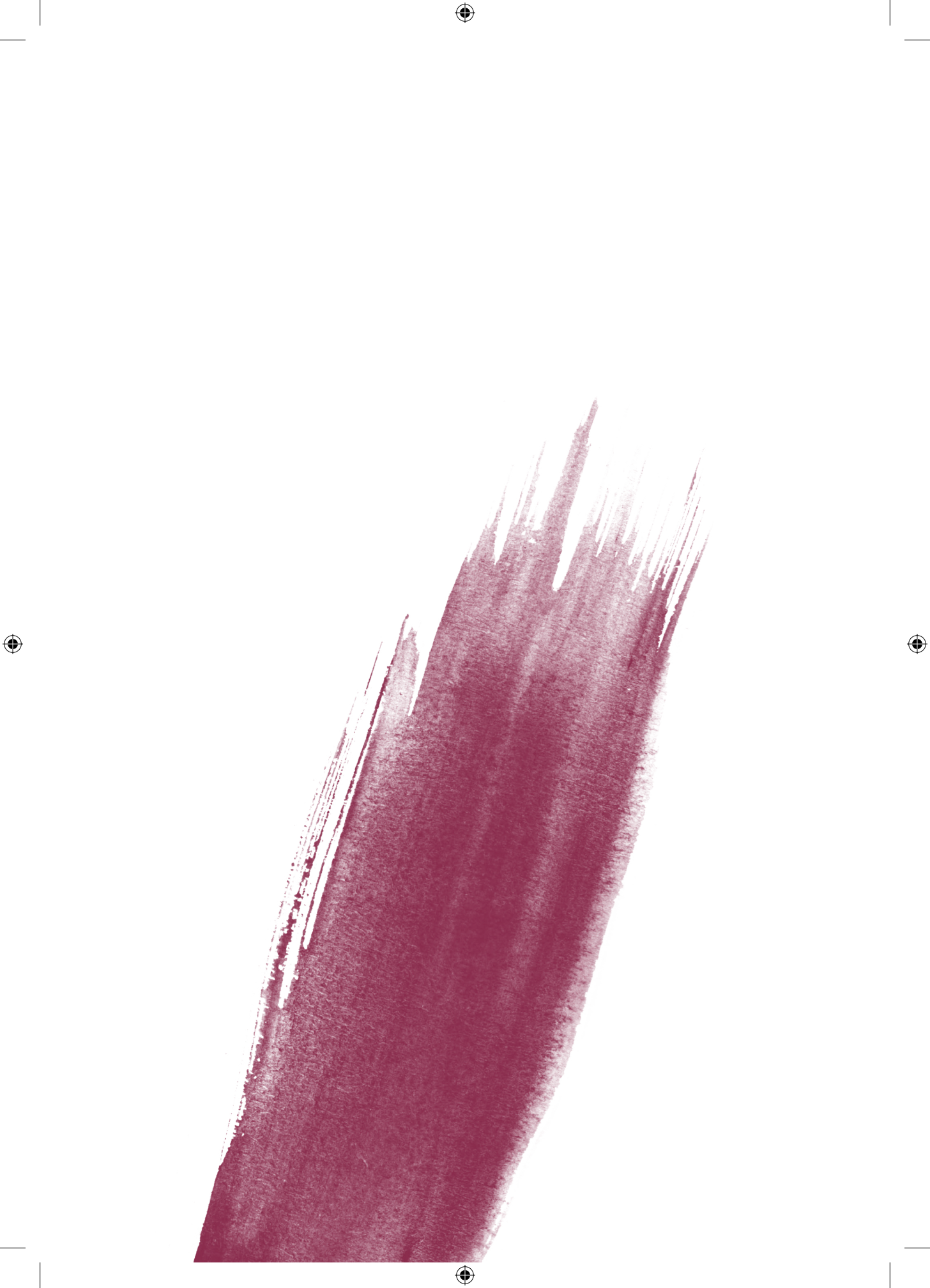
NEUGEBAUER, G. 2001. Extremismus – Rechtsextremismus – Linksextremismus: Einige Anmerkungen zu Begriffen, Forschungskonzepten, Forschungsfragen und Forschungsergebnissen. In: Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Opladen: Leske + Budrich, pp. 13-38.

PFAHL-TRAUGHBER, A. 1999. Das Rechtsextremismus in der Bundesrepublik. Mníchov: Verlag C. H. Beck, 1999.

SCHUBERT, F. 2011. „Die Schwierigkeiten mit der Extremismustheorie“. In: Zeitschrift der GEW Hamburg, 2011(3-4), str. 40-43.
Dostupné na <https://www.gew-hamburg.de/sites/default/files/hlz/artikel/3-4-2011/magazin-extremismustheorien.pdf> Overené dňa 15.3.2017

Príčiny vzniku extrémizmu

2 Príčiny vzniku extrémizmu

Ivan Moravčík

Človek sa extrémistom, či už pravicovým alebo ľavicovým, nerodí. Inklinovať k extrémizmu alebo radikalizmu môže začať až počas života, kedy ho formuje množstvo faktorov, ktoré majú vplyv na to, či vôbec a ak, tak do akej miery sa ako extrémista prejaví.

Na vznik extrémizmu a radikalizmu vplývajú najmä psychologické a sociálne aspekty. Z psychologických aspektov môžeme uviesť najmä kognitívne, emocionálne a osobnostné faktory, u sociálnych zas hovoríme v súvislosti s extrémizmom najmä o rodinnej a spoločenskej situácii, ktoré sa taktiež významne podieľajú na tom kedy a za akých okolností u jedinca dôjde k prijatiu tejto filozofie a aplikácii do jeho života.

Aby mohol jedinec konať tak, aby sa dali jeho činy klasifikovať ako extrémistické, je nevyhnutné, aby týmto skutkom predchádzal určitý sled udalostí, ktoré ho k daným činom motivovali. Motivácia v kombinácii s rôznymi ďalšími faktormi, ktoré v tejto kapitole rozvedieme, majú výrazný podiel na spôsobe, akým bol daný extrémistický čin vykonaný, na intenzitu jeho prevedenia, prípadne na následkoch, ktoré zanecháva.

Ak teda dochádza k trestným činom, ktoré sú charakterizované ako extrémisticky alebo rasovo motivované, musíme vziať do úvahy, že samotný extrémizmus nemusí byť ich príčinou, ale skôr iba dôsledkom.

2.1 Psychologické aspekty

Extrémizmus a jeho myšlienky či prejavy prítomné u (nielen) mladých ľudí, si vyžaduje, aby bolo u daného jedinca pri vzniku tendencie myslieť a konať radikálne/extrémisticky prítomných viacero faktorov, prostredníctvom ktorých sa z nekonfliktného jedinca stáva extrémista.

Z psychologického hľadiska sú významnými determinantmi najmä **kognitívne, emocionálne a osobnostné faktory**, ktoré sa rozhodujúcim spôsobom podieľajú na radikalizácii jedinca. Súvis teda možno nájsť so spôsobom vzdelávania či získavania poznatkov, zvládaním emócií alebo osobnostnými činiteľmi, ktoré výrazne prispievajú k tomu v akej intenzite a ako dlho bude jedinec k radikalizmu či extrémizmu inklinovať.

2.1.1 Kognitívne faktory

Kognitívne poznávacie procesy sa vo všeobecnosti pokladajú za také procesy, prostredníctvom ktorých si človek vo vedomí utvára obraz o tomto svete. Ich výsledkom je poznanie. Kognitívne poznávacie procesy sa skladajú z percepcie, predstáv, pozornosti, pamäte, myslenia a motivácie.

Nakoľko sa jedná o rozsiahlu problematiku, budeme sa v nasledujúcich riadkoch venovať iba tým oblastiam, ktoré môžeme zakomponovať priamo do výučby a následne tak participovať na zvyšovaní kompetencií žiakov školy.

Radikálna a extrémistická scéna na Slovensku využíva k svojej propagácii (tak, ako všade vo svete) vo veľkej miere najnovšie výdobytky vedy a techniky a v kombinácii so stavom nášho systému vzdelávania, ktorý nereflektuje aktuálnu situáciu vo svete, dynamiku jeho vývoja i aktuálnu potrebu trhu práce, sa tak dostáva do výhodného postavenia, v ktorom dokáže pomerne jednoducho realizovať svoje záujmy a ciele. Edukácia žiakov je aj v tomto čase zameraná skôr na kvantitu informácií, ktorými má jedinec disponovať, resp. na memorovanie poučiek a vzorcov, ktoré sú pre jeho ďalšie uplatnenie (podľa MŠVVaŠ) kľúčové a nevyhnutné, namiesto toho, aby sa vzdelávanie sústredilo na podporu kritického myslenia, schopnosti vyhodnocovať informačné zdroje, formuláciu úsudku či vyvodenie záveru. Rovnako tak vo výučbe absentuje podpora schopnosti prepájať informácie z rôznych oborov a porovnávať ich s doterajšími skúsenosťami, zručnosťami, vedomosťami a následne ich aplikovať na nové poznanie.

V podmienkach nadbytku informácií získava podľa Imricha Ruisela (2010) veľký význam selekcia poznatkov, ktoré sú užitočné vzhľadom na vytýčené ciele, ako aj odmietanie zbytočných informácií. U niektorých jedincov sa prejavuje tendencia vytvárať rigidnú selekciu informácií, čím sa neraz odmietajú aj také, ktoré sú pre správanie jednotlivca relevantné. Ignorovanie kľúčových častí informácií alebo celkové zablokovanie ich vplyvu na vedomie znižuje intelektový výkon a jednostranne zvyšuje riziko neúspechu kognitívneho procesu. Iným rizikom je tendenčná selekcia informácií. Jednotlivci neraz preferujú údaje zhodujúce sa s ich očakávaniami i túžbami alebo jednostranne odmietajú fakty, ktoré sú s nimi v protiklade. Neuprednostňujú to, čo je hodnotné, ale skôr to, čo je výhodné. V prípade, ak dochádza k rozporu medzi realitou a pôvodnými očakávaniami, často deformujú realitu, aby sa ich pôvodné očakávania potvrdili. Táto filtračná tendencia vedie neraz k chybným politickým rozhodnutiam, k spochybneniu vlastnej hodnoty i pracovných výkonov.

Tento typ správania môžeme vidieť aj u tých jedincov, ktorí inklinujú k radikálnym riešeniam a extrémizmu. Snaha vyhnúť sa nepríjemnému pocitu z nadobudnutých poznatkov, ktoré by otriasli ich presvedčením a uprednostnenie toho typu poznatkov/riešení, ktoré sú v súlade s ich pôvodným stanoviskom, sa nazýva konfirmačné skreslenie. Pokiaľ sa uvažovanie dospelávajúceho radikála dostane do tohto štádia, je nesmierne ťažké presvedčať ho o tom, že sa mýli racionálnymi argumentmi či objektívnymi dôkazmi, nakoľko im veriť nebude.

Súvis s konfirmačným skreslením má najmä schopnosť kriticky myslieť. Kritické myslenie sa dá podľa UNESCO IBE (2013) definovať ako proces, ktorý v sebe zahŕňa kladenie správnych otázok, zber a kreatívne triedenie podstatných informácií, spájanie nových informácií s existujúcimi vedomosťami, prehodnotenie presvedčení a predpokladov, logické uvažovanie a vyvodenie spoľahlivých a dôveryhodných záverov.

Rozvíjaním kritického myslenia žiaci nielenže získajú odolnosť voči extrémistickým ideológiám, ale umožní im relatívne komfortné vytváranie si vlastných názorov (nielen) na danú problematiku. Edukácia a zdokonaľovanie sa v kritickom myslení by malo prebiehať na všetkých vyučovacích hodinách, najmä však na tých, ktoré majú súvis so životom žiaka po tom, ako opustí bránu školy. Nezávislosť, nezaujatosť a otvorenosť budú tak kľúčovými vlastnosťami občana, ktorý dokáže aktívne vzdorovať ponuke extrémistickej ideológie propagovanej kdekoľvek a kýmkoľvek. Investícia spoločnosti do takto vzdelaného jedinca sa jej určite mnohonásobne vráti.

Schopnosť vyhodnotiť dôveryhodnosť informačného zdroja je aktuálne absolútne nevyhnutná zručnosť. Bez nej sú prakticky všetky informácie, ktorými disponujeme, nepoužiteľné. Pokiaľ postavíme domnienku, postoj či presvedčenie, že máme pravdu na informáciách, ktoré sa nezakladajú na objektívnych skutočnostiach, stojí na vode. V súčasnosti tí, ktorí šíria prostredníctvom „alternatívnych médií“ a sociálnych sietí dezinformácie, prípadne propagujú myšlienky extrémizmu a radikalizmu, disponujú kvalitným nielen materiálno-technickým vybavením, ale i finančným (príspevok za volebný výsledok, podpora zo zdrojov štátov mimo EÚ) a ľudským kapitálom. Vytvárajú tak prostredie, ktoré je bohaté nielen na kvalitu „fake news“ (výraz roka 2017 podľa anglického výkladového slovníka Collins English Dictionary označujúci falošné správy), ale aj na ich množstvo, ktorých účelom je najmä zahltiť príjemcu a v maximálnej možnej miere mu sťažiť, prípadne znemožniť, objektívne zistenie skutočnosti (napr. zostrelenie Boeingu 777 nad Ukrajinou 17. júla 2014). Je preto v súčasnosti výzvou dospieť do bodu, kedy budú (nielen) žiaci schopní samostatne a efektívne hľadať dostupné údaje a vyhodnocovať predkladané informácie tak, aby vedeli odolať praktikám používajúce manipulatívne techniky.

Nemožno opomenúť ani nízku úroveň schopností, resp. zručností v poskytovaní či prijímaní konštruktívnej kritiky žiakov nielen odborných škôl, ale najmä gymnázií. Aj napriek tomu, že konštruktívna kritika by mala byť základom pre riešenie situácií odohrávajúcich sa na pôde školy, žiaci k nej nie sú vedení a táto neznalosť, resp. nedokonalé osvojenie si jej zásad má vplyv ako na ich vzdelávací proces, tak i na ich osobný život. Mnohí pedagógovia ešte stále preferujú svoje osvedčené postupy práce so žiakmi, ktoré neaplikujú zásady poskytovania a prijímania konštruktívnej kritiky do komunikácie so žiakom, čoho dôsledkom môže byť odmietavý postoj žiaka k akejkoľvek, aj opodstatnenej kritike vyslovenej samotným pedagógom. Vytvára sa tak u nich blok, ktorý sa prejavuje nezaujmom o vyslovenie názoru, odporu komunikovať verejne, strachom zo zosmiešnenia pred kolektívom či získaním pocitu nízkeho sebahodnotenia.

Neschopnosť prijímať, resp. adresovať konštruktívnu kritiku sa pre kvalitu interpersonálneho života jedinca stáva značným hendikepom. Pokiaľ k nej nie je vedený, nesie sa často jeho argumentácia v prípade výmeny názorov na tému z oblasti previazanej s radikalizmom alebo extrémizmom na báze osobných invektív, dehonestácie osoby, s ktorou vedie konverzáciu, prípadne

je podporená hrubým slovníkom s typickou sprievodnou neverbálnou komunikáčnou zložkou (gestá, mimika, proxemika,...).

Nadobudnutím zručností a spôsobilostí v oblasti prijímania a adresovania konštruktívnej kritiky sa pre (nielen) žiaka otvárajú dvere k získaniu schopnosti viesť rozhovor/debatu. Aby sa do nej žiak mohol plnohodnotne zapojiť, je nutné ho naučiť informácie vyhľadávať, konfrontovať, selektovať, overovať a diskutovať o nich. V súčasnosti sa podporuje práve opačný prístup, žiakom sú poznámky často diktované, učebnice sú (ak sú vôbec k dispozícii) mnohokrát prezentované ako jeden/jediný informačný zdroj a s odporúčanou literatúrou sa dostávajú žiaci do kontaktu iba sporadicky. Preto je nutné minimálne v prípade tých predmetov, ktorých sa problematika extrémizmu a radikalizmu priamo týka, zmeniť systém edukácie a viac sa priblížiť aktuálnemu svetu, v ktorom žijú žiaci svoj život a to najmä v prostredí mimo vzdelávacích inštitúcií. Je nutné zaoberať sa v oblasti edukácie aj tak kontroverznými témami, akými sú rôzne konšpiračné teórie, či „alternatívne pohľady na históriu“, nakoľko existuje predpoklad, že pokiaľ sa žiak stretne s danou problematikou bez predchádzajúcich informácií o tých, ktorí tieto myšlienky šíria, môže im skôr podľahnúť.

Veľkou výzvou nielen pre pedagógov, ale i pre celú spoločnosť, je pracovať na odstránení stereotypného myslenia a vytvárania si predsudkov o príslušníkoch iných národností a rás u dospievajúcej generácie. Samozrejme, dospelí jedinci by mali ísť príkladom. No nedeje sa tomu tak, predsudky a stereotypy si totiž vytvárame neraz práve prostredníctvom observačného učenia. Je nutné pracovať najmä na odstránení sociálnych stereotypov, ktoré sú pre prijatie radikálnej a extrémistickej filozofie kľúčové. Vhodným zapracovaním problematiky do výučby možno predísť radikalizácii už v zárodku. Týka sa to najmä tých, ktorí k sociálnym stereotypom a predsudkom inklinujú viac na základe osobných životných skúseností, ktoré nereflektujú objektivný stav, alebo vplyvom „alternatívnych“ informačných zdrojov, destabilizujúcich a radikalizujúcich spoločnosť. V ideálnom prípade je žiaduce upriamiť pozornosť žiakov na problematiku etnických, náboženských či rasových skupín v kontexte s extrémizmom a radikalizmom optikou tých, ktorí žijú v danej spoločnosti v menšine.

2.1.2 Emocionálne faktory

Emócie majú v našom živote mimoriadne významnú a nezastupiteľnú úlohu. Sú dôležité ako pre kvalitu nášho psychického tak i interpersonálneho sveta. Skladajú sa z troch vzájomne prepojených zložiek, a to subjektívnych emocionálnych zážitkov, kde môžeme radiť najmä city, ktoré sú zložené z pozitívneho alebo negatívneho náboja, telesnej zložky, ktorá sa prejavuje fyziologickými zmenami vyvolanými prostredníctvom autonómneho nervového systému a hormonálnej sústavy a vonkajších prejavov, teda správania.

Emócie sú evolučne staršie ako racionálne správanie, ich prejavy sú tak silnejšie a ťažšie ovplyvniteľné. Spúšťáčom emócie je podnet, prostred-

níctvom ktorého naše telo reaguje na konkrétnu situáciu. Emočná reakcia na podnet je naviazaná najmä na subjektívne hodnotenie situácie jedincom a jeho interpretáciou. Emóciu by sme mohli bližšie charakterizovať jej intenzitou, časom pôsobenia, polaritou, prípadne spontánnosťou či schopnosťou preniesť sa z jedného jedinca na druhého.

V druhej polovici minulého storočia sa realizovalo mnoho výskumov, ktorých cieľom bolo popísať a zadeliť emócie, resp. ich výrazovú zložku. Výskum Ekmana a Friesena, ktorí realizovali výskum naprieč rôznymi kultúrami a národmi ukázal, že ľudia dokážu rozpoznať výrazy šťastia, smútku, hnevu, odporu, prekvapenia a strachu a tieto mimické tvárové prejavy sú univerzálne prepojené s primárnymi emóciami (Plháková 2004:396). Medzi primárne emócie patrí teda strach, hnev, úzkosť, radosť, smútok, prekvapenie a odpor. Existujú však aj komplexné ľudské city, ako sú pocit bezpečia, dôvera, nádej, žiarlivosť, hanba, láska, pocit viny či krivdy.

Tí, ktorí využívajú emócie na vznik, resp. prehĺbenie či následné upevnenie radikalizácie a extrémistického myslenia u druhých jedincov, operujú najmä so strachom a hnevom. Tieto dve primárne emócie sú jedným z hlavných dôvodov toho, prečo daní jedinci a priori odmietajú racionálne argumenty v diskusi s tými, ktorí vyznávajú iný názor. Radikálne a extrémistické myslenie, resp. konanie je u jedinca do určitej miery podmienené aj tým, akou intenzitou a dĺžkou trvania nášho konkrétnej emócia vplýva.

Strach je podľa Plhákovej (2004) záporný cit, ktorý vzniká v nebezpečných situáciách, v ktorých je ohrozená sebazáchova alebo duševná integrita. Evokuje taktiež hrozbu straty, napr. majetku, prestíže alebo citového vzťahu. Vzťahuje sa k určitému konkrétnemu objektu alebo situácii. Vyskytuje sa v rôznej intenzite, od miernych obáv až po panickú hrôzu či des. Z evolučného hľadiska má strach ochrannú funkciu, pretože vedie k úniku z nebezpečnej situácie, k obrane alebo k vyhýbaniu sa situáciám, ktoré by mu mohli ublížiť. U človeka sa strach viaže nielen na prežité skúsenosti ale aj na predstavivosť. Môže sa veľmi ľahko premeniť na hnev, najmä ak je človek bez možnosti úniku z nebezpečnej situácie.

Hnev vzniká najčastejšie v situáciách, kedy nám nejaká prekážka bráni v uskutočnení našich plánov či dosiahnutí cieľov – teda vo frustrujúcich situáciách. Frustrujúce situácie vyvolávajú pohotovosť k útočným, agresívnym prejavom, smerujúcim najčastejšie k zničeniu, poškodeniu alebo odstráneniu prekážky. Energia pochádzajúca z emócie hnevu sa mnohokrát úspešne transformuje do fyzickej podoby a môže prerásť až do agresívneho správania. Kumulácia hnevu a frustrácie prerastá až do nenávisť. Prežívanie hnevu však závisí aj od subjektívnych interpretácií danej situácie, najmä od konštruktov príčin jeho vzniku, ktoré sú často neobjektívne a sugestívne.

Previazanosť emočnej zložky jedinca na vznik, prehĺbenie a následné upevnenie radikalizácie je nesporné. Táto previazanosť podnetu s emóciou vytvára silný pocit ohrozenia z čoho pramenia i následné reakcie jedinca. Tohto silného puta využívajú, či zneužívajú najmä tí, ktorých cieľom je vyvolať v spoločnosti čo najintenzívnejšiu vlnu emócií, ktorá je súvzťažná

s ich primárnym cieľom, a to radikalizovať spoločnosť a primäť ju k prijatiu extrémistickej filozofie.

Osoby manipulujúce vytváraním koláží, meme obrázkov, tendenčne ladených fotografií, či videí dômyselne pracujú s emóciami, ktoré má ich dielo vyvolať. Na tomto podklade je potom radikalizácia posilnená článkami, či príbehmi, ktorých názov vzbudzuje silný emočný náboj („Znásilňujú imigranti v Nemecku?“, „Černosi z Afriky to tu ovládajú!“, „Islam začína vládnuť v Európe!“). Pre adresátov týchto správ sú vytvárané v texte článku (informácia môže byť samozrejme sprostredkovaná i prostredníctvom iných informačných kanálov) tendenčne ladené informácie, ktoré prostredníctvom vhodne zvoleného štýlu, akým formuluje myšlienku ich autor, manipulujú či dezinformujú príjemcu. Prezentované sú v nich najmä katastrofické scenáre s reálnym dosahom na čitateľa, či vízie úpadku spoločnosti, v ktorej jedinec existuje. Zdôrazňuje sa v nich apel na bezpečnosť (spoločnosti i detí, na ktoré publikum veľmi dobre reflektuje), nespravodlivosť systému, v ktorom funguje ako občan (peniaze, lieková politika, sociálne dávky,...) alebo na ohrozenie majority či pôvodného obyvateľstva krajiny. Pre samotných prijímateľov však úroveň vypracovania textu nie je smerodajný faktor v súvislosti s kvalitou podávaných informácií, mnoho z nich si ho ani nemá záujem prečítať, nadpis na vytvorenie názoru postačuje. Pokiaľ to médium umožňuje, je čitateľ často prítomný v diskusii, ktorá sa pod článkom či obrazovým materiálom vedie a utvrdzuje sa prostredníctvom nej v presvedčení, s ktorým do diskusie vstupoval. V tomto kontexte je sila emócií násobená množstvom vyhrotených názorov, otvorene propagujúce extrémistické a radikálne myšlienky, ich úderným slovníkom a počtom „lajkov“, ktoré dostávajú od čitateľov. Slúžia ako významný indikátor oprávnenosti daného extrémistického názoru/riešenia, nakoľko sa prostredníctvom psychológie davu stráca individuálna zodpovednosť za prejav danej myšlienky a samotné jej vyjadrenie je s pribúdajúcim časom radikálnejšie a forma jej realizácie násilnejšia.

Daný efekt môžeme pozorovať aj pri skupinových aktivitách, ktoré sa realizujú prostredníctvom koncertov, či stretnutí, na ktorých sa dá s účastníkmi veľmi jednoducho manipulovať (hudba vyvolávajúca silné emócie, dav vykonávajúci rituálne úkony – hajlovanie, pozdrav „Na stráž!“, pochodovanie,...) či spev skladieb so silným extrémistickým textom nielen samotným interpretom, ale i davom z radov účastníkov koncertu. Emócie hrajú v tomto prípade nezastupiteľnú funkciu, nakoľko prostredníctvom nich nielenže preniká daná filozofia hlboko do podvedomia, ale má podiel i na vytváraní silného puta medzi danými jedincami.

A práve táto aktivita, prostredníctvom ktorej dochádza až k fanatickému prijatiu radikálnych myšlienok a extrémistickej filozofie sa stáva často dôvodom, pre ktorý je veľmi náročné danú komunitu opustiť. Spoločné aktivity s jedincami, ktoré so sebou nesú silný emočný náboj a vytvárajú s dotýčanými určité puto sú často prekážkou pre tých, u ktorých sa objaví spočiatku možno malý, no pre zmenu myslenia a názoru podstatný, impulz, ktorý ich smeruje z bludného kruhu von. Aj z toho titulu by sme mali veľmi

pozorne vnímať tých, ktorí sú síce členmi radikálnych zoskupení, no nemajú vnútornú silu opustiť komunitu aj vďaka emočne podmieneným väzbám medzi jej jednotlivými členmi. Pri poskytovaní pomoci týmto jedincom je preto nutné vziať na vedomie, že únik člena z extrémistickej komunity je nutné plánovať vopred a dohodnuté kroky aj dodržať. Je vhodné, aby sa na plánovaní podieľal i odborník, ktorý mapuje dané prostredie. Predíde sa tak nečakaným komplikáciám a možnej recidíve, nakoľko z výpovedí bývalých členov extrémistických zoskupení vyplýva, že opustiť komunitu je z pohľadu jej člena neraz ťažšie, ako opustiť vlastnú rodinu.

2.1.3 Osobnostné faktory

Osobnosťou sa podľa Nakonečného (1998) človek nerodí, ale sa ňou stáva, a to v dobe, kedy sa u neho v rannom detstve utvára špecifická ľudská forma organizácie a fungovania psychiky. Genéza osobnosti je spojená so vznikom ja a tento vznik ja a jeho vývoj k egu sú základnými aspektami fungovania osobnosti, jej ďalšieho utvárania, nakoľko osobnosť funguje ako otvorený systém, ktorý je v stálej interakcii so svojim životným prostredím. Pri utváraní osobnosti sa uplatňuje interakcia vrodenej biologických činiteľov a skúseností, získaných jedincom v rámci určitého sociálneho a kultúrneho prostredia, v ktorom sa odohráva jeho život. S pribúdajúcim vekom narástá vplyv skúseností a zvyrazňuje sa tak individualita osoby. Tento vplyv skúsenosti sa nazýva učenie a prebieha predovšetkým od ranného detstva ako tzv. primárna socializácia. Utváranie osobnosti je teda funkciou interakcie biologických a sociokultúrnych činiteľov, pričom sa stále viac rozhodujúcim spôsobom uplatňuje vplyv učenia.

Na vytváranie osobnosti má rozhodujúci vplyv aj štruktúra osobnosti, ktorá poukazuje na trvalejší stav a relatívne stabilnejšie usporiadanie a dynamika osobnosti, prostredníctvom ktorej sa osobnosť na podklade motivácie či temperamentu prejavuje v určitých situáciách.

Z hľadiska štruktúry a dynamiky osobnosti je u predstaviteľov radikálnej a extrémistickej scény významná najmä ich motivácia, výkonové a vôľové vlastnosti, temperament či ego-obranné mechanizmy. U vyššie postavených radikálov a extrémistov sú dôležité taktiež i sociálno-psychologické vlastnosti osobnosti, ako napr. sociálna inteligencia, dominancia či nonkonformita. Čím väčšími zručnosťami disponujú, tým je ich dosah na spoločnosť, samozrejme, väčší.

Pre predstaviteľov radikálnej a extrémistickej scény sú dôležité najmä motivačné zložky osobnosti, ktoré sú aj ich najväčšou hybnou silou. Motiváciu môžeme definovať ako súhrn všetkých intrapsychických síl, prostredníctvom ktorých aktivizujeme správanie a prežívanie s cieľom odstrániť súčasný neuspokojivý stav, prípadne dosiahnuť vytýčený cieľ. Za najviac zastúpené vnútorné činitele môžeme považovať napr. postoje, hodnoty, zvyky, ciele, ideály, či pocit povinnosti. Pri vonkajších motivačných činiteľoch, ktoré sú taktiež často zastúpené, hovoríme najmä o odmenách, trestoch, príkazoch, očakávaníach, ponukách či vzoroch.

Ak by sme prepojili motiváciu s extrémizmom, prípadne radikalizmom, ako silný motivačný činiteľ by zastávala v tomto ohľade najmä potreba moci. Tá môže vychádzať z nízkeho sebahodnotenia, komplexov menejcennosti či túžby dominovať, prípadne nízkeho sociálneho statusu v období detstva a dospievania. Rovnako tak je prítomná u týchto jedincov aj túžba spraviť niečo výnimočné. Je to príznačné najmä pre tých, ktorí sú pre svoje okolie „neviditeľní“. Objavuje sa u nich prípadne aj túžba po uznaní a obdive. Zabezpečia si tak nielen pozornosť publika (a to z radov ako radikálov, tak verejnosti), ale i určitý status v rámci hierarchie v skupine. Pre tých jedincov, ktorí sa vyznačujú aj aspoň priemernou úrovňou intelektových schopností (nie, že by boli výnimkou), to predstavuje aj dosah na určité kompetencie súvisiace s daným statusom.

Pre niektorých jedincov je silný motivačný faktor aj účasť na rituáloch, resp. aktivitách, ktoré súvisia s preukazovaním lojálnosti a viery v ideológiu. Ubezpečujú tak nielen seba, ale i okolie, že niečo znamenajú, sú súčasťou niečoho väčšieho ako oni sami a majú preto pre „budúcnosť ľudstva a čistej rasy“ nezastupiteľné miesto v spoločnosti.

Nemožno opomenúť ani motiváciu stavanú na ekonomickom faktore. Mnoho jedincov si zvolí cestu extrémizmu a radikalizmu z dôvodu ľahkého obohatenia sa na úkor pracujúcich, ktorých možno jednoducho označiť za tých, ktorí sú zodpovední za nepriaznivú ekonomickú situáciu obyvateľov (najmä tej časti, ktorú „zastupujú“). Prívrženci tohto typu zmýšľania sa nájdu takmer v každej spoločnosti, či krajine. Uvedomujú si svoje limity (intelektové, vôľové, manuálnych zručností,...) sa tak vydávajú na dráhu, ktorá im v prípade úspechu zaručí pohodlný príjem a pomerne vysoký (na ich možnosti) sociálny status (minimálne v ich komunite, prípadne rodine – stačí sa priviesť na novej audine, či bavoráku). Nemožno opomenúť ani ich dosah na ekonomickú tretnú činnosť, pokiaľ sa dostanú k moci, prípadne majú dosah na tých, ktorých intelektový potenciál im umožní čerpať finančné prostriedky zo zdrojov napr. štátneho rozpočtu, či štrukturálnych fondov EÚ. Každopádne sú úspešní najmä vďaka odvahe, ktorú im dodáva sila komunity (preto napr. preferujú uniformné oblečenie), fyzickej prevahe (nezriedka vďaka steroidom) a vedomiu (strachu), že inak nebudú znamenať nič.

V rámci motivačných činiteľov sa dá polemizovať i o jednej z mála preskúmaných oblastí, ktorá je príznačná pre pravicových radikálov – nevyriešenej sexuálnej orientácie. Z tohto dôvodu môžeme iba polemizovať, do akej miery je pre niektoré indivíduá dôležité začleniť sa do danej skupiny jedincov. Môže byť za tým ako latentná homosexualita, ktorá prekáža samotnému jedincovi, nakoľko ju neprijíma a hanbí sa za ňu (práve preto vyhľadáva danú skupinu s cieľom presvedčiť okolie, že je s jeho orientáciou všetko v poriadku a je súčasťou heterosexuálnej časti populácie), alebo práve naopak, s vedomím, že prostredníctvom začlenenia sa do danej skupiny jedincov bude v užšom kontakte s podobne orientovanými jedincami a prijme aj rolu extrémistu, nakoľko mu je sympatická pozícia drsného mladého muža, dúfajúc, že sa na rituáloch extrémistickej komunity zúčastní aj aktov, ktoré už možno za homosexuálne praktiky považovať. Môžeme taktiež iba pole-

mizovať nad tým, či nie je v prípade extrémistov boj a otvorená agresia voči homosexuálnej časti populácie iba krycí manéver potláčania a popierania vlastnej homosexuality. Motiváciou môže však byť i obyčajná nenávisť, odpor voči všetkému, či všetkým, ktorí sú odlišní od majority (v rámci sexuálnej orientácie).

Významnú časť členov extrémistických skupín, a to najmä radikálnej pravice, tvoria jedinci, ktorí by s veľkou pravdepodobnosťou v prípade, že by boli podrobení psychologickému diagnostike osobnosti, dosiahli skóre, ktoré by sa dalo posúdiť ako porucha správania či porucha osobnosti.

O poruche správania hovoríme vtedy, pokiaľ je prítomné agresívne či asociálne správanie v trvaní minimálne 6 mesiacov. Prvé príznaky môžeme badať už v detstve, v dospievaní sú natoľko výrazné, že ich nemožno považovať za normu. Jedinec porušuje takmer všetky sociálne normy a očakávania, ktoré na jedinca kladie spoločnosť. Voči vyvolaným opatreniam je jedinec rezistentný, náprava je veľmi ťažká, ak vôbec možná. V kontexte s radikalizmom produkujú títo jedinci významnú časť hmotných i nehmotných škôd, ktorá je spôsobená ich aktivitou (futbalové zápasy, organizované bitky, ničenie majetku, lúpežné prepadnutia...)

U porúch osobnosti sa objavujú určité rigidné myšlienky a vzorce správania, ktoré sa v jedincovi zakonzervovali v priebehu psychického vývoja v rámci kontaktu s vplyvmi okolitého prostredia. Jedinec s poruchou osobnosti využíva tieto vzorce správania v stresových situáciách bez ohľadu na ich efektívnosť, je neschopný uvažovať s nadhľadom, či využívať iné alternatívy, ktoré sa mu v danej situácii ponúkajú. Vykazujú časté konflikty s okolím a svoj život zväčša klasifikujú ako neuspokojivý. Diagnóza porúch osobnosti je zväčša celoživotná. Patrí medzi nich najmä paranoidná a schizoidná, prípadne závažnejšia, schizotypálna, porucha osobnosti, emočne nestabilná porucha osobnosti a narcistická porucha osobnosti. Nakoľko si ich závažnosť vyžaduje liečbu, ktorá je dlhodobá, ak nie celoživotná, tak sa od jedinca požaduje najmä to, aby daný fakt prijal a podrobil sa jej. Nakoľko sú títo jedinci v prípade konfliktu nevypočítateľní (najmä ak sa jedná o členov radikálnej scény), môžu spôsobiť veľké, až nezvratné škody nielen na majetku, ale i na živote. Konflikt s nimi je mimoriadne nebezpečný najmä ak konajú pod tlakom situácie (nepredvídateľné okolnosti počas prepadnutia, bitky), okolia (dehonestácia ich osoby pred členmi radikálnej scény), či svojich emócií (pocit krivdy, pomsta).

Nedostatok empatie je pre prijatie a propagovanie extrémistickej ideológie taktiež veľmi zásadný. Nakoľko jedinec nie je schopný vcítiť sa do pocitov druhej osoby (mnohokrát práve obeť) a rovnako tak i neschopnosť pochopiť niekoho druhého, stráca zábrany v realizácii radikálnych riešení práve na úkor toho, voči komu je ideológia, ktorej prepadol, vedená.

Taktiež môžeme u radikálov a extrémistov pozorovať nízku frustračnú toleranciu, ktorá vzniká vtedy, ak je síce nejaká dôležitá potreba vzbudená, no k jej naplneniu nedochádza, nakoľko sú jej do cesty kladené ťažko prekonateľné alebo neprekonateľné prekážky. Býva často spúšťačom

agresívneho správania čoho dôsledkom môže byť konflikt, prípadne akt, ktorý už môže byť považovaný za trestný čin.

Pre radikálov a extrémistov je často problémový aj vzťah k autoritám. Nakoľko nepovažujú tých, ktorí nezdieľajú rovnaký názor ako oni za nositeľov „správnych“ hodnôt alebo poznania a hodných toho, aby ich viedli, ovplyvňovali či usmerňovali. Stávajú sa pre nich skôr prekážkou či prirodzeným terčom, na ktorom si vybíjajú svoju frustráciu, hnev či odpor a prejavujú voči nim skôr dešpekt. Všetci tí, ktorí nepodporujú extrémistickú ideológiu alebo ju odmietajú či bojujú proti nej, sú tak považovaní za nepriateľov. Dokážu veriť, resp. slepo nasledovať iba tých, ktorí dokonale zapadajú do ich mozaiky videnia sveta a svojim prejavom, skutkami či osudom (martyri ako Jozef Tiso a pod.) ich inšpirujú k tomu, aby bojovali za svoju ideológiu s o väčšou vervou.

2.2 Sociálne aspekty

Prostredie, do ktorého sa jedinec narodí, výrazne vplýva na vývoj jeho osobnosti. Rodina, komunita ale i celá spoločnosť ho výrazným spôsobom formujú a prispievajú tak k jeho celkovému vnímaniu seba a okolia. Prostredníctvom nich sa jedinec taktiež dostáva do kontaktu aj so zvykmi, tradíciami, hodnotami, morálnymi zásadami či zákonmi, ktoré danú spoločnosť regulujú. Základným nositeľom hodnôt býva, samozrejme, rodina. Tá je však determinovaná spoločnosťou, v ktorej žije. V určitom období života jedinca dochádza k odpútaniu sa od nej a vtedy sa významným poslom hodnôt, názorov či informácií stáva komunita, prípadne partia vrstovníkov. Pokiaľ je partia sama patogénna, dokáže devalvovať akúkoľvek snahu rodinných príslušníkov zaistiť, aby sa z jedinca stala zrelá, plnohodnotná osobnosť, ktorá bude vykazovať kvality prospešné ako pre jej život, tak život celej spoločnosti. Je teda úlohou najmä spoločnosti nadviazať na túto snahu vychádzajúcu z rodinného prostredia a vytvárať také podmienky, ktoré by bolo motivujúce k dosiahnutiu tohto cieľa.

2.2.1 Faktor rodiny

Rodinu môžeme definovať ako primárnu sociálnu skupinu ľudí, ktorá tvorí základnú spoločenskú jednotku. Rodina je charakteristická silnými osobnými vzťahmi medzi jej členmi, ktorí môžu, ale nemusia byť pokrvní príbuzní. Ako celok funguje na základe vlastných pravidiel, ktoré sú determinované spoločnosťou, teda jej zvykmi, hodnotami, morálnymi zásadami, zákonmi a pod. Rodina plní najmä biologické, ochranné, socializačné, výchovné, ekonomické, emocionálne a rekreačné funkcie, ktoré sú kľúčové pre poskytovanie výchovy a vzdelania jedinca.

Z hľadiska sociálne-psychologických funkcií by mala rodina pre dieťa zabezpečiť najmä: uspokojenie potrieb dieťaťa v rannom detstve, poskytnúť priestor pre seberealizáciu, poskytnúť pozitívne vzory a príklady, rozvíjať pocit zodpovednosti a ochotu plniť si povinnosti, vytvoriť pozitívny postoj

k medzigeneračným vzťahom či poskytnúť radu alebo pomoc v zložitých životných situáciách

Zloženie rodiny, resp. foriem spolužitia jej členov je rozmanité a je, samozrejme, kultúrne, ekonomicky, nábožensky či sociálne podmienené. Tak, ako sú v spoločnosti zastúpené tradičné rodiny, sú súčasťou spoločnosti i rodiny s netradičnou formou spolužitia, ako napr. nezosobášené spolužitie partnerov, rodiny s jedným rodičom, singles, nevlastné rodiny či rodiny homosexuálnych partnerov. Na Slovensku je tradičná rodina na ústupe, v súčasnosti sa dostávajú do popredia rodiny s jedným rodičom, kedy je najčastejšou príčinou rozhodnutie matky vychovávať dieťa samostatne bez partnera – otca dieťaťa, či rozvod rodičov. Na vzostupe sú taktiež nevlastné rodiny, ktoré vznikajú po tom, ako si rodičia po rozvode nachádzajú nových partnerov a zakladajú si nové rodiny. Rodiny homosexuálnych partnerov sú zatiaľ na Slovensku v minimálnom zastúpení, avšak na základe skúseností zo zahraničia (najmä štátov západnej a severnej Európy či USA) možno predpokladať ich postupný nárast, ktorý však bude podmienený najmä legalizáciou ich zväzkov a, samozrejme, väčšou toleranciou spoločnosti voči homosexuálnym jedincom.

Vplyv rodiny na vytváranie názorov, postojov, hodnôt či etických a morálnych zásad je pre jedinca zásadný. Pozorovaním osôb a vzťahov medzi jej jednotlivými členmi (nielen v rodine samotnej, ale i naprieč generáciami) získava dieťa základný obraz o svete. Prirodzene nasáva atmosféru v ktorej vyrastá, získava prvé zručnosti a schopnosti vytvárať medziľudské vzťahy v určitej kvalite. Akákoľvek získaná schopnosť a zručnosť sa transformuje aj do vzťahov, ktoré si jedinec vytvára ďalej prostredníctvom socializácie. Všetko to, čo si teda nesie z rodiny, ho výrazne determinuje v spôsobe, akým myslí (hodnoty, názory, morálne zásady,...) a koná (adekvátnosť reakcie na podnet, riešenie sporov, spôsob akým sa prezentuje).

Pokiaľ je dieťa v rannom detstve citovo deprivované na základe absentujúceho pozitívneho vzťahu s matkou (odmietanie, nezáujem, výchova v kolektívnych inštitučných zariadeniach), môžu sa v budúcnosti vyskytnúť problémy v oblasti partnerských vzťahov, zvládania emócií či dôvery. Ak je neprítomný otec, môže byť u dieťaťa prítomná agresia, instabilita, hyperaktívita, neposlušnosť, zlomyseľnosť či poruchy pohlavnej identity.

Jednou z hlavných príčin problémov jedinca v spojitosti s výchovou a vzdelávaním je jeho prítomnosť v disfunkčnej rodine. Môžeme ju charakterizovať najmä nezrelosťou rodičov (nízky vek matky v čase narodenia dieťaťa, absencia potrebných hodnôt v súvislosti s výchovou dieťaťa), ekonomickými a sociálnymi problémami rodiny (nízky príjem rodičov, závislosť na pôvodnej rodine rodiča dieťaťa,...) či tým, že si rodičia nestihli „užiť“ život bez záväzkov voči rodine a ich životné plány a ciele sú príchodom detí zhatené. Problém môže nastať takisto v rodine, ktorá prekonáva obdobie charakteristické vysokou vyťaženosťou rodičov dieťaťa spôsobenou napríklad prácou (odlúčenie rodiča od dieťaťa v dôsledku práce mimo bydliska) alebo konfliktom v rodine, ktorý odpútava pozornosť rodičov od dieťaťa.

Rodine, ako potenciálne rizikovému prostrediu v súvislosti s extrémizmom a radikalizmom je nutné venovať zvýšenú pozornosť, nakoľko sociálny pôvod a rodinné prostredie recidivistov páchajúcich trestnú činnosť vykazuje až štvornásobne viac negatívnych fenoménov (napr. neúplná rodina, časté zmeny v osobách partnera jedného z rodičov, ústavná výchova), než u iných páchatel'ov trestnej činnosti (Voňková&Neuman 1985 in MVČR 2012).

Večerka (2004 in MVČR 2012) zdôrazňuje dve na prvý pohľad odlišné výchovné stratégie, ktoré majú najväčší dopad na budúcu delikvenciu: príliš tvrdá alebo príliš nevsímavá a voľná výchova.

Extrémne tvrdú výchovu Večerka popisuje ako výchovu neustále kontrolujúcu a prikazujúcu. Používa dokonca slová ako: dirigovanie, komandovanie a drezúra. Kontrola a príkazy sú spojené s tvrdým jadrom a postupmi, ktoré neberú na zreteľ individuálny vývoj dieťaťa. Tento výchovný štýl je často doplnený o množstvo prepracovaných spôsobov trestania. Pre interakciu a vzťah s dieťaťom v týchto podmienkach nebýva priestor. V takomto prostredí sa dieťa nenaučí samostatnosti a stáva sa až patologicky prispôsobivé. Nesamostatnosť a abnormálna prispôsobivosť hrozí pripútaním k asociálnej skupine vrstovníkov. Skupina môže potom takýchto jedincov pre jeho sugestibilitu využívať a zneužívať vo svoj prospech. Deti, ktoré prežívajú extrémne tvrdú výchovu bez citového puta k rodičom, môžu nahromadené napätie v sebe uvoľňovať agresiou proti sebe alebo svojmu slabšiemu okoliu.

Extrémne voľná výchova deťom nekladie žiadne hranice, pravidlá ani normy v správaní. Rodičia s týmto výchovným štýlom neregulujú počiatkové výbuchy zlosti, agresivity a vzdávajú sa svojej roly v rámci sociálnej kontroly. Môže sa jednať o snahu o slobodný rozvoj, ale vzhľadom k tomu že opäť chýba citová väzba medzi dieťaťom a rodičom, jedná sa skôr o výraz ľahostajnosti k dieťaťu a jeho vývoju. Dieťa pochádzajúce z tohto prostredia nevie ako adaptívne riešiť životné situácie, ktoré sú pred ním nastolené, pretože nemalo žiadny vzor v rodine, žiadne vedenie. V dôsledku toho utekajú nielen od problémov, ale i samotného domova. Deti svojim spôsobom potrebujú vymedzenie a pravidlá, ktoré často nachádzajú práve v delikventných skupinách vrstovníkov.

Radikalizmus a extrémizmus má teda v mnoho prípadoch korene práve v rodine. Dôvody by sme mohli hľadať aj u momentu, kedy si dieťa vyberie za vzor rodiča (najčastejšie otca) a prijme jeho hodnoty, názory a postoje. Rodič sa tak stáva kľúčovou postavou vo výchove dieťaťa a prostredníctvom neho vníma svoje okolie a reaguje naň. Pokiaľ je rodič radikalizovaný tak intenzívne, že neváha byť účastný stretnutí s jedincami, ktorí rovnako inklinujú k danej extrémistickej filozofii aj v sprievode s dieťaťom, hrozí, že jeho potomok bude jeho kroky v budúcnosti nasledovať.

Príkladom môžu byť najmä rôzne výlety (výstupy na „Kriváň“ 24.6.2017), zhromaždenia („pokojné demonštrácie“ v centre Bratislavy 21.6.2015) alebo účasť na pietnych spomienkach „najvýznamnejších predstaviteľ'ov Slovenskej histórie“ (hrob Jozefa Tisa 18.4.2017). Rovnako možno považovať účasť dospievajúcich mladých ľudí v sprievode rodičov či iných rodinných príslušníkov na futbalových zápasoch v tvrdých jadrách

fanúšikov klubov (ultras Slovana Bratislava, Spartak Trnava, DAC Dunajskej Stredy, ale i mnohých ďalších) za mimoriadne „podnetné“ prostredie, ktoré ich intenzívne formuje k prijatiu extrémistickej filozofie a radikalizmu.

Nemalou mierou môžu byť taktiež príčinou vzniku extrémizmu a radikalizmu ekonomické pomery, z ktorých rodina pochádza. Pokiaľ rodičia nie sú schopní zabezpečiť adekvátne podmienky na výchovu a vzdelávanie dieťaťa (výber vhodnej školy a dostatok zdrojov na jej absolvovanie, podpora v mimoškolskej činnosti – šport, resp. iné aktivity, prostredníctvom ktorých nachádza dieťa pozitívne vzory vo svojom okolí a buduje si vzťah k spoločnosti), môže sa dostať do prostredia komunity, ktorá ho dokáže výrazným spôsobom ovplyvniť, mnohokrát i v negatívnom kontexte.

2.2.2 Faktor komunity

Na kvalitu života jedinca má rozhodujúci podiel aj element komunity. To, v akom sociálnom prostredí vyrastá, kto sú jeho najbližší priatelia, akým spôsobom trávi voľný čas má neraz rozhodujúci podiel na tom, aké hodnoty vyznáva, aké si stanovuje ciele či akými prostriedkami ich hodlá dosahovať.

Ak vyrastá jedinec v prostredí, kde má na jeho hodnoty, názory, postoje prípadne morálne zásady väčší vplyv komunita, okolie, ako primárna rodina, z ktorej pochádza, môže dôjsť v prípade výrazného negatívneho vplyvu komunity na jeho osobu k pretrhnutiu väzieb s rodinou a preorientovanie sa výhradne na tie osoby, ku ktorým inklinuje. Ak cíti zo strany komunity podporu, uznanie, rešpekt či dôveru a práve tento pocit nie je prítomný v jeho primárnej rodine zo strany rodičov k nemu, dochádza často k odcudzeniu a vytvoreniu si silného puta práve na úkor rodiny k jednotlivým členom radikálnej či extrémistickej skupiny.

Silné puto medzi jej jednotlivými členmi sa môže postupne vytvárať emocionálnymi zážitkami, spoločnými aktivitami (prostredníctvom ktorých získavajú požadované zručnosti a schopnosti), a tiež vytýčenými cieľmi či hodnotami a názormi, ktoré zdieľajú a sú ochotní za ne bojovať.

Členmi radikálnych či extrémistických skupín sa stávajú prevažne takí jedinci, ktorí inklinujú k militarizmu, zakladajú si na svojej fyzickej schránke, vyznávajú bojové či silové športy a svoj voľný čas venujú najmä upevňovaniu väzieb s podobne zmýšľajúcimi jedincami – či už osobným kontaktom alebo prostredníctvom sociálnych sietí. Sú často majiteľmi výrazného tetovania, ktoré slúži na ich jasnú identifikáciu, jej účelom býva taktiež potvrdiť svoju hierarchiu v skupine či odhodlanosť propagovať radikálne a extrémistické myšlienky so všetkými možnými následkami. Dôraz kladú na svoj fyzický zjav, dôležitá je pre nich „vyrisovaná“ postava, ktorá má u okolia vzbudiť rešpekt až strach. Odev a obuv má plniť nielen praktickú funkciu, ale má umožniť okoliu ľahkú a jasnú identifikáciu, s kým má dočinenia. Zároveň táto uniformita slúži i k vzbudeniu pozornosti prípadne strachu v kontakte s okolím. Zgrupovanie vytvára u nich taktiež pocit moci a výnimočnosti. Svoju prevahu si radí dokazujú najmä prostredníctvom organizovaných výjazdov na športové podujatia (prípadne aktivít, ktoré realizujú po ich ukončení), alebo

spontánnych akciách, kedy sa pri odchode zo svojich klubov, pohostinstiev či vlakov realizujú na nevinných obetiach. Tie, podľa ich mienky, provokujú svojim vzhľadom, názorom či farbou pleti. Ohľadom športu vyvstáva otázka, prečo je práve futbal nositeľom tejto emócie, resp. ideológie, nakoľko existuje množstvo kolektívnych športov (basketbal, hádzaná, ...), ktorých fanúšikovia sa dajú označiť ako „skalní“, no v ich zoskupeniach sa radikálna a extrémistická filozofia neprejavuje. Neorganizujú ani následné strety tvrdého jadra fanúšikov po ukončení športového podujatia, ktorých účelom je ventilácia agresie prostredníctvom otvoreného konfliktu medzi jednotlivými fanklubmi.

Večerka (2010 in MVČR 2012) vo výskume voľného času dokazuje, že dospelávajúci so sklonomi k delikventnému správaniu trávajú voľný čas skôr pasívne – konzumným spôsobom. V ich aktivitách sa objavujú menej intelektuálne zábavy, čo je logické, nakoľko v týchto aktivitách zlyhávajú a preto boli z týchto sociálnych skupín v minulosti vylúčení. Chcú tráviť svoj voľný čas bez sociálnej kontroly, preto nevydržia dochádzať pravidelne na záujmové krúžky. Voľný čas venujú skôr sledovaniu televízie, počítaču, internetu a hraním hier na ňom, bezcieľnému potulovaniu sa po meste. Medzi najčastejšie zmieňovaný záujem patrí futbal, nasleduje televízia (sledovanie najmä vojnových dokumentov z druhej svetovej vojny), vojenská história či zbrane všeobecne a rýchle autá vrátane tuningu.

Tvrdí ďalej, že extrémistická ideológia poskytuje svojim prívržencom veľmi zrozumiteľný, jednoduchý a emočne presvedčivý model fungovania sveta, v ktorom môže neistý, nezrelý a dospelávajúci jedinec nachádzať istotu. Jednoduchý model sveta je na báze: my sme tí dobrí, vy ste tí zlí. Jedná sa o čiernobiele videnie, ktoré poňatie sveta zjednodušuje a tým aj skresľuje. Hlavné potreby, ktoré sú v rámci skupiny uspokojované a motívy k členstvu sú: potreba patriť niekam, pocit spolupatričnosti so skupinou, pocit moci a sily vyplývajúcej zo skupinovej identity, posilňovanie vlastného ega a uspokojenie z možnosti zastrášať svoje okolie a vďaka tomu sa zabaviť vlastných strachov z okolia.

V prípade deklarovania sily komunity stoja za zmienku i organizované letné tábory prívržencami politickej strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko, konkrétne jeho žilinského klubu. Rodičia detí vedome (v ojedinelých prípadoch možno nevedome) zverujú do rúk extrémistov a radikálov, ktorí na nich prostredníctvom (pre deti atraktívnych) zážitkov vplývajú a formujú ich. Na prahu dospelosti, resp. v dospelom veku tak získajú prostredníctvom týchto aktivít pozitívnu emóciu pri vnímaní extrémistickej ideológie, nakoľko sa ich vývoj formoval aj na základe tejto skúsenosti. Saturáciou potrieb, ktoré nedokáže, nevie alebo nemôže zabezpečiť rodina dieťaťa, dochádza prostredníctvom osôb, inklinujúcich k extrémistickej filozofii a radikalizmu, taktiež k hlbšiemu prepojeniu detí so stranou, či hnutím, ktoré reprezentujú dané myšlienky. Hrozí tak (podobne ako u fašistov či komunistov – Hitlerjugend, Hlinkova mládež či pionieri alebo zväzáci), že si spoločnosť vedome vychováva generáciu detí, ktorá bude infikovaná extrémizmom a radikalizmom. Komunita je tak podporovaná samotnou spoločnosťou, resp. štátom, v ktorom sa dané aktivity realizujú. Preto by

sa mala pozornosť uberať aj situácii v spoločnosti, ktorá umožňuje, aby sa dané myšlienky beztrešne šírili, resp. ktorá svojou atmosférou budovanou jej občanmi umožňuje jej rast na základe deklarovania nespokojnosti občanov aktuálnym stavom v nej prostredníctvom volieb či (ne)formálneho organizovania sa.

2.2.3 Faktor spoločnosti

Slovenská republika, rovnako ako štáty strednej Európy, prešla za posledné desaťročia výraznými ekonomickými a politickými zmenami. Na ich základe sa formovala aj spoločnosť, ktorá veľmi významne vplýva na hodnoty, ciele, morálne zásady a iné, nemenej dôležité vlastnosti každého jednotlivca, ktorý v nej žije, pracuje či plánuje budúcnosť.

V dôsledku technologických a ekonomických zmien, ktorých progres je výrazne vyšší ako schopnosť spoločnosti adaptovať sa na ich vývoj, sa život jedinca čoraz intenzívnejšie transformuje na potrebu plnenia individuálnych potrieb. Každý jedinec citlivo vníma dosah ekonomickej, sociálnej a politickej moci na jeho životnú situáciu. Tí, ktorí majú pocit, že z akéhokoľvek (aj iracionálneho) dôvodu sú im ich potreby, hodnoty alebo vízie upierané, a majú dostatočnú motiváciu a energiu upozorniť na daný stav, sa v súčasnosti dokážu pomerne rýchlo dostať k informáciám, ktoré ich privedú na spôsob, ako môžu svoju frustráciu riešiť. Extrémistická ideológia sa pre svoju ľahkú dostupnosť a pôvabnému spôsobu, akým láka svojich nových prívržencov, stáva čoraz atraktívnejšia.

Jedným z dôvodov, pre ktorý sa jedinci rozhodujú podporovať radikálne riešenia prepojené s extrémistickou ideológiou je najmä pocit, že na chode spoločnosti sa podieľajú najmä uzavreté skupiny osôb, ktoré vo svojich rukách pevne držia moc. Ako prostriedok používajú najmä ekonomickú silu a prepracovanú štruktúru pozícií, prostredníctvom ktorej si ju udržujú. Pocit neschopnosti preniknúť, resp. začleniť sa medzi túto skupinu obyvateľov je pre radikalizujúceho sa jedinca mimoriadne frustrujúca skúsenosť. Pohľad na rodinné klany, väzby medzi jednotlivými záujmovými skupinami, ich status v spoločnosti a priam hmatateľný dosah ich predstáv o tom, ako má byť spravovaná spoločnosť (politicky, ekonomicky,...) utvrdzuje mnohých jedincov v presvedčení, že chyba je v systéme, ktorý háji záujmy iba jednej časti spoločnosti. Pokiaľ nenadobudne jedinec reálnu životnú skúsenosť, nie iba pocit, že spoločnosť, v ktorej existuje, mu umožňuje vyššiu sociálnu mobilitu a záleží mu na naplňaní jeho životných potrieb a cieľov, nemožno očakávať zmiernenie radikálnej atmosféry v spoločnosti.

Ďalším významným faktorom vplývajúcim na radikalizáciu je i nízka úroveň vymožitelnosti práva, ktorá sa dotýka každého občana krajiny. Občania Slovenskej republiky majú všeobecne nízku dôveru v súdy a súdnictvo. Nahráva tomu najmä dĺžka súdnych sporov, neschopnosť postihnúť páchatel'ov najmä ekonomickej trestnej činnosti či porušeníach povinností pri správe cudzieho majetku (časté najmä pri trestnej činnosti previazanej so správou majetku štátu).

Situácii napomáha i veľká pravdepodobnosť, že za takmer akýkoľvek prejav propagácie ideológie porušujúcej základné ľudské práva a slobody sa udeľuje pre páchatel'ov (ak vôbec dôjde k ich identifikácii a odsúdeniu) zväčša iba podmienený trest. Ešte horšie je to v prípade, ak sú niektoré delikty posudzované ako priestupok. Dochádza tak u radikálov a extrémistov k upevňovaniu presvedčenia, že toto je tá správna cesta ako riešiť svoju predstavu o usporiadaní pomerov v spoločnosti.

V spoločnosti absentuje taktiež dôkladne vybudovaný systém, ktorého poslaním by bolo zachytávať rodiny alebo jednotlivcov, ktorí sa ocitnú v hmotnej núdzi. Znižovanie rozdielov medzi jednotlivými pólmi spoločnosti (extrémna chudoba vs. extrémne bohatstvo) predstavuje základný spôsob, akým bojovať voči akejkoľvek extrémistickej a radikálnej filozofii, nakoľko ako boľševizmus-socializmus, tak i fašizmus vznikli najmä z úspešného sfanatizovania tej časti populácie, ktorá bola odsunutá na okraj spoločnosti, trpela existenčnou núdzou a ideológovia jej sľubovali rýchle a radikálne riešenie ich nedostatku prostredníctvom vzbury, násilia a vraždenia.

Občania taktiež problematcky vnímajú úroveň politickej kultúry. V politickom slovníku sa na podklade boja o voliča devalvoval pojem fašizmus. Čelní predstavitelia politických strán sa neštítia používať dehonestáciu osoby politického rivala (označenie poloblázon, fašista,... sa stáva bežným oslovením) a vytvárajú tak u potenciálnych voličov odpor voči štandardným politickým stranám vyznávajúcim demokratické hodnoty. Prispievajú tak k radikalizácii spoločnosti, odmietaniu voliť strany s kladným vzťahom k hodnotám typickým pre štáty západnej Európy a nahrávajú tak na smeč rôznym záujmovým skupinám, ktorých cieľom je preorientovať hodnotový systém obyvateľov krajiny smerom ku krajinám, v ktorých je moc sústredená do rúk vrcholného predstaviteľa štátu. Rovnako tak by mali zvážiť používanie dehonestujúceho slovníka voči menšinám, nakoľko pre občanov – voličov predstavujú takéto vyjadrenia vzorce, prostredníctvom ktorých vnímajú jednotlivých predstaviteľov menšín a majú tak významný vplyv na to, ako sa k nim bude väčšina správať (v Rwande boli Tutsiovia, príslušníci etnickej menšiny, označení ako šváby, v Bosne moslimovia ako krysy). Priamo tak zodpovedajú za to, akým spôsobom sa budú jednotliví členovia spoločnosti navzájom vnímať, ako budú presadzovať svoje záujmy a ciele a kam až vytýčia mantinely toho, čo ešte možno považovať za morálne a zákonné.

Zhrnutie

V závere tejto kapitoly je vhodné dodať, že na vzniku extrémizmu sa nepodieľa výhradne iba jeden faktor (psychologický alebo sociálny), ale za jeho vznikom treba hľadať kumuláciu viacerých faktorov súčasne. V prípade, ak sa jedinec ocitne v situácii, ktorá má, alebo bude mať na jeho radikalizáciu, prípadne prijatie extrémistickej filozofie výrazný vplyv a jeho osobnostná alebo kognitívna predispozícia bude s danou situáciou korelovať, je pravdepodobné, že bez vplyvu z externého prostredia (rodiny alebo školy) nemožno očakávať, že jej bude schopný odolať sám. Preto by malo byť nielen v záujme rodiny alebo vzdelávacej inštitúcie, ale najmä spoločnosti, aby sa eliminoval potenciál radikalizácie u jedincov na čo možno najnižšiu úroveň a zabezpečila sa tak pre všetkých jej členov vyššia kvalita života s dôrazom na bezpečnosť, toleranciu a slobodu vo všetkých jej aspektoch.

Použitá a odporúčaná literatúra

- BENDL, S. 2004. Kázeňské problémy ve škole. Praha: Triton, 2004. 263 s. ISBN 80-7254-453-5
- BOUČEK, J. a kol. 2003. Obecná psychiatrie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. 216 s. ISBN 80-244-0240-8
- DENNÍK N, 2017. Klamstvá a konšpirácie, Bratislava: Denník N, 2017. 17 s.
- DINGA, J. – ĎURANA, R. 2014. Rómovia a sociálne dávky. INESS, 2014. 45 s. ISBN 978-80-969765-4-6
- DREIKURS, R. – GREY, L. 1997. Logické dôsledky. Nové Zámky: Psychoprof, 1997. 171 s. ISBN 80-967148-7-2
- JANOUEŠEK, J. 2015. Psychologické základy verbálnej komunikácie. Praha: Grada Publishing, 2015. 384 s. ISBN 978-80-247-4295-3
- KOLÁŘ, M. 2001. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7367-014-3
- MICHALOVÁ, Z. 2007. Sonda do problematiky specifických poruch chování. Brno: Tobiáš, 2007. 207 s. ISBN 80-7311-075-X
- MIKULÁŠIK, M. 2003. Komunikační dovednosti v praxi. Praha: Grada Publishing, 2003. 368 s. ISBN 80-247-0650-4
- NAKONEČNÝ, M. 1998. Psychologie osobnosti. Praha: Akademie věd České republiky, 1998. 336 s. ISBN 80-200-0628-1
- LANGMEIER, J. – KREJČÍŘOVÁ, D. 1998. Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X
- KULIFAJ, P. a kol. Základy sociálnej práce s mládežou ohrozenou extrémizmom a radikalizáciou, Bratislava: Mládež ulice o.z., 2016. 98 s.
- MVČR. 2012. Kvalitativní popis psychologie osobnosti pachatele extremisticky, rasově motivované a xenofobní trestné činnosti, Praha: MVČR, 2012. 39 s.
- PLHÁKOVÁ, A. 2004. Učebnice obecné psychologie. Praha: Akademie věd České republiky, 2004. 472 s. ISBN 80-200-1086-6
- ROSENBERG, B.M. 2008. Nenásilná komunikace. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-447-2

ŘÍČAN, P. – KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. Dětská klinická psychologie. Praha: Grada Publishing, 2006. 604 s. ISBN 80-247-1049-8

RUISEL, I. – PROKOPČÁKOVÁ, A. a kol. 2010. Kognitívny portrét človeka. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 2010. 366 s. ISBN 978-80-88910-29-9

SLAMĚNÍK, I. 2011. Emoce a interpersonální vztahy. Praha: Grada Publishing, 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3311-1

SOBOTKOVÁ, I. 2007. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8

SVOBODA, M. 2005. Psychologická diagnostika dospělých. Praha: Portál, 2005. 342 s. ISBN 80-7367-050-X

ŠÁNDOROVÁ, V. 2013. Metódy a formy práce podporujúce kritické myslenie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Bratislava: MPC, 2013. 60 s. ISBN 978-80-8052-559-0

ŠTEFANČÍK, R. a kol. 2013. Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku. Brno: Tribun EU, 2013. 232 s. ISBN 978-80-263-0516-3

VALIŠOVÁ, A. 2002. Asertivita v prostředí rodiny a školy. Praha: ISV nakladatelství, 2002. 326 s. ISBN 80-86642-03-8

VEČERKA, K. a kol. 2004. Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 132 s. ISBN 80-7338-033-1

VÚDPaP, 2016. Príručka pre učiteľov o predchádzaní násilnému extrémizmu, Bratislava: VÚDPaP, 2016. 35 s.

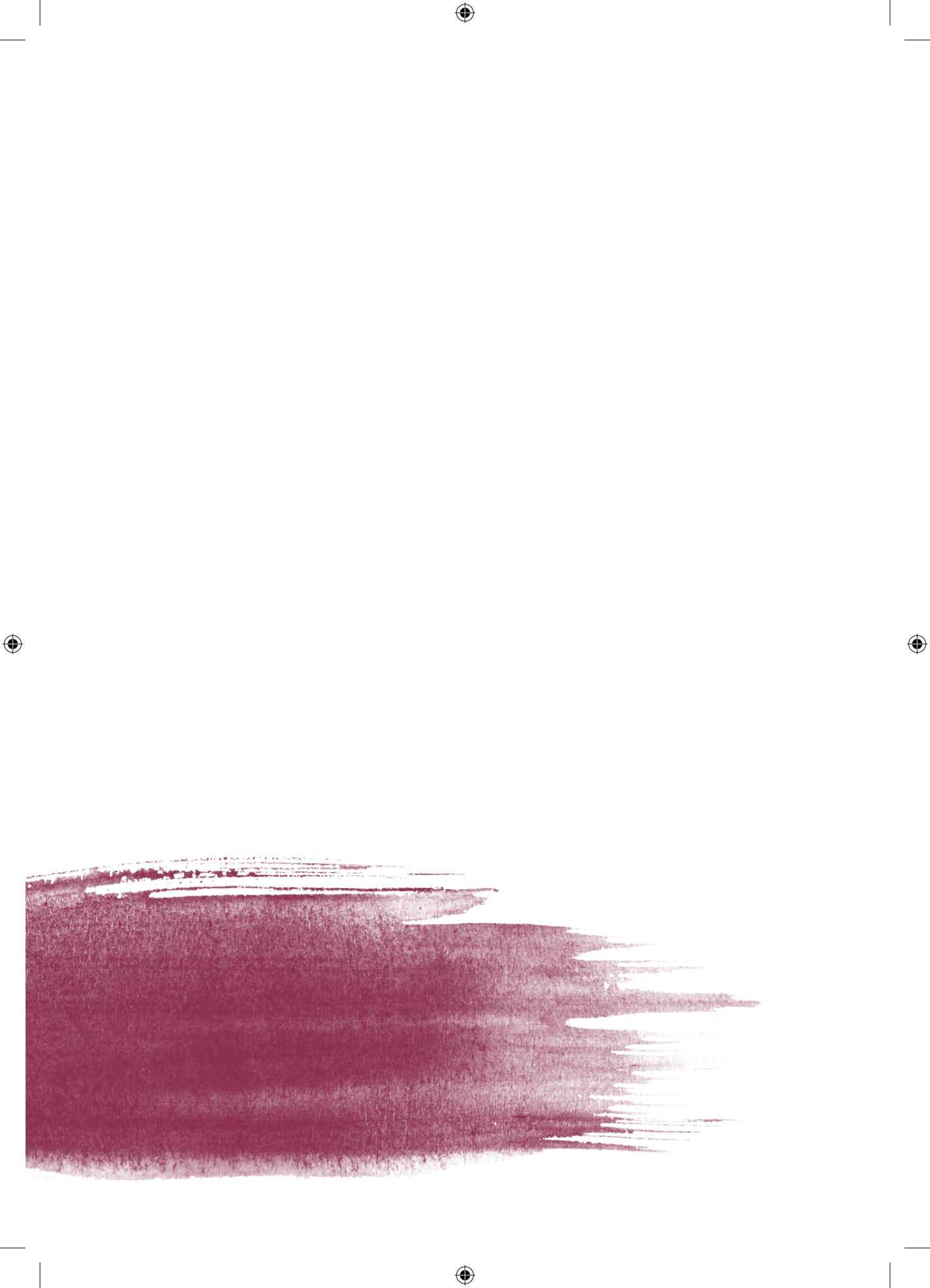
VYBÍRAL, Z. 2003. Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci, Praha: Portál, 2003. 176 s. ISBN 80-7178-812-0

VYBÍRAL, Z. 2005. Psychologie komunikace, Praha: Portál, 2005. 320 s. ISBN 80-7178-998-4

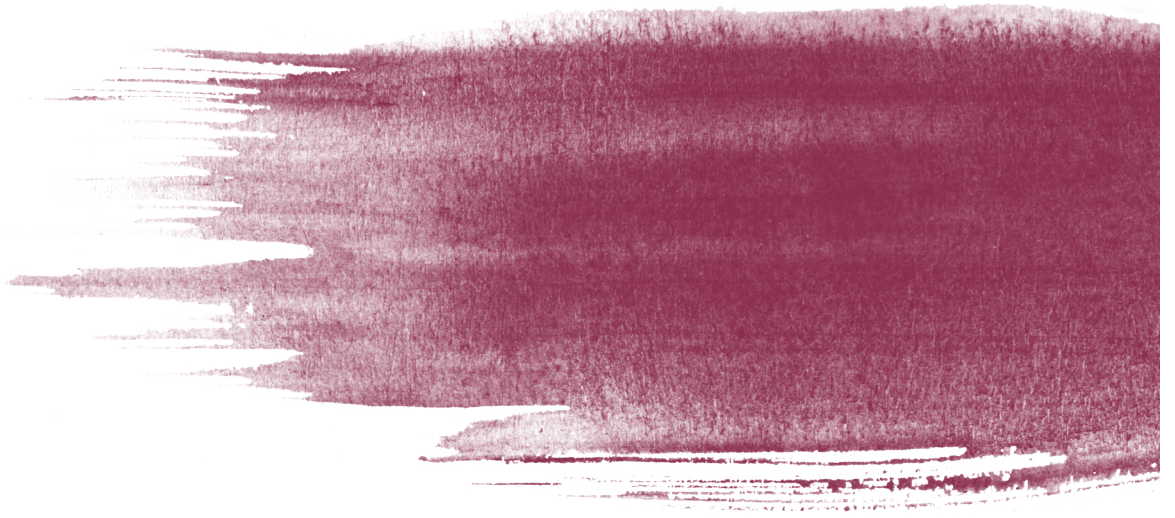
ZIBRÍNOVÁ, Ľ. – BIRKNEROVÁ, Z. 2015. Myslenie v kontexte kognitívnych omylov, Prešov: Bookman, 2015. 134 s. ISBN 978-80-8165-132-8

GOLIÁŠ, P. 2017. Regionálne rozdiely v SR – prehľad dôležitých štatistík, Bratislava: INEKO, 2017. 35 s.

UNESCO-IBE, 2013. Glossary of Curriculum Terminology, dostupné na: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/IBE_GlossaryCurriculumTerminology2013_eng.pdf

Právny rámec a aktéri politického extrémizmu v podmienkach SR

3 Právny rámec a aktéri politického extrémizmu v podmienkach SR

Pavol Struhár

V predchádzajúcich kapitolách sme sa okrem hľadania možných príčin extrémistického správania u jednotlivcov zaoberali samotným vymedzením pojmu extrémizmu, avšak skôr z politologického ako právneho hľadiska. Výstupy právnej a politologickej resp. bezpečnostnej analýzy sa však môžu líšiť. Pomerne často dochádza k situácii, keď na základe spoľahlivých odborných analýz možno označiť isté subjekty za extrémistické (t.j. skryte alebo otvorene odporujúce alebo ohrozujúce demokraciu), aj napriek tomu, že ich za extrémistické (v zmysle praktického páchania trestného činu extrémizmu) neoznačila súdna moc na Slovensku. Operujú tým aj samotní extrémisti, ktorých prepojenie na extrémistické prostredie potvrdzuje viacero odborných analýz. Argumentujú, že ich činnosť a aktivity nie sú štátnou mocou zakázané a sú tak legitímnou politickou, resp. občianskou silou. Zároveň sa naučili vystupovať na verejnosti balansujúc na hrane zákona – ich prejavy sú síce kontroverzné, avšak väčšinou ešte v súlade s platnými právnymi predpismi. Nasledujúca kapitola si kladie za cieľ vysvetliť uvedený rozpor medzi závermi súdov a analýzami odborníkov o extrémistickom pozadí aktivistov či organizácií. Priestor sa bude venovať vymedzeniu extrémizmu v právnom poriadku Slovenskej republiky a zároveň načrtne aj otázku medzirezortnej politiky boja proti extrémizmu, ktorá sa pozerá na extrémizmus primárne z bezpečnostného hľadiska. Po analýze legislatívneho rámca v oblasti extrémizmu sa väčšia časť kapitoly venuje hlavným aktérom krajne pravicového prostredia, ktorí sa pohybujú na hrane radikálneho (ešte demokratického) a extrémistického (nedemokratického) správania.

55

3.1 Vymedzenie extrémizmu v slovenskom právnom poriadku a oficiálnych vládnych dokumentoch

Jedným z hlavných záujmov štátnej moci na Slovensku je napĺňanie myšlienky právneho štátu, čo okrem iného štát zaväzuje zabezpečiť zákonosť resp. efektívnu kontrolu dodržiavania zákonov. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011-2014, ktorú ako jeden z najdôležitejších dokumentov v boji proti extrémizmu pripravuje Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, konštatuje, že „extrémizmus je jedným z najnebezpečnejších protispoločenských javov modernej demokratickej spoločnosti“. Charakteristika extrémizmu od autorov koncepcie sa v podstate nelíši od definícií spomínaných v kapitole 1; je označený za „negatívny, rozmáhajúci sa,

dynamický a multidimenzionálny celospoločenský fenomén, ktorý je hrozbou pre spoločnosť, pre demokratické princípy a ústavné hodnoty“ (MV SR 2010). Ideológia a aktivity extrémistov sú podľa autorov založené na intolerancii, xenofóbii, antisemitizme a ultranacionalizme, pričom tieto aktivity často sprevádza násilná činnosť. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019, platná od 18.3.2015, ponúka zatiaľ najprepracovanejšiu definíciu extrémizmu. Označuje ním „konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty.“ (MV SR 2015) Extrémistické aktivity útočia na systém základných práv a slobôd zakotvený v ústave a medzinárodných ľudsko-právnych dokumentoch, alebo „sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť.“ (MV SR 2015)

Tieto definície pomáhajú tvorcom politik, politikom, bezpečnostným zložkám, úradníkom v štátnej či verejnej správe alebo tiež pedagógom identifikovať potenciálne hrozby a prijať opatrenia na ich elimináciu vo forme represívnych či preventívnych opatrení. Vytvárajú sa rôzne pracovné skupiny k prevencii nenávisťných prejavov (napr. Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie v rámci Ministerstva vnútra SR), pravidelne sa analyzuje extrémistické prostredie na Slovensku, a v rámci ministerstiev sa pripravujú legislatívne zmeny v oblasti postihovania trestných činov extrémizmu.

Dôležité v tejto súvislosti je zdôrazniť, že aktéri vyššie uvedených aktivít nie sú pri formulácii záverov z posudzovania extrémistického konania nevyhnutne limitovaní konkrétnymi judikátmi. Inak povedané, aj keď by Najvyšší súd rozhodol, že politická strana svojím programom a činnosťou neporušuje Ústavu Slovenskej republiky, medzinárodné zmluvy či zákony, bezpečnostní experti ju môžu na základe relevantných informácií (napr. operatívne informácie bezpečnostných zložiek) považovať za bezpečnostnú hrozbu a zaradiť medzi subjekty s extrémistickým pozadím, hoci berúc do úvahy aj výrok rozsudku a odôvodnenie súdu.

Pre komplexnú a legitímnu činnosť bezpečnostných zložiek či orgánov činných v trestnom konaní je však potrebné presne stanoviť hranice oddeľujúce akceptovateľné správanie od neakceptovateľného, ktoré zakladá trestnú zodpovednosť. v takom prípade potom nedochádza (resp. by nemalo dochádzať) k situáciám, kedy je určité správanie orgánmi činnými v trestnom konaní alebo súdmi účelovo označené za extrémistické, pretože platí, že „postoj či názor možno spájať s extrémizmom v momente porušovania práv“ (MV SR 2010). Tým sa však už dostávame do špecifickej právnej roviny posudzovania extrémistického správania, niekedy odlišnej od politologickej či bezpečnostnej.

Hneď v úvode priblíženia právneho hľadiska je dôležité poznamenať, že extrémizmus v právnom poriadku definovaný nie je, hoci rôzne stratégie, koncepcie či politické dokumenty s ním pracujú. Zákon č. 300/2005 z .z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov (najnovšie Zákon č.

316/2016 Z.z.) však jasne vymedzuje trestné činy extrémizmu. Za tie sa podľa § 140a považuje trestný čin:

- založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 421)
- prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 422),
- výroby extrémistických materiálov (§ 422a),
- rozširovania extrémistických materiálov (§ 422b),
- prechovávaní extrémistických materiálov (§ 422c),
- popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti (§ 422d)
- hanobenia národa, rasy a presvedčenia (§ 423),
- podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 424),
- apartheidu a diskriminácie skupiny osôb (§ 424a)
- trestný čin spáchaný z osobitného motívu (§ 140 písm. e.)

Trestný zákon obsahuje pojmy ako extrémistická skupina alebo extrémistický materiál, pričom presne špecifikuje, čo extrémistický materiál označuje. Upozorňuje napríklad, že za extrémistický materiál sa nepovažuje materiál, „ak sa preukázateľne vyrába, rozširuje, uvádza do obehu, robí verejne prístupným alebo prechováva za účelom realizácie vzdelávacích, zberateľských alebo výskumných aktivít.“ (§ 130 čl. 8) Právna prax však ukazuje, že práve tento článok je obvinenými z trestných činov extrémizmu často zneužívaný, keď obhajujú svoje protiprávne konanie vedeckým bádáním či zberateľstvom. Ak im súd nedokázal opak, sú zbavení viny a z právneho hľadiska ich nemožno označovať za extrémistov.

Aj preto pomerne často dochádza k legislatívnym zmenám, ktoré na nedostatky z právnoaplikačnej praxe reagujú. Trendom posledného desaťročia je sprísňovanie legislatívy v oblasti postihovania extrémistického správania. v roku 2013 bola Národnou radou Slovenskej republiky prijatá novela zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (Zákon č. 204/2013 Z.z.), zameraná na účinnejšie vyšetrowanie trestných činov extrémizmu a prísnejší postih ich páchatel'ov (medzi trestné činy extrémizmu sa zaradili aj trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov). v roku 2017 pribudli trestné činy apartheidu a diskriminácie skupiny osôb (§ 424a) a tiež sa upravilo znenie § 421, podľa ktorého je trestné „založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd“ bez ohľadu na to, či ide o potláčanie násilným spôsobom (resp. hrozbou násilia) alebo nie.

Isté zmeny vo vzťahu k protiextrémistickej politike štátu sa realizovali aj prostredníctvom Zákona č. 1/2014 Z.z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, keď sa do právneho poriadku zaviedol pojem „priestupok extrémizmu“. Predstavitelia Prezídia Policajného zboru totiž upozorňovali na dovtedajšie nedostatočné právne pokrytie niektorých extrémistických prejavov, ktoré síce nenapĺňali znaky

trestného činu extrémizmu, avšak porušovali alebo ohrozovali záujmy spoločnosti (napr. neúmyselná propagácia hnutí potláčajúcich základné práva a slobody nosením trička s extrémistickým motívom) (Kubovič 2014). Podľa niektorých zástupcov mimovládnych organizácií to však môže viesť k zvýšeniu tolerancie k extrémistickým prejavom, ktoré už nebudú posudzované ako trestné činy extrémizmu, ale len ako priestupky s možnosťou uložiť iba pokutu do výšky 500 eur.

V prípade zefektívnenia samotného trestného konania sú dôležité aj zmeny Trestného poriadku (Zákon č. 301/2005 Zb. z.), ktorého cieľom je „upraviť postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní“. Novelami Trestného poriadku v roku 2013 sa zefektívnil boj proti extrémizmu, keď sa umožňuje na základe súhlasu súdu odpočúvanie resp. nasadenie policajných agentov v prípadoch, kedy dochádza k podozreniu z páchania trestných činov extrémizmu (MS SR 2013). z hľadiska extrémistickej problematiky je tiež dôležitá novelizácia Trestného poriadku z roku 2017, ktorou sa pojednávanie o všetkých trestných činoch extrémizmu dostalo do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu (dovtedy túto činnosť vykonávali všeobecné súdy). Úprava priebehu trestného konania sa dotkla aj prokuratúry a polície; dohľad nad vyšetrovaním extrémistickej trestnej činnosti prevzal Úrad Špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry SR a v rámci Policajného zboru bola začiatkom roka zriadená Národná jednotka boja proti terorizmu a extrémizmu, ktorá spadá pod Národnú kriminálnu agentúru. Dochádza tak ku komplexným legislatívnym a inštitucionálnym zmenám, ktoré reagujú nielen na obsah doterajších právnych noriem, ale tiež na úroveň ich dodržiavania a postihovania tých, ktorí normy porušujú.

Vyššie načrtnutý legislatívny rámec štátu v oblasti extrémizmu a jeho protixtrémistická politika nielen chráni demokraciu pred jej nepriateľmi (koncept tzv. brániacej sa demokracie), ale zároveň tiež priamo ovplyvňuje samotné pôsobenie extrémistickej scény. Práve stručný prehľad tejto scény bude obsahom nasledujúcich častí.

3.1.1 Radikálne resp. extrémistické subjekty v súdnej praxi na Slovensku

Ako už bolo vysvetlené vyššie, ak by sme posudzovali extrémizmus subjektov na Slovensku len z právneho hľadiska, táto časť učebnice by mala len pár riadkov, čo však neodzrkadľuje realitu na Slovensku. Vzhľadom na ústavnú a zákonnú ochranu ľudských práv a slobôd (napr. sloboda prejavu či vedeckého bádania) sa mnoho politicky aktívnych extrémistov prispôsobuje zákonným pravidlám a extrémistické postoje prechovávajú buď len ako skrytú agendu, alebo ich komunikujú v symboloch a šifrách. Neprekvapí preto, že od roku 1993 bola rozpustená len jedna politická strana, a to Slovenská pospolitosť – národná strana (SP-NS), ktorú v januári 2005 založil Marian Kotleba, terajší predseda strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko. Najvyšší súd stranu v roku 2006 rozpustil, keď v zdôvodnení konštatuje, že strana svojim

programom ako aj činnosťou porušuje Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony a medzinárodné zmluvy, pričom v rozhodnutí upozorňoval najmä na neprípustné obmedzenie volebného práva občanov v Kotlebom prezentovanej koncepcii stavovského zriadenia.

V právnom zmysle nie je extrémistickým ani občianske združenie Slovenská pospolitosť, ktoré bola úzko personálne aj programovo prepojené so stranou SP-NS. Súd totiž zrušil rozhodnutie Ministerstva vnútra SR, ktoré ju v roku 2008 rozpustilo. Z hľadiska posudzovania extrémizmu je však dôležité zdôrazniť, že Najvyšší súd nespochybnil obsahovú stránku rozhodnutia ministerstva, ale poukázal na procesno-formálne nedostatky, ktorých sa Ministerstvo dopustilo.

Akokoľvek, na rozdiel od právnej roviny, z politologického resp. bezpečnostného hľadiska je možné uviesť niekoľko subjektov, ktoré sú považované za extrémistické, resp. radikálne a predstavujú isté bezpečnostné riziko pre demokratický systém. V nasledujúcej časti ich rozdelíme na pravicový a ľavicový extrémizmus a zároveň podľa organizačnej formy na politické strany, registrované združenie a na ilustráciu aj jedného predstaviteľa neregistrovanej scény.

3.2 Extrémistické politické strany na Slovensku

V súčasnosti je politický extrémizmus v slovenskom politickom prostredí reprezentovaný najmä parlamentnou politickou stranou Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko (K-ĽSNS). Menší vplyv majú ľavicovo-extrémistické strany, ako napríklad Komunistická strana Slovenska (KSS) a Vzдор – strana práce (Vzdor-SP). Z občianskych združení priestor na krajne pravicovej scéne obsadzuje Slovenské hnutie obrody a Slovenská pospolitosť, ktorej vplyv však postupne klesá. Extrémne ľavicová scéna organizovaná v registrovaných občianskych združeniach je primárne reprezentovaná Frontom ľavicovej mládeže, avšak v porovnaní s jej ideologickými nepriateľmi je marginálna a nepredstavuje ani podľa bezpečnostných zložiek významné bezpečnostné riziko. Tým však môžu byť rôzne neregistrované polovojenské skupiny, ktoré sa môžu profilovať aj ideologicky. Na Slovensku tak pôsobí skupina Slovenské branci, ktorí sa údajne od vplyvu extrémistickej ideológie očistili, avšak ich budúcnosť v tejto otázke je nejasná. Spoločným znakom vyššie spomínaných subjektov je okrem iného záujem o mladých aktívnych ľudí, ktorých potrebujú pre ich početné aktivity v uliciach, a ktorí sú zároveň pre svoju nezrelosť a slabšie ukotvenie v demokratických hodnotách vhodnými objektmi radikalizácie. Postupne budú v práci pre potreby stredoškolských pedagógov hlbšie analyzované všetky vyššie spomínané subjekty, najprv sa však zameriame na politické strany, pričom najväčší priestor dostane pochopiteľne strana Mariana Kotlebu. Strana totiž vo voľbách získava vysokú podporu mladých voličov, a zároveň začala s budovaním mládežníckej orga-

nizácie Ľudová mládež, ktorej cieľom je združovať mladých ľudí od 15 – 18 rokov.

3.2.1 *Extrémne pravicové politické strany (Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko)*

Okrem K-ĽSNS v súčasnosti na Slovensku nepôsobí žiadna relevantná pravicovo extrémistická strana, hoci Marianovi Kotlebovi sa stále nepodarilo integrovať všetky nacionalistické sily pod vlajku K-ĽSNS, najmä v dôsledku zlých osobných vzťahov medzi ním a inými predstaviteľmi nacionalistického prostredia (známe sú spory s Jakubom Škrabákom zo Slovenskej pospolitosti, Vladimírom Pavlíkom zo strany NAJ, Róbertom Švecom z občianskeho združenia Slovenské hnutie obrody alebo Mariánom Magátom). Navyše, strany, ktoré v polovici 90. rokov 20. storočia preukazovali istú činnosť, ako napríklad Strana národnej jednoty alebo Slovenská ľudová strana, sa už v súčasnosti nezúčastňujú parlamentných volieb, hoci pár jednotlivcov kandiduje do krajských či miestnych volieb a niektorí prešli práve do K-ĽSNS. Na druhej strane, nedávno založené krajne pravicové subjekty fungujúce primárne na silnom lídrovi, ako napríklad Národ a spravodlivosť (Anna Belousovová) alebo Právo a spravodlivosť (Peter Puškár), sa tiež ostatných parlamentných volieb v roku 2016 nezúčastnili; ich činnosť sa obmedzuje viac-menej na správu profilov na sociálnych sieťach a mimostranícke občianske aktivity ich predstaviteľov.

Strana lídra Mariana Kotlebu je tak v súčasnosti jedinou relevantnou straníckou reprezentáciou pravicového extrémizmu. Strana však nálepku extrémistickej strany odmieta, pričom správne argumentuje tým, že je riadne registrovaná Ministerstvom vnútra, ktoré nemôže zaregistrovať stranu so stanovami porušujúcich Ústavu SR alebo zákony. Z právneho hľadiska je tak zatiaľ stranou demokratickou. História strany a jej predstaviteľov, prepojenie na slovenské extrémistické prostredie alebo spolupráca s extrémistickými subjektmi v zahraničí však naznačujú nedemokratickú povahu strany. Aj preto v roku 2017 generálny prokurátor podal podnet na zrušenie strany, keď konštatuje, že *„vyhodnotenie rozsiahlych zadovážených podkladov ukázalo, že politická strana Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko ako extrémistická politická strana s fašistickými tendenciami svojim programom a činnosťou porušuje Ústavu Slovenskej republiky, zákony a medzinárodné zmluvy.“* Najvyšší súd by mal o zrušení strany rozhodnúť na prelome rokov 2017 a 2018.

K-ĽSNS v parlamentných voľbách v roku 2016 získala 8,04 % voličských hlasov a obsadila 14 kresiel v parlamente. Ako už naznačuje použitie mena predsedu Mariana Kotlebu v názve strany, tá je organizovaná na vodcovskom princípe, hoci stanovy sa ani v otázke organizácie výrazne nelíšia od iných politických strán. Avšak, na základe vyjadrení viacerých bývalých či terajších členov, Marian Kotleba, ktorý je predsedom strany od jej založenia v roku 2010, rozhoduje o všetkých zásadných politických, personálnych či programových otázkach strany. Legitimitu mu dodáva aj podpora voličov.

v prednostnom hlasovaní v parlamentných voľbách 2016 získal Marian Kotleba podporu viac ako 70% voličov strany.

Oficiálny program obsahujúci 10 bodov je mimoriadne radikálny, vety sú formulované nekompromisne a často s výkričníkmi (Zlikvidujeme...! Vyhostíme...! Nikdy sa nepodriadime...!, atď.). Strana útočí najmä na rómsku menšinu, ktorej sa venuje celý druhý bod programu s názvom: „Spravíme poriadok s parazitmi v osadách“ a podtitulom „Ochránime ľudí pred stupňujúcim sa cigánskym terorom“. Autori programu používajú termín cigánski extrémisti, čo sú však podľa nich len tí Rómovia, ktorí kradnú, znásilňujú a vraždia slušných ľudí. V rôznych iných straníckych textoch či na mítingoch však používajú len všeobecný pojem „cigánsky teror“, bez snahy rozlišovať tých „slušných“ Rómov od kriminálnikov.

Akokoľvek, vyjadrenia v oficiálnych dokumentoch sú opatrné, Marian Kotleba, ako líder strany, totiž po rozpustení svojej prvej strany v roku 2006 (Slovenská pospolitosť – národná strana) formulácie často zjemňuje, čím sa kryje pred trestným postihom. Napríklad, v roku 2013 Najvyšší súd rozhodol, že veta „*odstrániť nespravodlivé zvýhodňovanie nielen cigánskych parazitov*“ je v poriadku, keďže tým podľa súdu nemyslel všetkých Rómov (len parazitov z ich radov). Navyše, použil slovíčko „nielen“, čím naznačuje, že mu prekáža zvýhodňovanie parazitov aj z iných etník. Bez ohľadu na to, či považujeme argumentáciu súdu za účelovú alebo nie, faktom zostáva, že na predvolebných mítingoch už volebný líder Marian Kotleba či členovia vedenia Marcel Urban a Marián Mišún hovorili výlučne o „parazitoch cigánskych“ a slovíčko „nielen“ z ich argumentácie vypadlo. Súdny však tieto prejavy nebrali do úvahy.

V bode č. 3 („Zavedieme spravodlivý sociálny systém“) zasa strana vytvára u voličov klamlivú predstavu, že spoločnosť je tvorená dvoma antagonistickými skupinami – slušnými pracujúcimi ľuďmi (bielymi) a nikdy nepracujúcimi cigánskymi zlodejmi resp. extrémistami, ktorí sú zvýhodňovaní a dostávajú zadarmo domy, príspevky a sociálne dávky. Spájanie negatívnych vlastností a prejavov výlučne s rómskou menšinou sa nesie celým programom a prezentáciou strany na verejnosti, čím manipulatívne vyvolávajú skôr emocionálne ako racionálne reakcie voličov.

V ďalších bodoch programu sa autori programu v rovnakej razancii venujú imigrantom (bod č.4). Voličom sľubujú, že strana K-ĽSNS nedovolí imigrantom obsadiť Slovensko. Ochranou slovenských záujmov predstavitelia strany argumentujú aj v časti o potravinovej a energetickej sebačinnosti Slovenska (napríklad zákaz skupovať slovenskú pôdu cudzincami – bod č. 6) alebo v otázke členstva Slovenskej republiky v NATO či EÚ (bod č. 8 resp. 9), keď presadzuje „*vystúpenie Slovenska zo zločineckého paktu NATO*“, spustenie referenda o vystúpení z EÚ a obnovenie slovenskej koruny.

Záverom tejto časti je potrebné sa zastaviť pri najdôležitejšej ideologickej črte strany Mariana Kotlebu. Síce veľkú časť voličov strana oslovuje kvôli radikálnemu postojovi voči imigrantom a Rómom, podľa výskumu Aleny Kluknavskej (2012) sa v predvolebnej kampani najviac venovala kritike politikov, tradičných politických strán a politického zriadenia (establishmentu).

Politikov predstavitelia strany nazývajú zlodejmi a strany obviňujú z korupcie alebo prepojenia na finančné skupiny. Je tak veľmi pravdepodobné, že strana získala vo voľbách 8,04% voličských hlasov práve v dôsledku protestných hlasov ľudí, ktorí prestali veriť tradičným politikom a politickým stranám. Potvrďuje to tiež skutočnosť, že hneď prvý bod programu s názvom „Zastavíme ďalšie rozkrádanie štátu!“ prezentuje odpor k politikom a tradičným politickým stranám. Okrem znižovania daňového zaťaženia a zadlženosti štátu navrhujú zníženie počtu poslancov zo 150 na 100, zrušenie financovania politických strán, hmotnú a trestnoprávnu zodpovednosť politikov či naviazanie ich platu na minimálnu mzdu.

Na základe ideológie a programatiky by sme mohli K-ĽSNS zahrnúť medzi moderné krajne pravicové zoskupenia. Strana sa totiž vyznačuje natiivizmom (kombinácia xenofóbie a nacionalizmu), welfare-šovinizmom (t.j. distribúcia bohatstva či sociálnej pomoci vybranej skupine ľudí, napr. Slovákom pred cudzincami) a populizmom¹³ (v zmysle odporu k establishmentu), čo sú charakteristické znaky aj zahraničných radikálnych a extrémistických strán.

Ako bolo vysvetlené, program politických strán, ktoré majú ambície pôsobiť v demokratickom systéme, musí rešpektovať Ústavu SR, zákony a medzinárodné zmluvy, preto nám o príklone k extrémizmu nemusí dať relevantné informácie. Viac o extrémizme politického subjektu preto môže naznačiť ich spolupráca s inými subjektmi, resp. prepojenia členov strany s extrémistickým prostredím. Samozrejme, aj v tomto prípade strana v záujme deklarovania konformity so systémom na verejnosti popiera styky s protisystémovými skupinami a deklaruje prodemokratickú činnosť. Prípadne odhalenia označuje len za zlyhanie jednotlivcov a nie stranícku líniu.

V prípade strany K-ĽSNS je možné na základe jej vývoja konštatovať, že najmä počas rokov 2010 – 2012 prebiehala aktívna spolupráca medzi členmi neonacistickej skupiny Národný odpor a aktivistami Ľudovej strany Naše Slovensko¹⁴ (ĽSNS). ĽSNS im dokonca poskytla priestor na svojej kandidátnej listine do parlamentných volieb 2010, v ktorých kandidovali spolu s predstaviteľmi Autonómnych nacionalistov, dnes už neaktívnej skupiny neonacistov. v súčasnosti sa o prepojení extrémistického prostredia a K-ĽSNS hovorí menej, strana sa totiž snaží oslovovať umiernených voličov z demokratického tábora. Ak sa však pozrieme na kandidátnu listinu strany pred parlamentnými voľbami 2016, nájdeme tam okrem lokálnych neonacistov, ktorí aktuálne vystupujú ako členovia strany, aj symbolické 44. miesto pre lídra neonacistickej skupiny Judenmord Rastislava Rogela¹⁵. Rovnako zvláštnym krokom vedenia strany bolo obsadenie 88. miesta Mariánom Magátom, obdivovateľom Adolfa Hitlera, ktorý je verejne známy organizovaním kontroverzných prednášok o holokauste. Výber kandidátov

¹³ Populizmus nie je črtou výlučne extrémistických strán, krajne pravicové subjekty ho však využívajú čoraz častejšie, najmä v kombinácii s agresívnym nacionalizmom alebo špecifickým vnímaním sociálnej spravodlivosti.

¹⁴ Strana zmenila názov na Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko až v roku 2015.

¹⁵ Rastislav Rogel kandidoval za stranu K-ĽSNS aj vo voľbách do VÚC v roku 2017.

a ich umiestnenie na 44. a 88. mieste¹⁶ kandidátnej listiny naznačuje, že strana si kontakty na extrémistické prostredie zachováva, pričom nejde len o tzv. individuálne zlyhania jednotlivcov bez vedomia strany, ale priamo politiku stranického vedenia, ktoré kandidátnu listinu a konkrétne umiestnenie kandidátov schvaľuje.

V prípade spolupráce K-ĽSNS s externými organizáciami je tiež vhodné spomenúť medzinárodnú spoluprácu K-ĽSNS s českou Dělnickou stranou sociální spravedlnosti. Tá nahradila Dělnickou stranu, rozpustenú vo februári 2010 rozhodnutím Najvyššieho správneho súdu Českej republiky z dôvodu vyvolávania rasovej, etnickej a sociálnej neznášanlivosti či prejavovania sympatií k totalitným režimom (Najvyšší správni soud 2010). Podľa Vejvodovej a Mareša (2010: 69) sa strana DS *“vyprofilovala dominantne ako neonacistická strana, aj keď v jej rámci pôsobili i národovecké post-sládkovské prúdy. Svojimi dogmatickými postojmi (vrátane viac či menej otvoreného antisemitizmu mnohých členov) i zahraničnými väzbami sa zaradila medzi neonacistickú sub-rodinu v rámci krajnej pravice, a nie medzi moderné pravicovo populistické strany (na ich úspechy však čas od času odkazovala).“* Predstavitelia oboch strán sa dodnes pravidelne navštevujú a podporujú.

Otázku, či je Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko aj v právnom zmysle extrémistickou stranou zodpovie Najvyšší súd, ktorý už prípad rieši. Z politologického hľadiska však možno tvrdiť, že strana sa napriek umierenej prezentácii na verejnosti prejavuje extrémisticky, či už z hľadiska ich skrytej agendy alebo spolupráce s extrémistickým prostredím. Preto je pre pedagógov na stredných školách dôležitou informáciou, že koncom roka 2016 členovia strany založili občianske združenie Ľudová mládež, do ktorej prijímajú mladých ľudí od 15 do 18 rokov. Hoci proklamované ciele sú navonok neškodné a dokonca pozitívne (zlepšenie kondície športom či brannými cvičeniami, ochrana prírody atď.), vzhľadom na vyššie uvedené informácie o strane K-ĽSNS môže viesť členstvo v tejto organizácii k radikalizácii mladých ľudí (napr. počúvaním neonacistickej hudby, zdieľaním nenávisťného obsahu), čo nakoniec dokazujú aj autorom získané poznatky z pôsobenia Ľudovej mládeže v Trenčianskom kraji.

3.2.2 Extrémne ľavicové politické strany (Komunistická strana Slovenska a VZDOR – Strana práce)

Na rozdiel od strany K-ĽSNS, radikálne až extrémistické ľavicové subjekty dokázali v ostatných voľbách zaujať voličov len veľmi minimálne. Komunistická strana Slovenska získala 0,62% hlasov a strana VZDOR – strana práce len 0,12% hlasov. Spolu tak nezískali podporu ani 20 000 voličov. V súčasnosti dochádza k integrácii komunistickej ľavice a oba subjekty spolupracujú v rámci rôznych antikapitalistických podujatí či volieb do orgánov samosprávnych krajov (napr. spoločný projekt Socialistický front).

¹⁶ Obe čísla majú pre neonacistickú scénu svoj význam. Číslo 44 predstavuje symbol jednotiek SS (dve sig runy, symbol Wafen-SS, sa podobajú na písanú číslicu 44) a číslo 88 je šifrou nacistického pozdravu Heil Hitler (8. písmeno v abecede je H, preto HH značí pozdrav Heil Hitler!).

V médiách a na verejnosti sa o ich protidemokratickej povahe hovorí menej, keďže pre spoločnosť predstavujú menšie bezpečnostné riziko ako extrémne pravicové strany. Nedostáva sa im tak toľko pozornosti, či už zo strany médií, alebo verejnosti.

Zaradenie Komunistickej strany Slovenska medzi extrémistické subjekty má však viacero dôvodov. Po prvé, strana síce po prevrate v roku 1989 zmenila svoje symboly, doteraz však v rámci ich propagácie využívajú symboly kosáka a kladiva, ktoré používal totalitný režim v Sovietskom zväze a Československu pred rokom 1989. Niektorí komunisti zo strany sa dokonca snažia o rehabilitáciu Josipa Visarionoviča Stalina, sovietskeho diktátora (napr. ako veliteľa armády, ktorá oslobodila Československo) (FB KSS 2016).

Po druhé, predstavitelia strany sa od totalitného režimu priamo nedišťan-
covali. Uznávajú síce chyby a neúspechy¹⁷, z ktorých sa chcú do budúcnosti poučiť, ale naďalej sa hlásia k ideológii marxizmu-leninizmu a skúsenostiam komunistického hnutia, keď vo svojom programe uvádzajú: „Súčasný program a ciele KSS sa odvíjajú od tvorcov marxistického učenia a vodcov proletariátu Marxa, Engelsa a Lenina, zo skúseností medzinárodného komunistického hnutia v zápase proti kapitálu a vykorisťovaniu.“

Po tretie, komunisti sa nevzdali myšlienky zmeny spoločensko-ekonomického poriadku, čo je pri posudzovaní extrémizmu u subjektov jedno z najdôležitejších kritérií. Strana má podľa ich programu záujem „pokiaľ možno legálnou nenásilnou cestou v súlade s vôľou väčšiny občanov získať politickú moc, zmeniť politické zriadenie na socialistické a v praxi a rovnocennej ekonomickej súťaži presadiť spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov oproti v súčasnosti idealizovanému súkromnému vlastníctvu“ (KSS 2017). Chcú do života uviesť „spravodlivejší politický, ekonomický a spoločenský poriadok“. Je však potrebné zdôrazniť, že zrušenie súkromného vlastníctva, znárodňovanie či kolektivizácia je vzhľadom na prihlásenie sa Slovenskej republiky k dodržiavaniu základných ľudských práv a slobôd vnímané ako protiústavné. Odpor komunistov ku kapitalistickému systému je možné akceptovať ako legitímny; kapitalizmus totiž nie je základným atribútom demokratického zriadenia, avšak hlásanie zmeny politického zriadenia a vyzývanie k porušovaniu základných ľudských práv a slobôd (napr. zrušenie súkromného vlastníctva) je v demokratickej spoločnosti neprípustné. Navyše, historická skúsenosť s totalitným režimom v Sovietskom zväze či Československu, ku ktorému sa komunisti ešte aj v súčasnosti hlásia, potvrdzuje nedemokratický charakter zriadenia.

VZDOR – Strana práce

Politická strana VZDOR – Strana práce je dokonca radikálnejšia (revolučnejšia) ako tradiční komunisti z KSS. Sami uvádzajú, že sa odštiepili od KSS, pretože smerovala k sociáldemokratizmu, t.j. umiernenej ľavicovej

¹⁷ Zároveň však sebakriticky uznávajú, že niektorí členovia nie sú pripravení chyby minulosti akceptovať, čím odrádzajú prípadných voličov od podpory.

politike. Hoci by sa vzhľadom na mladý vek vedenia strany mohlo zdať, že budú predstavovať modernú protikapitalistickú komunistickú stranu bez nostalgického návratu do čias boľševizmu a reálneho socializmu, prejavy a samotný program potvrdzujú opak. Symboly kosáka a kladiva používa takmer na každom propagačnom materiáli, pričom strana sa hrdo označuje za marxisticko-leninskú stranu. V rámci propagácie dokonca v Košiciach zverejnili billboard, na ktorom je zobrazený Vladimír Iljič Lenin a citovaná jeho myšlienka o bezvýznamnosti volieb a parlamentu v systéme ovládanom kapitálom. Práve vo vzťahu k súčasnému politickému systému tvrdia, že „jedinou možnosťou, ako zmeniť súčasnú situáciu, je dostať sa do konfliktu s vládnuou triedou kapitalistov“, čo poukazuje na revolučný resp. militantný charakter strany a ideologickú blízkosť s KSS. Na rozdiel od KSS však viac zdôrazňujú nevyhnutnosť aktivizmu občanov. Tvrdia, že potrebujú ľudí aktívne stojacich za „revolučnými požiadavkami, ktoré dokážu podporiť v uliciach, štrajkoch, ale aj ďalšími formami.“ Predseda strany Stanislav Pirošík bol dokonca v novembri 2016 počas demonštrácie proti kapitalizmu v Bratislave zadržaný políciou. Po zapálení červenej dymovnice pred Prezidentským palácom mu kvôli výtržníctvu udelili pokutu 200 EUR.

3.3 Radikálne a extrémistické občianske združenia

Pre občianske združenia, ktoré sú registrované Ministerstvom vnútra, sú platné tie isté poznatky ako v prípade politických strán. A teda, ak chcú združenia pôsobiť v rámci demokratického systému, musia oficiálnu prezentáciu viesť v umiernenom duchu, prípadne obchádzať platný právny poriadok využívaním symbolík a šifier. Z právneho pohľadu by v súčasnej spoločnosti nemalo existovať registrované extrémistické občianske združenie, keďže práve extrémistická povaha je prekážkou toho, aby bolo registrované Ministerstvom vnútra SR. Ako sme však už uvádzali v prípade politických strán, táto kapitola sa pozerá na jednotlivé subjekty z politologického a bezpečnostného hľadiska, ktoré sa môže líšiť od právneho pohľadu, keďže sa nepozerala len na oficiálne prejavy združenia, ale aj na neoficiálne dokumenty či aktivity.

Špecifikom týchto organizácií je záujem o mladých ľudí. Stredoškolská mládež je pre tieto združenia veľmi žiadanou kategóriou sympatizantov. Ich pôsobenie je totiž založené primárne na aktivizme, pričom práve mladí ľudia prejavujú vyššiu mieru aktivizmu a radikalizmu ako starší ľudia. Výskum neregistrovaných neonacistických skupín realizovaný autorom tejto časti ukázal, že aktivity skupiny sa utlmili, až keď mladí ľudia začali pracovať alebo si založili rodiny. Študenti, s dostatkom voľného času a bez vážnejších rodinných záväzkov, sú najlepšimi adeptmi na členstvo v organizáciách, ktoré vyvíjajú aktívnu činnosť (napr. demonštrácie, branné cvičenia, environmentálne aktivity, turistické pochody atď.). Navyše, mladí ľudia sú ľahšie manipulovateľní, majú nejasne vyformované postoje k demokracii a často sa

prikláňajú k radikálnejším riešeniam, čím sú pre extrémisticky profilované skupiny vhodnými kandidátmi na ešte výraznejšiu radikalizáciu.

3.3.1 Pravicové radikálne a extrémistické občianske združenia

Medzi najznámejšie radikálne až extrémne pravicové združenia na Slovensku patria Slovenské hnutie obrody (SHO), Slovenská pospolitosť (SP) a tiež Nové slobodné Slovensko (NSS). Všeobecne platí, že členovia či sympatizanti týchto združení nemusia nevyhnutne prechovávať sympatie k nenávisným ideológiám, keďže organizácie sa navonok prezentujú nacionalizmom resp. vlastenectvom či dokonca katolicizmom. Avšak, k extrémistickej scéne radí spomínané organizácie najmä nekritický postoj k vojnovaj Slovenskej republike 1939-1945 a jeho protižidovskej politike (najmä prípad Slovenského hnutia obrody), antisemitské, rasistické a tiež neonacistické prejavy vrcholných členov týchto združení (neonacistické prejavy zaznamenávame najmä v prípade Slovenskej pospolitosti a dávnejšie aj v prípade NSS). Evidujeme aj spoluprácu so zahraničnými partnermi z extrémne pravicovej scény, čo je zrejme najmä v prípade súčasného vedenia Slovenskej pospolitosti.

Občianske združenie Nové slobodné Slovensko je v porovnaní so SP a SHO špecifické tým, že sa v posledných rokoch viac venuje problematike tradičného katolicizmu ako aktuálnym spoločensko-politickým témam. Jeho vplyv v rámci krajnej pravicovej scény je preto v súčasnosti minimálny. Z tohto dôvodu mu v rámci kapitoly nebudeme venovať väčší priestor a zameriame sa primárne na Slovenské hnutie obrody a Slovenskú pospolitosť.

Slovenské hnutie obrody (SHO)

Slovenské hnutie obrody je občianske združenie, ktoré má v súčasnosti ambície stať sa politickou stranou. Na čele hnutia je od jeho založenia Róbert Švec, ktorý viac krát kandidoval aj na pozíciu nitrianskeho primátora. Hnutie podľa informácií od bývalého člena ešte v roku 2016 združovalo viac ako 30 členov, v súčasnosti je to len okolo 20 aktívnych členov, keďže mnoho členov prešlo do strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko. SHO realizuje viaceré sociálne a environmentálne projekty (napr. cez projekt „Staráme sa“ materiálne podporuje sociálne slabé rodiny, prostredníctvom projektu „Nebud' sviňa!“ likvidujú čierne skládky). v minulosti (okolo roku 2011) organizovalo aj polovojenské tréningové skupiny s názvom Dobrovoľník, avšak v tejto činnosti aj napriek opätovným snahám o oživenie nepokračujú, pravdepodobne pre nízky záujem o tento typ trávenia voľného času. Hnutie sa otvorene hlási k vojnovaj Slovenskej republike 1939-1945, preto si napríklad podujatím v Čakajovciach každoročne pripomínajú jej vznik a glorifikujú vtedajšieho prezidenta Jozefa Tisa. Oblečenie s jeho podobizňou či predmety s nacionalistickou a proruskou tematikou predáva v internetovom obchode Vlastenec.sk podpredseda hnutia Pavol Privalinec.

Predstavitelia SHO sa na verejnosti prezentujú uhladene, nosia obleky a viac krát verejne odmietli vulgárny štýl politiky, ktorý bol charakteristický pre zoskupenia okolo Mariana Kotlebu. Rovnako odmietajú označenie krajne či dokonca extrémne pravicového združenia. Napriek tomu, vyjadrenia predsedu Róberta Šveca sú na hranici zákona. Polícia napríklad vyšetruje jeho výrok, v ktorom chváli pracovné tábory pre Židov počas vojnovnej Slovenskej republiky, keď zároveň sľubuje, že nadviaže na to, čo sa v minulosti osvedčilo. Na sociálnej sieti zase predstavitelia strany vytvorili album s vybranými predstaviteľmi politického a spoločenského života, ktorých označujú za konšpirátorov v službách Bruselu. Pod fotky pridávajú fanúšikovia stránky, ale aj členovia hnutia, agresívne a nenávisťné komentáre.

Akokoľvek, na rozdiel od K-ĽSNS, Slovenské hnutie obrody podľa dostupných informácií v minulosti nebolo a ani v súčasnosti nie je prepojené s extrémistickým prostredím, či už personálne alebo vo forme spolupráce s neonacistickými či neofašistickými združeniami doma či v zahraničí.

Slovenská pospolitosť (SP)

Slovenská pospolitosť je občianske združenie, ktoré vzniklo už v roku 1995, ale verejnosti známe je najmä z obdobia rokov 2003 – 2007. Vtedy bol jeho vodcom Marian Kotleba, súčasný predseda Banskobystrického samosprávneho kraja a poslanec K-ĽSNS v Národnej rade Slovenskej republiky, ktorý si radikálnymi a kontroverznými aktivitami (napr. fakľový pochod, násilné strety s políciou v Šarišských Michaľanoch) získal pozornosť médií aj verejnosti.

V porovnaní so Slovenským hnutím obrody je nielen stratégia, ale aj ideové zameranie Slovenskej pospolitosti radikálnejšie. Slovenská pospolitosť sa podľa Mikušoviča (2007) v otázke vojnovnej Slovenskej republiky hlásila aj k predstaviteľom tzv. nacionálno-socialistického krídla HSĽS, vrátane Vojtecha Tuku či Alexandra Macha, ktorých iné nacionalistické organizácie vnímajú kritickejšie (napr. s cieľom zbaviť zodpovednosti Jozefa Tisa za radikálnu politiku v Slovenskom štáte).

Súčasný vodca Slovenskej pospolitosti Jakub Škrabák sa dokonca hlási k nacionálnemu socializmu (nacizmu), konkrétnejšie k jej antikapitalistickej vetve, ktorá prepája myšlienky nacizmu s antikapitalistickou agendou a revolučnou stratégiou. Jeho vplyv na ideológiu, program a stratégie Slovenskej pospolitosti je zjavný, avšak pre potenciálnych sympatizantov vytvoril málo zaujímavý projekt, čo je jeden z dôvodov postupného úpadku združenia, ktorý zaznamenávame približne od roku 2012. Škrabák totiž chce cez kultúru, umenie a historiografiu vzdelávať slovenských nacionalistov, avšak spätná väzba je slabá. Najmä mladých aktivistov totiž oslovujú skôr dobrodružnejšie aktivity a témy, ako vzdelávanie či kultúra. Napríklad, SP sa posledné dva roky len minimálne venuje aktuálnym slovenským témam akou bola napríklad imigrácia a tzv. islamizácia, ktoré v rokoch 2015-2016 dokázali iné nacionalistické sily využiť na mobilizáciu slovenských občanov. Navyše, Škrabákova skupina presadzuje postoje, ktoré slovenská nacionalistická scéna podporuje

len minimálne. Ako jediná významnejšia nacionalistická organizácia na Slovensku sa totiž v spore medzi Ruskom a Ukrajinou postavila na stranu Ukrajiny, keď Jakub Škrabák vyzýval na podporu pravicovo-extrémistickej strany Právý sektor a batalionu Azov, v rámci ktorého bojujú neonacisti z celej Európy. Prorusky orientovaná nacionalistická scéna na Slovensku, ktorá v konflikte medzi Ruskom a Ukrajinou vidí geopolitický spor Ruska s USA, resp. Západom (NATO a EÚ), postoj Slovenskej pospolitosti tvrdo odmieta.

Ďalším dôvodom slabnúceho vplyvu združenia je odchod viacerých aktívnych členov, vyvolaný osobnými spormi vrcholných predstaviteľov. Spomínaný Marian Kotleba síce pomohol Slovenskej pospolitosti získať pozornosť verejnosti a vyvolať medzi mládežou záujem o členstvo v organizácii, avšak jeho odchodom v roku 2007 a následnými osobnými spormi s neskorším vedením organizácie SP, hlavne s vodcom SP Jakubom Škrabákom, sa vplyv Slovenskej pospolitosti postupne znižoval. Združenie dokonca často ignoruje akékoľvek spoločné akcie nacionalistických síl s účasťou dominantnej Kotlebovej strany, od ktorej sa SP viac krát dôrazne dištancovala. Dnes ju preto možno označiť za marginálne združenie, ktoré síce primárne cez Jakuba Škrabáka spolupracuje so zahraničnými partnermi (prevažne s pravicovo-extrémistickými, ako napr. poľskí autonómni nacionalisti), ale v rámci Slovenska je takmer neviditeľná.

Rezignácia na politické či občianske aktivity (demonštrácie, turistické pochody, oslavy a spomienkové slávnosti) a komunikáciu s verejnosťou (napr. aktualizácia webu alebo sociálneho profilu) vedie k faktickému zániku organizácie. Je možné, že sa vedenie SP rozhodlo len dočasne pôsobiť neverejne. Pravdepodobnejšie však je, že rovnako ako organizácia Nové slobodné Slovensko, aj Slovenská pospolitosť sa vyprofiluje ako organizácia so špecifickým odkazom len pre úzku skupinu radikálov a extrémistov z nacionalistického prostredia. Akokoľvek, SP v súčasnosti nepredstavuje významného aktéra mobilizácie a následnej radikalizácie mladých ľudí.

3.3.2 Ľavicové radikálne a extrémistické občianske združenia

Na ľavicovej scéne, na rozdiel od tej pravicovej, výraznejšie nepôsobí žiadne registrované radikálne alebo extrémne ľavicové občianske združenie. Je to spôsobené najmä rôznym charakterom nestranického ľavicového a pravicového extrémizmu na Slovensku. Mimostranícka radikálna či extrémistická ľavicová scéna je totiž v porovnaní s pravicovou alternatívou častejšie tvorená intelektuálmi, ktorí sa neangažujú formou verejných akcií,

ale skôr vedú rôzne diskusné kluby alebo sa venujú publikačnej činnosti (napr. Humanisti.sk, DAV DVA).

Front ľavicovej mládeže

V roku 2017 však v rámci komunistickej ľavice registrujeme organizáciu Front ľavicovej mládeže (FLM), ktorá spolu so stranami KSS a Vzдор – strana práce, vytvorila spoločný projekt „Socialistický front“, prostredníctvom ktorého subjekty spolupracujú pri organizácii rôznych podujatí a aktivít. Spoločný postup pri podpore a propagácie kandidátov zvolili aj v prípade volieb do VÚC v roku 2017. Predsedom FLM je mladý žurnalista Artur Bekmatov, ktorý je zároveň členom Ústredného výboru KSS, čo naznačuje nielen spoluprácu, ale dokonca personálne prepojenie KSS a FLM. Front ľavicovej mládeže sa výraznejšie angažuje len v rámci akcií komunistickej ľavice, akými boli napríklad cezhraničné stretnutia s Komunistickou stranou Čiech a Moravy v Holíči alebo antikapitalistická manifestácia 17.11.2016 v Bratislave. k ideovému zameraniu, programu či organizácie združenia je dostupných veľmi málo informácií. Na oficiálnej stránke FLM členovia frontu uvádzajú, že sa hlásia k radikálnej ľavici, pričom úpadok v spoločnosti vidia v kapitalizme, vykorisťovaní a konzume. Zároveň upozorňujú na silnejúci fašizmus.

Na základe publikovaných cieľov organizácie nie je možné identifikovať agendu organizácie. Avšak zverejnené články, veľmi úzka spolupráca Frontu s KSS a VZDOR – strana práce alebo personálne prepojenie medzi FLM a KSS naznačujú, že ideové a programové východiska organizácie sú veľmi podobné ako pri vyššie analyzovaných politických subjektoch.

Akokoľvek, účasť na ostatných akciách Frontu ľavicovej mládeže (letný tábor či výstup na Zobor) bola nízka a ukazuje sa, že v súčasnosti organizácia nemá potenciál oslovovať mladých ľudí. Vzhľadom na nmoderný štýl prezentácie antikapitalistickej agendy, ktorá sa nostalgicky vracia k boľševizmu, to však nie je prekvapujúce.

3.4 Neoficiálne radikálne a extrémistické skupiny polovojského charakteru

Na rozdiel od vyššie spomínaných občianskych združení, potenciál oslovovať mladých aktívnych ľudí majú v súčasnosti rôzne neoficiálne subjekty, ktoré približne od roku 2011 do slovenského extrémistického prostredia priniesli nový prvok v podobe vojenskej, brannej a fyzickej prípravy. Medzi tieto organizácie sa zvyčajne radia Slovenskí Branci¹⁸ (SB) (porovn. MVSR 2015) a Akčná skupina Vzдор Kysuce (ASV). Druhá menovaná skupina je však od roku 2016 na verejnosti neaktívna, najmä v dôsledku odchodu dovtedajšieho lídra Mariána Magáta a niekoľkých členov zo skupiny, pričom zvyšná časť ASV sa rozhodla úzko spolupracovať s politickou stranou Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko. Snahu o budovanie polovojských

18 Branci používajú aj ekvivalent, ktorý je gramaticky správny, t.j. Slovenskí branci.

zložiek, výcvikových táborov alebo tímov v bojových športoch evidujeme aj v rámci už pôsobiacich občianskych združení a politických strán (napr. oddiel Dobrovoľník v rámci Slovenského hnutia obrody, Ľudová mládež v rámci K-ĽSNS alebo vlastný tím Slovenskej pospolitosti v bojovom športe MMA).

Napriek vyššej atraktivity tohto typu aktivít u mladých aktívnych ľudí, ani tieto skupiny nemôžu očakávať dlhé zástupy potenciálnych členov. Skúsenosti s pôsobením oddielu Dobrovoľník, náborom v rámci Akčnej skupiny Vzдор Kysuce či Slovenských brancov, a tiež aktuálne formovanie Ľudovej mládeže potvrdzujú, že scéna má reálny problém získavať aktivistov pre svoje ciele. Tieto skupiny sú totiž relatívne pevne organizované, hierarchizované, centralizované a od členov sa vyžaduje istý stupeň disciplíny, poslušnosti a tvrdého tréningu, čo sa u mladých ľudí nemusí stretnúť s pozitívnou reakciou.

Na ilustráciu stručne popíšeme skupinu Slovenskí branci, ktorá je momentálne najväčšou skupinou polovojenského charakteru na Slovensku. Táto skupina často ponúka spoluprácu školám pri zabezpečení branných cvičení, pričom riaditelia o tejto skupine nemajú dost informácií na to, aby vedeli rozhodnúť o prípadnej spolupráci. Bližší pohľad na túto organizáciu je užitočný aj pre pedagógov základných a stredných škôl, keďže nábor do tejto skupiny sa robia prevažne medzi mladými ľuďmi od 15 rokov.

Slovenskí branci

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky označuje Slovenských brancov za „militantne orientovanú skupinu, založenú ako neregistrovaný telesno-branný klub“ (MVS SR 2013). To už však neplatí absolútne, keďže nedávno sa z prostredia SB vyprofilovalo občianske združenie Naša vlasť – naša budúcnosť (NVNB), ktorá je už zaregistrovaná Ministerstvom vnútra SR. Organizácia NVNB sa k svojej činnosti a pozadiu oficiálne bližšie nevyjadruje a tak formálne platí, že vznikla nezávisle od Slovenských brancov. Na základe príspevkov jednotlivých členov SB a prepojenia komunikačných kanálov je však možné združenie identifikovať ako civilné (politické) oddelenie Slovenských brancov, s ktorým je prepojené aj personálne.

Predseda SB Peter Švrček datuje vznik SB do roku 2012. Švrček je zároveň aj lídrom vyššie spomínaného občianskeho združenia Naša vlasť – naša budúcnosť a hlavným veliteľom pre približne 170 ľudí organizovaných do 10 aktívnych oddielov. Oddiely sú zakladané na regionálnom princípe a na ich čele je veliteľ, ktorý zastupuje oddiel v celoštátnej Rade Slovenských brancov. Formálne existuje až 17 oddielov, ale niektoré sú de facto nečinné pre nezáujem členov (napr. oddiel Orava či Tatranec).

Samotní členovia označujú organizáciu za apolitickú a neziskovú, snažiacu sa o „rozvíjanie lásky k vlasti, prírode a slovenskému kultúrnemu dedičstvu u mladých ľudí“. Zároveň poukazujú na význam a potrebu slovenskej vzájomnosti, čo potvrdili podporou pri plánovanom zakladaní Českomoravských brancov, dlhodobou spoluprácou s ruskou domobranou alebo nadviazaním kontaktov s chorvátskou polovojenskou skupinou. Na akcii

v Komárne v októbri 2017 však spolupracovali aj s partnermi z Maďarska (domobrana Comorra), čo je v slovenskom nacionalistickom prostredí skôr ojedinelé.

Polovojenský charakter činnosti (vojenský výcvik, používanie expanzných zbraní, snaha o budovanie domobrany či spolupráca s profesionálnymi vojakmi Ozbroyených síl SR) však vytvára podozrenie zo subverznej činnosti či vigilantizmu (preberanie zodpovednosti do vlastných rúk ako alternatíva bezpečnostných zložiek štátu), čím skupina vzbudzuje záujem bezpečnostných síl. Hoci vedenie SB odmieta príslušnosť k akejkoľvek radikálnej resp. extrémistickej ideológii či subjektu, faktom však je, že v roku 2012 skupina spolupracovala s už spomínanou krajne pravicovou organizáciou Slovenské hnutie obrody. Podľa Ministerstva vnútra SR, spolupráca dokonca prebiehala aj so združením Slovenská pospolitosť (MVS SR 2015), ktoré sa v rámci nacionalistickej scény profiluje ešte radikálnejšie. Správa o plnení úloh vyplývajúcich z Koncepcie boja proti extrémizmu 2011–2014 za rok 2012 (2013:2) na základe vyjadrení, propagačných materiálov či operatívnych informácií tvrdí, že „za rétorikou o vlastenectve a obrane vlasti boli aj iné motívy, ktoré preukazovali väzby SB na extrémizmus a extrémistické subjekty“.

V súčasnosti však predseda a hlavný veliteľ SB Švrček označil niekdajšiu spoluprácu SB a SHO za osobnú chybu (Braník 2015). V súvislosti s ich vtedajšou účasťou na spomienke k vzniku Slovenského štátu zdôraznil, že sa nikdy neinšpirovali a nehlásili k Hlinkovým gardám, a ani neglorifikujú vojnový Slovenský štát a jeho prezidenta Jozefa Tíša. Nacizmus či fašizmus osobne tvrdo odmietol. Slovenskí branci sa podľa Švrčeka údajne zbavili až 40 členov (čo v tej dobe mohlo predstavovať až polovicu členstva), u ktorých vzniklo podozrenie zo zdieľania extrémistických postojov a názorov.

Združenie sa aj týmto spôsobom snaží získať sympatie a podporu verejnosti. Okrem toho, organizujú rôzne ekologické aktivity (napr. likvidácia ilegálnych skládok či čistenie pamätníkov SNP), ponúkajú pomoc pri odstraňovaní následkov prírodných katastrof a obrane štátu (vlasti) alebo pomáhajú pri rôznych kultúrnych a športových podujatiach. v roku 2014 dokonca organizovali branné cvičenia pre základné školy a prezentovali sa na každoročnej akcii slovenskej armády Dni Ozbroyených síl Slovenskej republiky. v roku 2017 zasa pomáhali Matici slovenskej pri organizácii Národnej slávnosti na Devíne.

K politických a ideologickým otázkam sa vedenie SB oficiálne vyjadruje len minimálne; napríklad, v rokoch 2014 a 2015 zaznamenávame len jedno verejné vyhlásenie doteraz jediného predsedu a súčasne hlavného veliteľa SB Petra Švrčeka, a to k téme migrantov. v ňom zásadne odmietol podporiť akúkoľvek formu nelegálnej migrácie na Slovensko, keďže ju vníma ako možné ohrozenie bezpečnosti štátu a občanov Slovenskej republiky. Síce ponúka spoluprácu polícií, armáde či štátnym orgánom, zároveň konštatuje, že SB sú „pripravení a odhodlaní brániť mier a pocit bezpečia občanov našej republiky aj na vlastnú päsť ako občania republiky“, čo v praxi potvrdili hliadkovaním pri utečeneckom tábore v Gabčíkove, na štátnych hraniciach s Rakúskom alebo v Piešťanoch proti údajne problémovým arabským turi-

stom. Preberanie zodpovednosti za ochranu občanov a vytváranie alternatívy bezpečnostným zločkám však predstavuje pre štát aj verejnosť značné bezpečnostné riziko. Ukázalo sa to najmä na prípade v Piešťanoch z roku 2016, kedy Slovenskí branci podľahli rôznym dezinterpretáciám o nepokojnej situácii a konflikte medzi Arabmi a obyvateľmi mesta. Po vyhlásení pohotovosti zmobilizovali tri oddiely, avšak počas hliadkovania v meste nedochádzalo k žiadnym výnimočným situáciám a svoju akciu ukončili predčasne. V reporte z akcie zdôvodnili výjazd zmonitorovaním situácie a overením skutočného stavu v meste, čo však pravdepodobne nezodpovedá pôvodnému cieľu pred vyhlásením pohotovosti, keďže na objektívne posúdenie situácie nie je potrebné zmobilizovať tri oddiely a rozpísať služby hliadok na niekoľko týždňov dopredu, ako pôvodne Slovenskí branci urobili. Rovnako tak v prípade Gabčíkova, kde chceli chrániť domáce obyvateľstvo pred imigrantmi, sa ukázalo, že vedenie SB nie je dostatočne zrelé vo vyhodnocovaní situácie, čo môže v budúcnosti viesť k chybným rozhodnutiam a bezpečnostným hrozbám pre spoločnosť.

V tejto súvislosti stojí za pozornosť aj článok člena Rady SB a súčasného veliteľa 2. oddielu Východniar Tomáša Bičkoša z roku 2013, v ktorom kriticky, a na rozdiel od oficiálnych vyjadrení vedenia SB veľmi otvorene, hodnotí vnútornú a zahraničnú politiku Slovenskej republiky. Za jeden z najvýraznejších problémov považuje „neprispôsobivé cigánske etnikum“, ktorému prisudzuje množstvo sociálnopatologických javov ako napr. majetková a násilná kriminalita, požívanie návykových látok, znásilňovanie, incest či ničenie prírodného a kultúrneho dedičstva. Význam a budúcnosť Slovenských brancov vidí vo „svojpomocnej ochrane ľudí pred vyčíňaním tejto zberby, ktorá je veľkým bezpečnostným rizikom“ (Bičkoš 2013). V rámci medzinárodnej politiky považuje za najväčšiu hrozbu slovenskej suverenity Maďarsko; jeho politiku označuje za neofašistickú, iredentistickú a šovinistickú. Nakoniec, kriticky sa stavia aj k organizácii NATO, ktorú označuje za „proteroristickú agresívnu organizáciu“, a tiež k Európskej únii, „obmedzujúcej slobodu a suverenitu Slovenskej republiky“ (Bičkoš 2013). Predseda SB Švrček sa od tohto článku v roku 2015 viac krát dištancoval. Poprel všetky vyššie spomínané kontroverzné vyjadrenia svojho spoločníka, a v úplnom protiklade k nim sa vyjadril pozitívne k Európskej únii, lojálne k politickému systému Slovenskej republiky, s istým rešpektom k pôsobeniu Slovenska v Severoatlantickej aliancii a odmietavo k politike Ruska na Ukrajine (porovn. Bránik 2015).

Rovnako protirečivá je aj spolupráca SB s organizáciami v rámci Slovenskej republiky. Ako bolo uvedené, Slovenskí branci v minulosti (v roku 2012) spolupracovali so Slovenským hnutím obrody, čo však v roku 2015 Švrček hodnotil ako chybu a zároveň sa dištancoval od podpory vojnovnej Slovenskej republiky 1939-1945 a rôznych nenávisťných ideológií ako napríklad nacizmus, fašizmus či komunizmus. Dokonca, v roku 2017 nadviazali spoluprácu so Zväzom protifašistických bojovníkov, pričom si pravidelne pripomínajú Slovenské národné povstanie a obeť nemeckých, resp. ľudáckych represálií proti partizánom a obyvateľom slovenských obcí.

Zmätok vo vyjadreniach, ideológii a stratégii môže byť dôsledkom toho, že vedenie Slovenských brancov je, až na pár výnimiek (napr. Filip Rázga, vedec zo Slovenskej akadémie vied), politicky neskúsené a ideologicky, či dokonca argumentačne, nezrelé. Faktom je, že jednotlivé oddiely zakladali členovia vo veľmi mladom veku, kedy nie sú postoje mladých ľudí pevné, alebo sa ešte len formujú. a tak, nedá sa s určitosťou tvrdiť, že východiskom negatívnych a nevhodných vyjadrení k rómskej a maďarskej menšine či imigrantom je stotožnenie sa s niektorou z extrémistických ideológií. Členovia sa v tejto otázke prezentujú obvyklými stereotypmi či latentnou formou rasizmu, ktoré si neosvojujú len extrémistické a radikálne skupiny, ale tiež predstavitelia tzv. hlavného prúdu.

Na základe podozrivo výraznej zmeny vyššie načrtnutých verejných stanovísk a smerovaní sa však nedá vylúčiť, že skutočná agenda a ideológia je odlišná a zámerne skrytá, čo je pomerne častý jav pri rôznych radikálnych a extrémistických skupinách. Rovnako sa nedá vylúčiť ani vplyv externých aktérov či sponzorov na tvorbu postojov a činnosti združenia.

Záverom tejto časti je však potrebné zdôrazniť, že Slovenskí Branci ako organizácia, a ani jej jednotliví členovia, nenaznačujú svojimi verejnými alebo neoficiálnymi prejavmi a aktivitami odpor k politickému systému, a ani nevolajú po revolučnej zmene zriadenia. Neprezentujú ani záujem zvrhnúť alebo zmeniť súčasný politický systém demokraticky – prostredníctvom účasti na voľbách. Hoci sa objavujú náznaky vigilantizmu, SB podporujú demokratický systém reprezentovaný tiež Ozbromenými silami SR a uznávajú ich legitimitu. Ponúkajú spoluprácu štátu a samosprávam nielen pri obrane krajiny, ale tiež pri riešení rôznych krízových situácií. Na rozdiel od extrémistických neformálnych a polovojenských skupín preto nie je pravdepodobné, že služba v OS SR predstavuje len spôsob infiltrácie nepriateľskej inštitúcie alebo získanie vojenského výcviku (porovn. Mareš 2009). z tohto hľadiska nemožno Slovenských brancov označiť za extrémistický prúd slovenskej scény. Avšak, vzhľadom na povahu svojich niekdajších aktivít a spoluprácu s pravicovými extrémistami, a tiež kvôli ich nejasnému a premenlivému ideovému ukotveniu, môžu branci do budúcnosti predstavovať isté bezpečnostné riziko pre spoločnosť. Prípadne kontakty študentov s touto organizáciou preto nie je vhodné kvôli potenciálnej radikalizácii podceňovať a pedagóg resp. výchovný poradca by mal prípad pozorne sledovať.

Zhrnutie

Posudzovanie extrémistického správania a subjektov v súdnej praxi sa často líši od poznatkov bezpečnostných expertov, ktorí sa problematike venujú. Na základe dlhodobého monitoringu extrémistickej scény na Slovensku môžeme vyprofilovať subjekty, ktoré sa prejavujú (alebo prejavovali) radikálne alebo extrémisticky, hoci pôsobia legálne. Z politických strán pravicový extrémizmus reprezentuje strana Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko, hoci z prostredia strany registrujeme istý trend pôsobiť umiernené a oslovovať aj voličov hlavného prúdu. Súčasné prepojenie na extrémistickú scénu alebo neoficiálne prejavy predstaviteľov strany však naznačujú jej extrémistické pozadie.

Z ľavicových politických subjektov je tradičnou predstaviteľom ľavicového extrémizmu Komunistická strana Slovenska, avšak v posledných rokoch jej alternuje strana Vzдор – strana práce. Oba subjekty sa po zlých výsledkoch v ostatných parlamentných voľbách rozhodli na posilnení spolupráce v rámci projektu Socialistický front. Na tejto iniciatíve sa podieľa aj jediné výraznejšie (hoci veľmi marginálne) extrémne ľavicové občianske združenie Front ľavicovej mládeže, ktorého krajná pozícia vyplýva – podobne ako v prípade KSS a Vzvodu-SP – z príklonu združenia k revolučnej ideológii marxizmu-leninizmu.

Na druhej strane, radikálne, resp. extrémne pravicové združenia sú početnejšie a majú aj výraznejšiu podporu občanov. Tradičným predstaviteľom registrovanej krajnej pravicovej scény je Slovenské hnutie obrody, ktoré však nemožno jednoznačne označiť za extrémistický subjekt. SHO sa prezentuje nacionalisticky, pričom nevidujeme ani spoluprácu s extrémistickým prostredím. Ich prejavy sú však často nepriateľské až nenávisťné voči náboženským, etnickým či sexuálnym menšinám alebo politickým oponentom. Občianske združenie Slovenská pospolitosť sa prezentuje radikálnejšie, dokonca existujú väzby medzi členmi združenia a extrémistickým prostredím doma či v zahraničí. Vplyv organizácie však vzhľadom na nesprávne zvolenú stratégiu postupne slabne.

Naopak, v posledných rokoch získavajú podporu mladých ľudí rôzne neregistrované zoskupenia polovojenského charakteru. Najznámejším sú Slovenskí branci, ktorých nemožno vzhľadom na ich prejavy hodnotiť ako extrémistické zoskupenie (ľavicové alebo pravicové), hoci v minulosti sympatie niektorých členov k pravicovému extrémizmu priznalo samotné vedenie organizácie. V súčasnosti sa však svojim postojmi a názormi výrazne odlišujú od extrémne pravicových subjektov (napr. oslava SNP, lojalita k Ozbrojeným silám Slovenskej republiky, atď.)

Akokoľvek, v prípade, že študent udržiava kontakt s niektorým z vyššie spomínaných subjektov alebo s nimi sympatizuje, je potrebné jeho správanie a prejavy vzhľadom na možnú radikalizáciu pozorne sledovať a citlivo vyhodnocovať.

Použitá a odporúčaná literatúra

BIČKOŠ, T. 2013. Slovenskí Branci – poslanie, činnosť a zmysel existencie. Dostupné na: <http://meapatria.sk/zaujalo-nas/slovenski-branci-%E2%80%93-poslanie-cinnost-a-zmysel-existencie/> Overené dňa 2.1.2016.

BRÁNIK R. 2015. Šéf Slovenských Brancov: Už nepredstavujeme bezpečnostné riziko. 2015.

Dostupné na: <http://branik.blog.sme.sk/c/376528/sef-slovenskych-brancov-uz-nepredstavujeme-bezpecnostne-riziko.html> Overené dňa 20.12.2015

FB profil KSS. 2016. Vyjadrenie KSS k primátorovi mesta Trenčín.

Dostupné na <https://www.facebook.com/KomunistickaStranaSlovenska/posts/1340545025956033> Overené dňa 20.11.2017

HANÁK, P. 2010. Národný socializmus v 21. storočí. NS info Publishing.

Dostupné na: https://aryanrebel.files.wordpress.com/2008/03/narodny-socializmus_v_21_storoci.pdf Overené dňa 20.11.2017

CHARVÁT, J. 2007. Současný politický extremismus a radikalismus. Praha: Portál, ISBN 978-7367-098-6, 184 s

KLUKNAVSKÁ, A. 2012. „Krajne pravicové strany v parlamentných voľbách 2012 na Slovensku.“ In: Rexter 2012, č. 1. (2012): 1-35.

Dostupné na <http://www.rexter.cz/krajne-pravicove-strany-v-parlamentnych-volbach-2012-na-slovensku/2012/05/04/> Overené dňa 20. 11. 2017

KUBOVIČ, O. 2014. Nový meter v boji proti extrémizmu? Policajti môžu byť k radikálom miernejší.

Dostupné na <http://aktualne.atlas.sk/print.xml?path%5Barticle%5D=novy-meter-v-boji-proti-extremizmu-policajti-mozu-byt-k-radikalom-miernejisi> Overené dňa 5.3.2017

MIKUŠOVIČ, D. 2007. Slovenská pospolitosť včera a dnes. Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu. Brno: Centrum strategických studií. Vol. VI. No. 1. On-line.

Dostupné na: <http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=80> Overené dňa 11.04.2017

MS SR (Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky). 2013. Extrémizmus bude pod väčšou kontrolou.

Dostupné na <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1715> Overené dňa 23.9.2017

MV SR (Ministerstvo vnútra SR). 2010. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011-2014. 2010

MV SR (Ministerstvo vnútra SR). 2015. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019. 2015

MV SR (Ministerstvo vnútra SR). 2006. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2006-2010. 2006

NEJVYŠŠÍ SPRÁVNÍ SOUD. 2010. NSS rozpustil Dělnickou stranu. 2010. Dostupné na: http://www.nssoud.cz/main.aspx?cls=art&art_id=427 Overené dňa 11.04.2012

SMOLÍK, J. 2013. Krajněpravicové politické strany v zemích V4: historie a současnost, vol. 45, 2013, No.4, 385-410

VEJVODOVÁ, P – MAREŠ, M. 2010. Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. In: Rexter, 2010, č. 2. ISSN 1214-7737, str. 42-74. Dostupné na: <http://www.rexter.cz/delnicka-strana-profil-ceske-pravicove-extremisticke-strany/2010/11/07/> Overené dňa 10.04.2017

Zákon č. 300/2005 Zb.z. (Trestný zákon)

webová stránky a facebookove profily zoskupení:
Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko www.naseslovensko.net

Slovenskí branci www.slovenskibranci.sk,
<https://www.facebook.com/slovenskibranci1/>

Slovenská pospolitosť www.pospolitost.wordpress.org,
<https://www.facebook.com/SlovenskaPospolitost1995/>

Slovenské hnutie obrody www.sho.sk, <https://www.facebook.com/SHOsvk/>

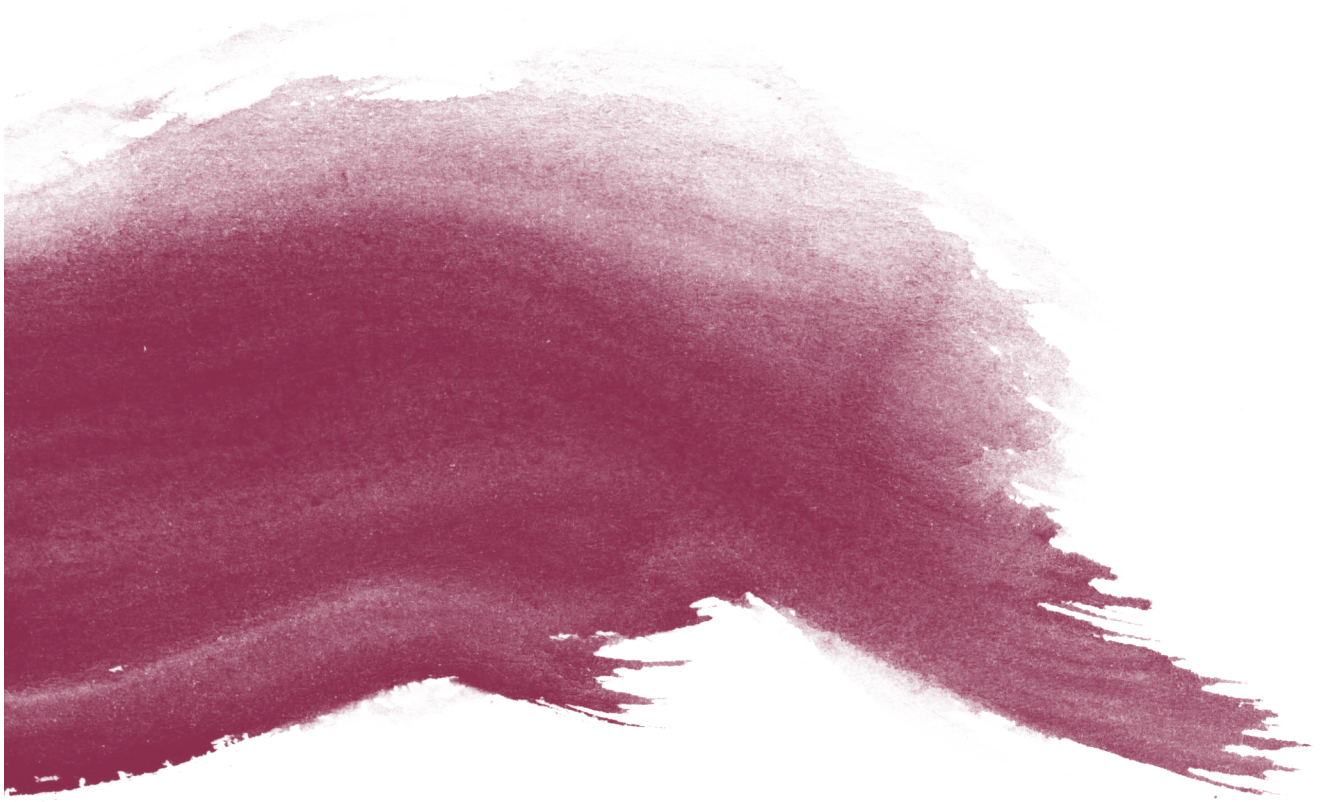
Front ľavicovej mládeže www.flm.sk, <https://www.facebook.com/Front-%C4%BEavicovej-ml%C3%A1de%C5%BEe-1117766084904420/>

Vzdor – strana práce www.vzdor.org, <https://www.facebook.com/vzdorhp/>

Komunistická strana Slovenska www.kss.sk,
<https://www.facebook.com/KomunistickaStranaSlovenska/>

Nové slobodné Slovensko www.nss.sk,
<https://www.facebook.com/noveslobodneslovensko/>

Príklady dobrej praxe z programov prevencie pravického extrémizmu

4 Príklady dobrej praxe z programov prevencie pravicového extrémizmu

Marián Buša

V posledných rokoch sme svedkami odstredivých pohybov vo vyspelých demokratických spoločnostiach Západu. Jeden z hlavných a zároveň najnebezpečnejších takýchto pohybov je posilňovanie pravicového extrémizmu. Slovensko nie je v tomto smere výnimkou, aj keď má svoje špecifiká. Krajne pravicové myšlienkové a politické prúdy, aj keď nie priamo pravicový extrémizmus, tu mali v porevolučnom období významné pozície¹⁹. Súčasný vzostup pravicového extrémizmu u nás teda nie je úplne novým javom, ale nadväzuje a stavia na mnohých myšlienkach a hodnotách dlhodobo prítomných v slovenskej spoločnosti. To sa zďaleka nedá povedať o všetkých krajinách, ktoré zápasia s podobnými problémami.

Aké sú teda socio-ekonomické, technické a politické príčiny tohto v mnohom výnimočného nárastu? Mnohí autori prišli so zmysluplnými zdôvodneniami. Inglehart (2015) vysvetľuje, že v dôsledku zlyhania postmodernej ľavice v presadzovaní práv nižších spoločenských tried sa tieto triedy začali orientovať na krajnú pravicu, ktorá im ponúkla politiku identít a personalizovala vinu za negatívne spoločenské javy do podoby menších, žiadateľov o azyl, alebo všeobecne globalizácie. Iní autori vidia dôvod v ekonomickej kríze z roku 2008, ktorá zvýraznila nevýhody globalizácie, ekonomické oslabovanie Západu a uvrhla dovtedajší establišment do krízy. Spravodajské služby tiež upozorňujú na podporu rôznych aktérov z Ruskej federácie krajne pravicovým hnutiam v rámci širšej snahy o destabilizáciu Západu ako mocenského a ideologického konkurenta.

Thomas Piketty (2014) upozorňuje na dlhodobú sa zhoršujúcu relatívne postavenie širokých pracujúcich vrstiev v rozvinutých západných spoločnostiach. Zloženie obyvateľstva vo väčšine západných demokracií odráža dlhodobé prisťahovalectvo z krajín tretieho sveta, čo bolo v roku 2015 ešte zvýraznené mohutnou utečeneckou vlnou spôsobenou občianskou vojnou v Sýrii a snahami Turecka zlepšiť svoju vyjednávaciu pozíciu voči EÚ. Tieto a viaceré iné dôvody spôsobili zvýšený pocit odcudzenia voči spoločnosti a politickému systému a podporili príklon k pravicovému extrémizmu medzi mnohými členmi západných spoločností. V neposlednom rade je za momentálnym nárastom podpory pre pravicový extrémizmus príchod nového média, ktorým sú sociálne siete. Tie, keďže ide o doteraz málo pochopený prostriedok, ponúkajú šance na šírenie extrémistických posolstiev medzi široké masy, ich uzavretie do skupiny podobne zmýšľajúcich ľudí a odstrih-

¹⁹ Blížšie pozri napr. Buša – Struhár – Řádek (2013).

nutie od alternatívnych naratívov, či dokonca kritiky, alebo nápravných zásahov. Pri dlhšie existujúcich médiách si spoločnosť takéto kontrolné mechanizmy postupne vytvorila, aj pri nich to však trvalo určitú dobu, čo sa odrazilo napríklad v nástupe krajnej pravice v medzivojnovom období.

Tieto dôvody sú teda pomerne pochopiteľné a za nejaký čas zvládnuteľné, ale to nám málo pomáha pri riešení vzniknutej situácie. Radikalizácia mladých ľudí a príklon k skupinám extrémnej pravice je akútny spoločenský aj bezpečnostný problém. Čím neskôr sa pristúpi k jeho rozbíjaniu a oslabovaniu, tým náročnejší problém to bude a tým vyššie škody môžu vzniknúť.

Pri prevencii, oslabovaní pravicovo-extrémistických skupín a intervenciách na vystúpenie ľudí z týchto skupín a ich zapojenie sa naspäť do spoločnosti je treba čerpať zo skúseností a overených postupov vo vyspelejších krajinách strednej a severnej Európy (najmä Nórska a Nemecka), aby sme sa vyhli možným chybám a neúspechom. Tieto postupy sa venujú najmä lokálnej stránke, často čerpajú z psychológie, ale týkajú sa aj čisto organizačných otázok.

V prvej časti sa budeme venovať overeným postupom pri prevencii pravicového extrémizmu v Škandinávii (príklad Nórska), teda najmä kooperácii viacerých aktérov, analýzam konkrétnej situácie alebo zapojenia neformálnych metód. Zároveň priblížime najčastejšie chyby pri snahe o prevenciu a tomu, prečo k nim dochádza. V druhej časti sa zameriame na tri príklady prístupov k prevencii a potláčaniu radikalizácie v Európe. Prvým bude nemecký prístup pri práci s klientmi v rámci exitových intervencií, pri ktorom sa odborníci snažia docieľiť nadviazanie dôverného vzťahu s váhajúcimi členmi pravicovo extrémistických skupín, zapojených do páchania zločinov z nenávisťi, a za pomoci výmeny naratívov postupne porozumieť motívom ich konania a následne meniť ich postoje. Aj druhý prístup bude z Nemecka, ale tentokrát zameraný na budovanie kritického myslenia a otvorenej diskusie za pomoci videí s výpoveďami ľudí ovplyvnených radikalizáciou. Tretím prístupom bude prevencia proti extrémizmu a terorizmu v Spojenom kráľovstve a konkrétne to, akú úlohu v ňom zohrávajú školy a ako to môže ovplyvniť ich doterajšie fungovanie.

4.1 Prevencia pravicového extrémizmu a násillia (príklad Nórska)

Pravicový extrémizmus a pravicovo extrémistické násillie nie sú nutne priamo úmerne prepojené (Fangen&Carlsson 2013). K veľkým útokom môže dôjsť aj v krajinách s nevelkou podporou pre pravicový extrémizmus či relatívne malo početnou pravicovo extrémistickou scénou. Príkladom môže byť nórsky útok Andersa Breivika v roku 2011, aj keď tamojšia podpora extrémnej pravice bola v porovnaní s inými európskymi krajinami zanedbateľná. Breivik nebol členom žiadnej z pravicovo-extrémistických skupín, pôsobil hlavne na internete. Je teda nutné prijať rôzne stratégie pre prevenciu rôznych prejavov od pouličného násillia až po veľké teroristické útoky

(tým sa tu ale príliš venovať nebudeme). A tiež treba kombinovať nástroje a sústreďovať sa viac na prevenciu ako na represiu. V Nórsku, kde bola aj po útoku situácia hodnotená ako relatívne pokojná a organizovanosť skupín krajnej pravice obmedzená, bolo vyvinutých niekoľko komunitných stratégií, zameraných na mladších členov: rodičovské skupiny, budovanie osobných vzťahov mimo rodinných jednotiek, podnikanie spoločných intervencií, založených na analýze lokálnych problémov, schopný a skúsený poradný servis a úloha škôl (Fangen&Carlsson 2013). v tejto časti sa na ne pozrieme bližšie.

V celej Škandinávii je využívaná kombinácia prístupov, kde prevencia zločinov pozostáva z potlačania, kontroly, a snahy o reintegráciu osôb do spoločnosti. Potrebná je tu snaha o nápravu osôb a nie ich potrestanie. Predchádzať rasizmu a pravicovému extrémizmu pomáhajú v stovkách obcí inštitúcie ako školy alebo sociálni pracovníci. Zapája sa aj miestna polícia, politické strany, športové a náboženské organizácie. Miestne samosprávy majú pritom veľkú voľnosť vo forme ako robiť prevenciu.

Tieto stratégie však nie sú všeliek – nie sú napr. zamerané proti tzv. osamelým vlkom. Sú najmä zamerané na prevenciu zapájania sa do veľkosti obmedzených skupín pravicových extrémistov, kedy je prevencia relatívne najúčinnnejšia. Teda pred vytvorením kritického množstva členov (možno nad 20 – 30), ktorí už potom ľahšie nalákajú nových členov. V správnom čase treba preto presvedčiť mladých potenciálnych členov, aby sa od skupiny odklonili a jadro členov porušujúce zákony poslať do väzenia. Mládež ako celok možno odradiť od skupín aj verejnými prejavmi proti nej. Pomocou tzv. posilňujúcich konverzácií sa dá pôsobiť aj na jednotlivcov, ktorí už priamo koketujú so zapojením sa. Ak sa aj nepodarí skupinu úplne rozložiť, jej zredukovanie na zopár členov zníži jej verejnú rozpoznateľnosť a dôležitosť v očiach komunity. V dôsledku toho jej príťažlivosť klesne a skupina bude postupne starnúť.

Skupiny rodičov detí zapojených do extrémne pravicových skupín

Rodičia sú často zahanbení a bezradní, bez možnosti otvorene s niekým hovoriť o svojej situácii. Zriadili sa preto skupiny týchto rodičov, čo malo pozitívny vplyv, najmä ak išlo o dostatočne mladých ľudí. Pomáhajú si stanovovať prijateľné pravidlá pre svoje deti a uchovávať si k nim otvorený prístup, a tým pádom im poskytovať alternatívu k členom skupiny. Niekedy však rodičia potrebujú pomoc zvonku v podobe organizátora.

Budovanie osobných vzťahov mimo rodinných jednotiek

Niektorí členovia extrémne pravicových skupín sú však rodičmi dlhodobo zanedbávaní alebo im boli inak nedostupní, a tak je predchádzajúca stratégia nemožná. Týmto sprostredkovacím prvým krokom pri návrate do spoločnosti preto môžu byť ľudia mimo rodinného kruhu, ktorí sú ochotní pokúsiť sa nadviazať s nimi kontakt a získať si ich dôveru. Zďaleka nie každé spočen-

stvo má ale takýchto jednotlivcov, ktorí iniciatívne zakročia, a preto existujú projekty a praktiky nadviazania kontaktu medzi bežnými členmi komunity a členmi extrémistických skupín. Sú to kombinácie sociálnych pracovníkov a dobrovoľníkov. Pomáhajú aktívnym členom skupín nájsť si prácu, ubytovanie, alebo dokončiť vzdelanie, čo má časom zmeniť ich postoje, alebo ich odradiť od násilného správania. Do budovania osobných vzťahov sa tiež niekedy zapájajú policajti, či sociálni pracovníci, prípadne priamo bývalí členovia extrémistických skupín. Toto používanie odpadlíkov od scény bolo úspešné a rozšírilo sa z Nórska do Švédska a neskôr do Nemecka. Podstatou tejto stratégie je, že veľká časť členov extrémistickej scény sa môže chcieť v určitom okamihu stiahnuť – pre znechutenie, či únavu – ale ak nemajú pripravený alternatívny spôsob napĺňania svojich potrieb, sú tak k skupine viazaní. Preto potrebujú pomoc zvonku.

Podnikanie spoločných intervencií, založených na analýze lokálnych problémov

Vznik jednotlivých skupín má vždy špecifické dôvody. Preto je potrebné do hĺbky analyzovať príčiny konkrétneho problému a to tie viditeľné, aj tie skryté. Ide o celokomunitný problém, ktorý treba zmapovať. Podieľať by sa na tom mali priamo jednotlivé miestne orgány ako škola, polícia, mládežnícke organizácie, ochrana práv detí a pod.

Podľa Carlssona (2006) je toto mapovanie možné spraviť troma spôsobmi.

1. Pracovná skupina piatich až desiatich ľudí, zložená z kompetentných zástupcov organizácií analyzuje problém a vypracuje akčný plán, vrátane konkrétnych prístupov k jednotlivým členom skupín podľa ich postavenia.
2. Rýchlejší je krátky mapovací seminár s väčším množstvom – asi troch desiatok – členov, kde sa zúčastňuje aj odborník na organizáciu takýchto stretnutí zvonku a odborník na fungovanie pravicovo-extrémistických skupín. Niekedy poukážu aj na to, že problém v skutočnosti s krajinou pravicou veľa spoločného nemá.
3. V najdrahšom a časovo najdlhšom prístupe sa zadotuje výskumný projekt pre výskumníkov, ktorí pripravia analýzu a navrhnu riešenia na kľúč.

Cieľom je samozrejme zvýšenie úspešnosti intervencií. Je možné spôsoby kombinovať.

Schopný a skúsený poradný servis

Miestne samosprávy stretávajúce sa s týmto problémom po prvý krát často váhajú a nevedia ako postupovať. Nórska vláda preto zriadila skupinu odborníkov s názvom „Interdisciplinárna poradenská služba pre miestne jednanie proti rasizmu a xenofóbii“. Táto poradenská služba pozostáva z dvanástich vedcov a odborníkov z praxe, vrátane policajných úradníkov, sociálnych pracovníkov, pedagógov a mediátorov konfliktov. Spoločne

poskytujú vzájomne sa dopĺňajúce expertné rady obciam a ich úradom, stojacim pred problémami, ktoré sami nevedia zvládnuť. Zvyčajne dvojica poradcov pomôže obecným inštitúciám vyvinúť adekvátnu analýzu problému, zistiť rozsah problému a poradiť, ktoré reakcie by mohli byť účinné. Podobnú skupinu má aj Nemecko. Skupiny však nie je trvale zostavené, ale ich členovia sú odborníci zamestnaní vo svojich oblastiach, čím si udržiavajú expertízu (Fangen & Carlsson 2013).

Úloha škôl

Dlhodobejšie stratégie komunit na predchádzanie pravicovému extrémizmu by mali tiež zahŕňať trvalú výchovu k demokracii a tolerancii, čo je najmä doménou škôl. Týmto je však často venovaná primárna pozornosť vzhľadom na ich zásadný dopad na výchovu demokraticky zmýšľajúcich občanov. Nórska vládna stratégia predpokladá, že školy majú podporovať toleranciu a inklúziu študentov zo všetkých prostredí. školy by mali napr. vysielat' signál, že rétorika dehumanizujúca utečencov, či homosexuálov je neprijateľná a snaží sa legitimizovať násilie. Žiaci sa učia demokratickým hodnotám a prístupovať k sebe s rešpektom. Tieto schopnosti samotné sú určitou hrádzou proti pravicovému extrémizmu.

4.1.1 Neformálne metódy

Ako sme už spomínali, nie všetky metódy majú formálny charakter, niektoré sú však práve preto veľmi efektívne.

Verejné demonštrácie

Demonštrácie sú príliš spontánne javy, než aby boli súčasťou stratégií. Sú prejavom nespokojnosti komunit, väčšinou spusteným násilnými útokmi, či nejakou hrozbou. Môžu mať formu napríklad ostentatívneho ignorovania, či bojkotu prejavov členov extrémnej pravice. Nápad prejavu nesúhlasu môže vzniknúť lokálne a zorganizovať sa ústnym šírením, ale ak dobre funguje, vysielá silný signál do komunity a môže dokonca poslúžiť ako vzor pre iné oblasti krajiny. Môžu to byť aj prejavy solidarity s obet'ami útokov.

Nočné hliadky v ohrozených oblastiach

Dobrovoľníci sa najmä v piatok a sobotu prechádzajú v noci po oblastiach, kde by mohlo dochádzať k výtržnostiam vo forme užívania drog, nadmerného opilectva a násilia. Často ide o rodičov, ktorí vo viacerých skupinách po piatich či šiestich chodia v reflexných vestách po oblastiach, kde sa pohybuje mládež a priateľsky sa s nimi rozprávajú, čím vzniká určitá jemná spoločenská kontrola. Ak sa stretnú s násilím, zavolajú políciu. Posilnené hliadky sa môžu sústreďovať aj na oblasti so silnou krajne pravicovou prítomnosťou, odkiaľ skupiny vytláčajú príslušníkov menšín. Prítomnosťou hliadok sa tak bráni viditeľnej verejnej činnosti extrémistických skupín.

Rodičia efektívne znemožňujú mladým ľuďom koketovať s týmito skupinami. Je to jedna z prvých možných komunitných reakcií a veľmi účinná.

Stretnutia s dialógom

Stretnutia s cieľom umožniť dialóg sa organizujú v snahe zabrániť zločinom z nenávisťi alebo radikalizácii ohrozenej moslimskej mládeže. Vystupujú tu odborníci, či aktivisti a umožňuje sa diskusia o témach ako sloboda slova, úloha náboženstva, alebo antisemitizmus. Umožňuje sa bezpečná výmena názorov a demokratická debata. Je však otáznou schopnosť usporiadať takéto stretnutie priamo so zástancami pravicového extrémizmu (Fangen&Carlsson 2013).

4.1.2 Bezpečnostné zložky a ich postup

V neposlednom rade ide aj o záležitosť dodržiavania zákonov a vynučovania verejného poriadku. To je úlohou viacerých úrovní policajných zložiek, konajúcich jednak z hľadiska prevencie, intervencie a tiež protiteroristických opatrení.

Policajná prevencia

V Nórsku existuje dlhá tradícia policajnej činnosti v rámci komunít a tradícia veľmi liberálneho kriminálneho práva. Celkovo možno hodnotiť preventívnu prácu polície ako veľmi dôležitú. Na jednotlivých policajných staniach sú zamestnaní špeciálni preventívni policajti. Jedným z ich užitočných nástrojov je tzv. posilňujúca konverzácia (z angl. „empowering conversation“), ktorej sa na polícii musí povinne zúčastniť mladistvý aj jeho rodičia v prípade, že sa polícia dozvie, že mladistvý sa stýka s problematickou skupinou. Stretnutie slúži ako informovanie a varovanie o následkoch zapojenia sa do protizákonnej či rizikovej činnosti. Zároveň sa na takýchto rozhovoroch radí o tom, ako sa vyhnúť pokračovaniu v nastúpenej ceste, prípadne sa poskytne pomoc. Tento nástroj vie skutočne pomôcť, ale ak je problém zložitejší, často nemusí stačiť.

Zásahy miestnej alebo celoštátnej polície

Informácie o pravicovom extrémizme sú z miestnej úrovne hlásené na celoštátnu, ale v prípade, že je ich činnosť čisto miestna, spadá jej potieranie a udržiavanie poriadku do kompetencie miestnej polície. K dispozícii sú im aj podrobné príručky o prístupe k pravicovému extrémizmu. Polícii známi predstavitelia násilného extrémizmu sú pod sprísnenou kontrolou. Problém je, ak v prípade trestného obvinenia dlho čakajú na proces, alebo na jeho ukončenie, keďže zotrávajú naďalej v komunite a pôsobia tam celý tento čas. Ak je

problémom vyhrážanie sa politickým oponentom alebo predstaviteľom, rieši ho špeciálna Policajná bezpečnostná služba, a to celoštátne aj lokálne.

Opatrenia proti terorizmu

Tieto policajné opatrenia v Nórsku pozostávali až do Breivikovho útoku v roku 2011 najmä z opatrení proti islamskému radikalizmu a zapojenia do širších európskych policajných databáz. Po útokoch sa všeobecne zvýšili nároky na okamžitú akcieschopnosť bezpečnostných jednotiek, ako aj na schopnosti rozoznávať riziká a komunikovať. Nadväzovalo sa tak aj na britské a európske protiteroristické stratégie s piliermi: prenasledovať, predísť, ochrániť, pripraviť sa a reagovať (Storberget 2010).

4.1.3 Časté chyby pri riešení problémov

Rasistické alebo neonacistické skupiny a ich násilné činy dostali v Nórsku veľa pozornosti médií. Možno tiež tvrdiť, že prah pozornosti v národných médiách je v Nórsku o trochu nižší ako vo väčšine ostatných európskych krajín, vzhľadom na nízku populáciu krajiny. Keďže označenie za “rasistickú” alebo “nacistickú” komunitu nesie so sebou stigmatizujúci účinok, možno predpokladať, že miestne samosprávy sa takejto povesti budú snažiť vyhýbať (Carlsson 2006). To ale môže mať aj negatíva. Náhly stret s neočakávanými prejavmi násilia spojeného s pravicovým extrémizmom zvyknú nórske komunity prekvapiť, zneistiť a zmiastť. Vtedy je jednoduché siahnuť po jednom z týchto nesprávnych postupov: odmietanie existencie problému, jeho podceňovanie; neschopnosť jednať; nechať sa riadiť morálnou panikou a siahnuť po dobre viditeľných krokoch alebo pristúpiť k sociálnemu vylúčeniu, čo radikalizáciu ešte posilní.

Odmietnutie alebo podceňovanie problému

V niektorých komunitách, v ktorých boli prístupovci vystavení násiliu, sa miestne orgány snažili poprieť možný rasistický motív. Ak za skutkami nebolo vidno žiadnu jasnú rasistickú alebo neonacistickú ideológiu, bolo ľahké interpretovať úkony v rámci zavedeného systému kategorizácie takýchto činov. Ich vysvetlenia sa pohybovali od opitosti po chlapčenské žarty. Niekedy preto komunity neboli schopné rozpoznať, že dané činy alebo založenie nových skupín mohli nadobudnúť nové a vážnejšie rozmery (Eidheim 1993).

Tiež je pre obce lákavé vedome podceňovať alebo úplne zapierať problém. Robiť niečo s týmto problémom totiž predpokladá že bude najprv rozpoznaný. v niektorých komunitách sa tak miestne úrady vedome pokúsili zamiesť problém pod koberec. Je totiž vždy šanca, že daný násilný čin bude už ten posledný, keďže malé násilné skupiny sa môžu samé rozpustiť a zmiznúť. Takáto stratégia zametania pod koberec tak môže niekedy uspieť.

Hrozí samozrejme, že tento problém môže rásť, ak proti nemu nezakročí polícia, občianska spoločnosť alebo miestne obecné úrady (Carlsson 2006).

Neschopnosť prijať opatrenia

Ani uznanie problému s pravicovou extrémistickou činnosťou a násilím samozrejme nie je zárukou podniknutia primeraných krokov. Obce, ktoré daný problém riešia po prvý krát, pravdepodobne nebudú mať dostatočnú kompetenciu na správnu analýzu situácie, ani vhodné nástroje na zásah. Výsledkom môže byť, že sa nič neurobí, alebo že trvá roky než sa k čomukoľvek pristúpi. Nerozhodnutie môže byť tiež výsledkom nesúhlasu medzi jednotlivými aktérmi na tom, kto vlastne nesie zodpovednosť. Napríklad, v nórskom mestečku Brumunddal na konci osemdesiatych rokov obecní predstavitelia tvrdili, že je to záležitosť polície a polícia zas, že to je zodpovednosť obecných inštitúcií, ako sú školy a sociálne služby (Carlsson 1995). Medzičasom došlo len k bežvýmnamnému pokroku, a tak tento problém narástol na rozmer v Nórsku ani v celej Škandinávií dovedy nezaznamenaný. v deväťdesiatych rokoch minulého storočia však viaceré švédske mestá Brumunddalle pravicovo extrémistickou aktivitou prekonalí. Patrili sem Klippan alebo Karlskrona (Carlsson 2006).

Morálna panika a viditeľná akcia

Násilné činy a násilné skupinové správanie vyvolávajú vo verejnosti veľmi silnú reakciu, najmä vzhľadom na mieru a spôsob jeho pokrytia v médiách. Výsledkom je šok, znechutenie a tzv. morálna panika. Morálna panika má tendenciu viesť k neprimeraným alebo zle odhadnutým reakciám na (údajné) prípady rasistického násillia alebo prejavov neonacizmu. Silné verejné reakcie proti rasizmu však môžu mať samé osebe aj veľkú pozitívnu hodnotu. Problémom je, že posúdenie problému môže byť niekedy nesprávne alebo prehnané. Čo sa na povrchu zdá byť rasizmus alebo neonacizmus, môže byť niekedy vyjadrením niečoho iného – napr. skutočných konfliktov medzi jednotlivcami alebo skupinami, ktoré sú zhodou okolností rozdelené pozdĺž etnických línií. Potom ani nemusí platiť, že strana etnickej menšiny je nevinná obeť a etnická väčšinová strana rasistickým agresorom.

Rýchle reakcie sa môžu zamerať len na potieranie príznakov, a nemusia sa zaoberať ich príčinami, ktoré sú skutočným problémom. Zvyčajne to má formu symbolických opatrení, ktoré sú veľmi dobre viditeľné bez toho, aby mali vplyv na samotný problém – napr. rozhodnutie vybudovať nové mládežnícke centrum. V bohatom Nórsku môže byť pomerne ľahké riešenie na problém neefektívne, ale viditeľné, minúť veľké množstvo peňazí. Tie majú symbolizovať ochotu konať. o takýchto reakciách sa zvyčajne rozhoduje bez analýzy toho, čo skutočne predstavuje problém. Príčiny rasovo motivovaných

násilných činov alebo vytvorenia neonacistickej skupiny sú zvyčajne oveľa komplikovanejšie ako chýbajúce mládežnícke centrum (Carlsson 2006).

Sociálne vylúčenie vedúce k ešte väčšej radikalizácii

Postoje a identity mladých ľudí sa postupne menia, vrátane tých, ktorí sú zapojení do činnosti pravicovo extrémistických skupín alebo rasovo motivovaného násillia. Ak sa zmenia ich životné podmienky a existenčné okolnosti, majú sklon meniť sa s nimi (Fangen 2001 podľa Fangen&Carlsson 2013). Je preto nesmierne škodlivé nepokúšať sa o ich znovuzapojenie do spoločnosti, aj keď je takéto vylúčenie reakciou na nejaký šokujúci útok. V prípade úplného prerušenia vzťahov dochádza k ešte väčšej radikalizácii, prípadne k uchýľovaniu sa k páchaniu trestnej činnosti. Len pri existencii osobných kontaktov má človek šancu znovu sa integrovať do spoločnosti.

4.2 Prvky intervencií proti útokom z nenávisti

4.2.1 Naratívny prístup deradikalizačných intervencií v Nemecku

Konkrétnym zásadám a postupom realizácie exitových intervencií proti útokom z nenávisti sa venuje na základe nemeckej skúsenosti Harald Weilnböck (2013). Vníma zločiny z nenávisti ako obzvlášť škodlivé pre súdržnosť liberálno-demokratickej spoločnosti. Definuje zločiny z nenávisti ako „slovné a fyzické útoky na vybrané skupiny, motivované politickými a náboženskými svetonázormi, ktoré znevažujú univerzálne ľudské práva, podkopávajú občiansku filozofiu, na ktorej sú liberálne a nenásilné spoločnosti postavené“ (Weilnböck 2013, 37). U ohrozenej mládeži súvisia útoky z nenávisti s vytvorením nepriateľstva, zameraného na skupinu a sklonmi k výlučnosti, zahŕňajúcimi diskrimináciu a šikanovanie, ale aj násillie a teror. Týmto tendenciam nevieme celkom čeliť. Rovnako nevieme zneškodniť násilné extrémistické odkazy na internete a iných médiách, dezinformujúce naratívy a škodlivý účinok týchto neliberálnych ideológií na politiku.

Na základe viacročnej práce pripravila európska organizácia RAN a „Derad“ – jej pracovná skupina pre deradikalizáciu, exitové intervencie a prevenciu zločinov z nenávisti – Zásady dobrej praxe deradikalizácie.

Budovanie dôvery a vzťahov

Aby mali intervencie šancu, potrebujú stavať na vytvorenej osobnej dôvere. Ak Vás osoba nerešpektuje, nie je možné zmeniť jej postoje. Dôležité, aj keď nesmierne náročné, je vybudovať pocit bezpečia a dôvery medzi klientom a pracovníkom. Presvedčiť na niečo také osoby odmietajúce spoločnosť a podozrievavé voči autoritám (niekedy až paranoidne), je zložité. Bez uveriteľnej dôvernosti vzťahov však nemožno pokročiť v prevencii,

či prekonávaní zločinov z nenávisti, extrémizmu či terorizmu. Nejde však o kamarátsky vzťah, ktorý v tomto prípade skôr škodí. Dôverný pracovný vzťah je založený na prvkoch podpora/rešpekt a konfrontácia/kritika. Je tiež potrebný dohodnutý pracovný cieľ, na ktorý sa dá sústrediť (napríklad vytvorenie určitých zručností u klienta). Pracovníci musia mať tréning na potrebné zručnosti a veľmi zaväži ich individuálny talent na získavanie dôvery. Títo pracovníci by mali byť nezávislými a nevládnymi aktérmi, ktorým bude prejavovaný dostatok dôvery.

Naratívny mód a životný svet

Pracovníci sa v práci s klientmi predovšetkým zameriavajú na výmenu naratívov, nie na argumentačnú, alebo ideologickú diskusiu. Pri naratívnej výmene sa konverzácia točí okolo zdieľania osobne prežitých udalostí a zážitkov obsahujúcich vlastné spomienky a emocionálny náboj. Je to dialóg životných svetov, ktorý vedie k vytvoreniu osobného vzťahu, vytvára dôveru a porozumenie. Motivuje sa tak k zdieľaniu emocionálne významných spomienok a pozorovaní. Veľmi užitočné je pomôcť klientovi aktívne počúvať a rešpektovať rozprávania iných ľudí. Môže sa tak naučiť spoluprávať príbehy iných ľudí v neformálnom prostredí. Naučí sa tak ceniť si osobné a rodinné príbehy, ich rozprávanie a spomínanie na ne. Tento proces môže odhaliť skrývané zahanbenia, či obavy, ale aj agresivitu. Zvýraznia sa tak existujúce vnútorné kontradikcie, ale aj skúsenosti, ktoré privádzajú ku kompromisu.

Oproti tomu tzv. extrémistické naratívy nebývajú kvalitnými príbehmi, pretože sú zriedka osobné a poznané zo skúsenosti. Ešte preferovanejšie sú medzi členmi skupín extrémnej pravice debaty a argumentácie. Prehlbovanie kvality naratívu by sa malo u klienta odraziť v deradikalizácii a osobnostnom vývoji.

Emocionálna inteligencia

Deradikalizačné intervencie uprednostňujú emocionálne pred kognitívnom, učením a inteligenciou. Podporujú tak čosi ako konfliktnú inteligenciu, teda schopnosť zvládať konflikt užitočne. Násilie spojené so zločinní z nenávisti býva vedené práve afektom. Preto sa pracovníci zameriavajú na subjektívno a na otázky identít, a snažia sa u klientov o emocionálne učenie.

Dobrovoľná účasť a postupné zapájanie sa

Deradikalizačné intervencie musia byť úplne dobrovoľné. Bez skutočnej motivácie zapojiť sa, neprídu žiadané výsledky. Akékoľvek vynucovanie, alebo robenie záznamov o odmietnutí účasti je preto kontraproduktívne. Za takýchto okolností je potom podiel tých, ktorí to vzdávajú menej ako 5%

(Weilnböck 2013). Takisto by nemali byť ponúkané ani žiadne významnejšie priame výhody.

Skupinové intervencie

Intervencie bývajú väčšinu času skupinové aktivity. Pozorovaná je skupinová dynamika a vzťahy. Individuálny prístup je v skutočnosti menej efektívny. Treba ho však ako doplnkovú aktivitu minimálne pri zmene životných podmienok klienta.

Otvorený proces, participatívne prístupy a metodologická flexibilita

Interakcia s otvoreným procesom skúma klientove obavy a reakcie, ktoré vyvstávajú počas procesu skupinovej interakcie. Pracovníci iba dávajú návrhy bez dopredu určeného plánu hodín, postupov a tém. Vytvára sa tak participatívna a výskumná interakcia budujúca rešpekt a dôveru u ťažko prístupných klientov. Veľmi často sa témami stávajú, alebo sú ľahko navrhnuté sprostredkovateľmi: spoločné, alebo individuálne životné príbehy a sociálne situácie; skúsenosti s nestabilnými rodinami; niečie vlastné vzorce správania v rámci intervenčnej skupiny; skúsenosti zo skupiny rovesníkov, slúžiacich ako zástupná rodina; skúsenosti z vlastného naverbovania radikálnou skupinou; priateľstvo a lojalita oproti závislosti a podriadeniu; otázky rodovej identity a sexuality; politické a náboženské otázky; príbeh vlastného násilného činu.

Občianske vzdelávanie

Aj keď platí, že politické debaty medzi príslušníkmi pravicovo-extrémistických skupín neprinášajú najlepšie výsledky, sú taktiež v obmedzenom množstve potrebné. Morálne a ideologické postoje v skutočnosti nie sú príčinou ich protispoločenského správania, ale navrstvenými zdôvodneniami pre ich už existujúce násilné a extrémistické sklony. Tieto postoje ale boli postupne zvnútornené a je teraz potrebné odhaliť ako silno a akým spôsobom sa na ne emocionálne naviazali. Namiesto snahy o víťazstvo v diskusii, sa treba pokúšať zasievať zrnká pochybnosti, keďže pochybnosť tu nie je obvyklým stavom mysle. Vnímané krivdy však treba akceptovať.

Je tiež vhodné použiť niektoré zo skupinových pedagogických cvičení zdôrazňujúcich osobnú zodpovednosť, podporujúcich toleranciu a ľudské práva na prekonanie rasistických a iných predsudkov, napr. tréning diverzity.

V neposlednom rade je dôležité, aby sa klienti naučili vnímať históriu a vývoj, založený na skutočných objektívne existujúcich okolnostiach. Treba

začať od životných príbehov vlastnej rodiny a potom ďalej k všeobecnejšej socio-politickej histórii bez zachádzania do prílišných detailov.

4.2.2 Extrémny dialóg a pestovanie kritického myslenia na školách v Nemecku

V Nemecku funguje aj ďalší a trochu odlišný prístup. Okrem dlhodobo existujúcich programov, zameraných výlučne na bezprostredný osobný kontakt, sa od roku 2016 spustil aj iný program nazvaný Extrémny dialóg (v origináli Extreme Dialogue), pracujúci plošnejšie a skôr z hľadiska prevencie (Knight 2016). Podľa jeho predstaviteľov, radikalizáciu nemožno zastaviť argumentáciou. Diskusiou sa pri strete s členmi extrémnej pravice nedá nikam pohnúť. Prístup, ktorý používa Extreme Dialogue je založený na silných osobných príbehoch a výpovediach, emocionálnej inteligencii, osobných skúsenostiach a dôvere. Tieto sú aj za pomoci rôznych médií prinesené do školských tried či na špeciálne stretnutia. V ponuke internetovej stránky tejto iniciatívy, ktorú spoluzakladala Európska únia, je množstvo videí ľudí s osobnou skúsenosťou s radikalizáciou. Či už priamo bývalých radikalizovaných osôb, alebo ich rodinných príslušníkov, keďže tento proces zasahuje celú rodinu. Presentované sú skúsenosti s najrôznejšími formami extrémistických skupín. Od severoírskych IRA, cez neonacistické skupiny, až po členov islamistických skupín ako ISIL. Cieľom je, namiesto snahy o zabránenie prístupu mladých ľudí k extrémistickým myšlienkam, podporiť ich kritické myslenie.

Tým, že téma je mladým ľuďom prezentovaná v bezpečnom prostredí a s podporou ku kritickému myslieniu, môžu si tak vyskúšať pocity zažívané v prípade, že by boli oslovení členmi extrémistických skupín. Potom už poznajú tento myšlienkový proces spojený s pokusom o ich naverbovanie, a tak nemá na nich taký vplyv, ale naopak, majú voči nemu väčší odstup. Púšťané videá sú veľmi emocionálne a vyvolávajú u ľudí silné reakcie a mnoho otázok, ktoré možno predtým nemali komu položiť. Tu zohráva úlohu práve bezpečné prostredie v ktorom celý proces prebieha, bez odsudzovania, či vyhýbania sa odpovediam. Takto sa za pomoci mediálnych pomôcok v školských triedach spúšťajú otvorené a spontánne diskusie (Knight 2016).

4.2.3 Úloha škôl v rámci prevencie radikalizácie v Spojenom kráľovstve

V Spojenom kráľovstve sa posilnila úloha škôl v rámci nového protiteroristického zákona, ktorý vstúpil do platnosti v polovici roku 2015, tzv. Counter-Terrorism and Security Act. Školám ukladá povinnosť starostlivo dbať o prevenciu pred zapájaním sa ľudí do teroristických aktivít. To je na jednej strane uznanie dôležitej úlohy škôl a vzdelávania v celkovej schopnosti spoločnosti čeliť radikalizácii, extrémizmu a s nimi súvisiacemu násiliu, na druhej strane to na školy kladie veľkú časť zodpovednosti (Francis 2015). Vedenie škôl aj všetci učitelia sú povinní rozumieť procesu radikalizácie,

vedieť ju rozoznať a reagovať na ňu. Vedenie škôl má tiež zaistiť, aby si učitelia uvedomovali dôležitosť tejto úlohy a jej správneho a účinného vykonávania.

Podľa súvisiaceho dokumentu Prevent Duty Guidance: for England and Wales (2015), proces vtiahnutia do teroristických aktivít pozostáva nielen z násilného extrémizmu, ale aj z nenásilného extrémizmu, ktorý môže vytvárať atmosféru prajúcu terorizmu a popularizovať postoje, ktoré môžu teroristi využiť. Extrémizmus je v Spojenom kráľovstve od roku 2011 definovaný ako „slovný alebo aktívny odpor voči základným britským hodnotám, vrátane demokracie, vlády zákona, osobnej slobody, vzájomného rešpektu a tolerancie medzi náboženstvami“ (Home Office 2015) a spadá sem aj volanie po smrti členov armády Spojeného kráľovstva. Radikalizácia je definovaná ako „proces, cez ktorý sa osoba stáva podporovateľom terorizmu a extrémistických ideológií, spojených s teroristickými skupinami“ (Home Office 2015).

Obe tieto definície kladú na školy veľké bremeno, keďže definícia hovorí o hodnotách, ktoré sú samé o sebe držané legálne, ale môžu ľudí smerovať k podpore nelegálnych, násilných extrémistických postojov. Tieto legálne postoje má škola zisťovať, potláčať ich šírenie a informovať o nich vládny program „Channel“ na pomoc ľuďom, ktorým hrozí vtiahnutie do teroristických aktivít. Existuje aj viacero nie práve liberálnych postojov, ktoré sú v rozpore s takto zadanými britskými hodnotami. Tie vyznávajú veľké svetové náboženstvá a je veľmi otáznne, či spadajú pod tie skupiny ľudí, ktorými sa v rámci týchto aktivít na školách treba zaoberať (Francis 2015).

Takisto problematická je definícia radikalizácie, čo je problém, keďže školy majú povinnosť jej rozumieť a vedieť si ju všimnúť. Napriek častému pohľadu, že je to proces spojený s terorizmom, výskum Horgana a Taylora (2011) hovorí, že mnohí teroristi nie sú radikálmi a veľká väčšina radikálov nie sú teroristi. To, na čom sa rozličné modely radikalizácie vedia zhodnúť, je práve zložitosť jej správneho identifikovania a predpovedania. Naopak, hrozí, že dôsledkom takejto povinnosti škôl môže byť obmedzovanie slobody slova. Mládež a širšia verejnosť by to tiež mohli vnímať tak, že sa v školách trestá zvedavosť, čo by vážne poškodilo hlavné poslanie škôl. Tým je mať o myšlienkach otvorenú diskusiu, v rámci ktorej sa mladí učia sami rozoznávať a spochybňovať škodlivé myšlienky. Toto poslanie je novými povinnosťami obmedzované v záujme ochrany detí pred možnými rizikami. Radikalizácia je tak chápaná ako forma socializácie, ktorá vedie k preberaniu škodlivých postojov.

4.2.4 Ako na školách predchádzať radikalizácii

V snahe o prevenciu radikalizácie sa navrhuje, aby namiesto tendencií k podozrievaniu moslimskej komunity a prijímaniu podporných opatrení špecificky pre jej občiansku spoločnosť, sa posilňovali väzby medzi všetkými komunitami navzájom.

Školy by mali byť pripravené reagovať na náhle a významné udalosti. Mali by umožňovať napr. vytváranie zbierok pre obeť vojnových konfliktov alebo organizovanie verejných debát, ktoré by citlivé a aktuálne témy rozoberali a študentom umožňovali sa k nim vyjadriť. Tým z nich školy budú pomáhať vychovávať sebavedomých a kompetentných občanov, ktorí sa budú podieľať na verejnom živote a demokratických procesoch a budú mať schopnosť kritizovať a spochybňovať prichádzajúce myšlienky.

Schopnosť používať internet bezpečne, bez hrozby radikalizácie, súvisí tiež so schopnosťou rozlišovať jednotlivé druhy zdrojov informácií. Ide o špecifickú formu gramotnosti. Mladí ľudia sa musia naučiť kriticky pristupovať k online zdrojom informácií a vedieť ich vyhodnocovať podľa kvality a spoľahlivosti.

Učiteľom sú zasa k dispozícii viaceré neustále aktualizované a dopĺňané databázy rôznych programov na prevenciu radikalizácie a reagovania na krajne pravicové myšlienky a prejavy. Takisto sú im po ruke zdroje podporujúce prehľad v náboženstvách a digitálnej gramotnosti, zvyšujúce demokratickú participáciu a zaoberajúce sa otázkami identít.

Zhrnutie

Nie je celkom možné postihnúť celú šírku postupov pri prevencii pravicového extrémizmu. Ide o veľmi podrobné postupy, prebiehajúce na viacerých úrovniach medzi širokou paletou aktérov a v mnohých krajinách. V tomto texte sme sa pokúsili priblížiť jednak nórsky a širšie škandinávsky systém prevencie proti pravicovému extrémizmu a jeho násilným prejavom. Ten je založený na kooperácii mnohých štátnych aj neštátnych organizácií a jednotlivcov, zdôrazňujúc úlohu prevencie a plánovaného konania na základe dôkladnej analýzy konkrétnej lokálnej situácie. Zároveň sme poukázali na najčastejšie chyby týchto aktérov, najmä obecných samospráv a na to, ako k nim dochádza. V druhej časti sme sa zamerali na tri rôzne prístupy k prevencii a potláčaniu radikalizácie v dvoch krajinách. Prvým bol nemecký prístup pri práci s klientmi v rámci exitových intervencií, pri ktorom sa odborníci snažia doceliť nadviazanie dôverného vzťahu s váhajúcimi členmi pravicovo extrémistických skupín, zapojených do páchania zločinov z nenávisťi. Zároveň, za pomoci výmeny naratívov sa pokúšajú postupne porozumieť motívom ich konania a meniť ich postoje. Druhým bol tiež nemecký prístup, zameraný na budovanie kritického myslenia a otvorenej diskusie za pomoci videí s výpoveďami ľudí ovplyvnených radikalizáciou. Tretím prístupom boli úlohy škôl v rámci širšieho programu prevencie proti extrémizmu a terorizmu v Spojenom kráľovstve.

Použitá a odporúčaná literatúra

BUŠŠA, M. – STRUHÁR, P. – ŘÁDEK, M. 2013. Politický radikalizmus. 1. vyd. Trenčín: TnUAD, 2013.

CARLSSON, Y. 1995. Aksjonsplan Brumunddal – ga den resultater? Oslo: NIBRrapport, no. 13. 1995.

CARLSSON, Y. 2006. Violent Right-Wing Extremism in Norway: Community Based Prevention and Intervention. In Peter Rieker, Michaela Glaser, and Silke Schuster (eds.), *Prevention of Right-Wing Extremism, Xenophobia and Racism in European Perspective*. Halle: Deutsches Jugendinstitut, 2006, s. 12-29.

EIDHEIM, F. 1993. Hva har skjedd i Brumunddal. Lokalsamfunnet i møte med de fremmede og seg selv. Oslo: NIBR-rapport, no. 20, 1993.

FANGEN, K. 2001. En bok om nynazisme. Oslo: Universitetsforlaget, 2001, s. 26 – 44.

FANGEN, K. – CARLSSON, Y. 2013. Right-Wing Extremism in Norway: Prevention and Intervention, In Ralf Melzer & Sebastian Serafin (ed.), *Right-Wing Extremism in Europe. Country analyses, Counter-strategies and labour-market oriented Exit-strategies*. Friedrich-Ebert-Stiftung. 2013. s. 327 – 357

FRANCIS, M. 2016. What can schools do about radicalisation? Guides. 2016. Dostupné na: <http://www.radicalisationresearch.org/guides/what-can-schools-do-about-radicalisation/> Overené dňa 05.10.2017.

HOME OFFICE. 2015. Revised prevent duty guidance for Scotland and England and Wales. London, Home Office. 2015. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/publications/prevent-duty-guidance> Overené dňa 14.10.2017.

HORGAN, J. – TAYLOR, M. 2011. Disengagement, De-Radicalization and the Arc of Terrorism: Future Directions for Research. In: Rik Coolsaet (Ed.): *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge: European and American Experiences*. (2nd ed.). Farnham, Asghate, 2011. s. 173-186.

INGLEHART, R. 2015. Inequality and Modernization. Why Equality Is Likely to Make a Comeback. Foreign Affairs. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-14/inequality-and-modernization>

KNIGHT, B. 2016. New anti-extremism project launched in German schools. DW. 2016. Dostupné na: <http://p.dw.com/p/2TfVe> Overené dňa 02.10.2017.

STORBERGET, K. 2010. Collective Security – a Shared Responsibility. Action Plan to Prevent Radicalization and Violent Extremism. Oslo: Norwegisches Ministerium für Justiz und Polizei, 2010.

WEILNBÖCK, H. 2013. The Narrative Principle: Good Practice in Anti-Hate Crime Interventions, within the Radicalisation Awareness Network In: Right-Wing Extremism in Europe Country analyses, counter – strategies and labor – market oriented exit – strategies. Ed. by the Friedrich Ebert Foundation 2013, s. 379 – 408

Komunikácia kontroverzných tém a nenávistných prejavov zo strany pedagógov – odporúčania

5 Komunikácia kontroverzných tém a nenávistných prejavov zo strany pedagógov – odporúčania

Ivan Moravčík

Zvolenie vhodnej komunikačnej stratégie v prípade tak špecifickej témy, akou je extrémizmus, si vyžaduje od pedagóga, resp. inej osoby, ktorá vedie diskusiu s dospelými mladými ľuďmi, nielen vyššiu mieru entuziazmu ale i empatie a trpezlivosti.

Pochopiť potreby dospelujúceho jedinca je dnes pre dospelú osobu omnoho ťažšie, nakoľko sa u dospelujúcich mladých ľudí presúva významná časť komunikácie (nielen) so svojimi rovesníkmi na sociálne siete. V tomto mnohokrát izolovanom prostredí, nedostupnom pre tých, ktorí by mali byť v procese výchovy a vzdelávania pre dospelujúceho prirodzenými autoritami a viesť ho cestou poznania, je daný jedinec schopný mimoriadne rýchlo sa radikalizovať, a to aj bez ich povšimnutia.

Z toho dôvodu je pre pedagóga mimoriadne dôležité zachytiť u žiaka už prvé príznaky radikalizácie. Môžu byť nimi nielen extrémistické názory a prejavy prezentované na verejnosti, charakteristické správanie, obliekanie, ale i, naopak, zdržanlivý, až odmietavý postoj vyjadriť sa k danej problematike. Môže dochádzať k nechote komunikovať zrozumiteľný a jasný názor aj na vyzvanie počas verejnej debaty, či dehonestovanie tých, ktorí prezentujú vlastný názor, diametrálne odlišný od názoru extrémistického.

Preto považujeme za efektívne aplikovať do procesu výchovy a vzdelávania ten najúčinnější prostriedok – rozhovor. Rozhovor má výrazný podiel v eliminácii vzniku extrémistickej ideológie u mladých ľudí a zabezpečuje, aby nebol v spoločnosti extrémistický prejav dominantný, keďže predstavitelia radikálnej pravice či ľavice sú často krát v menšine voči opozičnému názoru v spoločnosti, no svojím aktívnym prezentovaním ideológie často udávajú tému, charakter a samotnú podstatu debaty.

Debatovať so žiakmi na (nielen) témy, ktoré sa významne podieľajú na vytváraní ich hodnotového rebríčka, majú dosah na ich osobnosť či schopnosť vytvárať si dlhodobu funkčné medziľudské vzťahy, má mimoriadne priaznivý dosah na kvalitu vzťahov v celej spoločnosti. Predchádzať týmto spôsobom vzniku radikálnej a extrémisticky ladenej časti populácie je navyše pre spoločnosť mimoriadne prínosná činnosť, nakoľko sa prostredníctvom nej dá dosiahnuť pomerne jednoducho vyššia úroveň vedomostí o danej problematike, lepšia schopnosť kriticky hodnotiť informačné zdroje a, samozrejme, možno prostredníctvom nej posunúť kvalitu vzťahu žiak-učiteľ na

vyššiu úroveň, nakoľko sa z pedagóga nestáva „len“ informačný zdroj, ale najmä partner na diskusiu a dôveryhodná osoba.

A práve tieto atribúty potrebujú najviac tí, čo si ešte len formujú názory a postoje od našich vzdelávacích inštitúcií, nakoľko vplyv sociálnych sietí a „alternatívnych“ médií ide momentálne mimo kontrolu tých (rodičia a učitelia), ktorí sú za výchovu a vzdelávanie primárne zodpovední.

Pre pedagógov a odborných zamestnancov, ktorí sú v dennom kontakte so žiakmi, sme pripravili aktivity a modelové komunikačné situácie, ktorých úlohou je nielen zistiť, či sa v triede alebo skupine, v ktorej prebieha výchovno-vzdelávací proces, nachádza jedinec, vykazujúci znaky extrémistického myslenia/konania, ale i zaistiť, aby sa prostredníctvom riadenej debaty mohla viesť zmysluplná a aktívna (najmä za prispenia samotných žiakov) komunikácia na nastolené témy či konkrétne otázky.

Aktivity, resp. úlohy, ktoré sme pripravili pre žiakov, sú zadelené do skupín podľa predmetov, na ktorých by mohli byť realizované. Pokiaľ by však chceli pedagógovia či odborní zamestnanci využiť ich potenciál aj na inej hodine/aktivite, medze sa nekladú. Dôležitý je však najmä fakt, aby ich nastolenie prebehlo prirodzene v kontexte s výkladom učiva, aktuálnou celospoločenskou témou, či udalosťou, ktorá bola, je alebo bude pre danú triedu špecifická.

5.1 Dejepis

Aktivita č. 1

Pred tým, ako začnete výklad k druhej svetovej vojne, môžete zistiť formou eseje alebo úvahy na tému napr.:

- Pozícia Slovenského štátu na mape Európy v kontexte druhej sv. vojny.
- Aké boli dôvody arizácie majetku, ktorý bol vo vlastníctve židovského obyvateľstva na území Slovenského štátu?
- Osoba ThDr. Jozefa Tisa v kontexte druhej svetovej vojny v pozícii najvyššieho predstaviteľa Slovenského štátu.

názory, postoje a aktuálnu úroveň vedomostí žiakov o danej problematike s následným výkladom daných tém na hodinách dejepisu podľa osnov MŠVVaŠ SR. Nakoľko by síce išlo o povinnú, ale neklasifikovanú aktivitu, existuje predpoklad, že by sa v daných prácach mohla prejaviť extrémisticky ladená orientácia žiaka. Navyše, v prípade, že by nasledovala hlbšia analýza daného textu, mohol by sa tak pedagóg na základe určitých indícií (formulácia textu, špecifické slovné spojenia, informačný zdroj,...) vhodným spôsobom zamerať počas výkladu učiva na konkrétne vedomostné, informačné, hodnotové a iné nedostatky u žiakov danej triedy.

Aktivita č. 2

Počas výkladu témy o holokauste na území Slovenského štátu, resp. v Európe dať možnosť žiakom vyjadriť sa aj k tomu, čo je prezentované prostredníctvom „alternatívnych“ médií resp. osôb, ktoré inklinujú k radikálnej pravici a extrémistickej scéne. Je vhodné viesť debatu tak, aby sa každá jedna prezentovaná teória, ktorá holokaust spochybňuje, vyvracia alebo obhajuje, stala predmetom diskusie a neostala nezodpovedaná. Je nutné počas debaty viesť žiakov k tomu, aby sami prišli na to, čo je hlavným motívom pre tých, ktorí holokaust obhajujú, resp. popierajú, aká je ich komunikačná stratégia a kde sa končí sloboda slova a začína kvalifikácia trestného činu.

Aktivita č. 3

Téma SNP je pre pravicovo extrémisticky zmýšľajúcich jedincov často charakterizovaná ako „puč voči suverénnemu štátu iniciovaný sfanatizovanými individuami, ktorí boli infikovaní bolševizmom. Stali sa zapredancami Židmi ovládaných mocností, ktorí mali svoje ekonomické záujmy a chceli ich realizovať na úkor slobodných slovenských občanov“. Aby sme vedeli identifikovať rovnako zmýšľajúcich jedincov v triede, je vhodné iniciovať debatu na tému SNP ešte skôr, ako sa začne realizovať samotný výklad témy. u tých, ktorí budú vyššie menovanú charakteristiku SNP obhajovať, resp. ich argumentácia nebude v zhode s oficiálnym výkladom dejín SNP, je možné predpokladať určitú mieru radikalizácie a pravicového extrémizmu. Ich včasnou identifikáciou môžete predísť nielen konfliktným situáciám počas samotného výkladu, ale i nárastu radikalizácie žiakov vo Vašej triede či škole. Táto aktivita Vám bude nápomocná i v príprave argumentov na témy či myšlienky, ktoré by sa v prípade, že dotyčná osoba bude na hodine počas výkladu až príliš „aktívna“, mohli prostredníctvom nej prezentovať. Rovnako tak by si tieto myšlienky mohli nájsť v radoch spolužiakov svojich adresátov, ktorí by v prípade pocitu nedostatočnej odpovede zo strany pedagóga mohli podľahnúť naučeným frázam, tvrdeniam či heslám a prikloniť sa tak k radikálnej ideológii.

5.2 Občianska výchova

Proces výučby občianskej výchovy nemožno paušalizovať iba na výučbu, ktorá je prísne odvodená z obsahu vzdelávania v jednotlivých tematických celkoch. Je nutné, aby sa hodiny občianskej výchovy prispôsobili skutočným potrebám jednotlivých žiakov danej triedy či školy a v závislosti od toho, z akého rodinného, sociálneho, ekonomického a intelektuálneho prostredia jej žiaci pochádzajú.

Nakoľko sa v rámci OECD SR umiestnila na 29. mieste z 32 krajín v regionálnych rozdieloch v ukazovateľoch príjmu a na 21. mieste z rovnakého počtu krajín v oblasti ne/zamestnanosti, mala by sa výučba občianskej výchovy prispôbiť lokalite, v ktorej má SŠ svoje sídlo a rovnako tak aj skladbe obyvateľstva daného regiónu. Všeobecnú, resp. základnú úroveň vedomostí z občianskej výchovy by mala, samozrejme, každá stredná škola od svojich žiakov vyžadovať, no je mimoriadne dôležité venovať sa i miestnym, neraz špecifickým problémom, ktoré plynú zo skladby obyvateľstva alebo ekonomickej sily daného regiónu.

Nemožno však ignorovať ani existenciu sociálnych sietí a rôznych organizácií, ktoré majú na formovanie názorov u mladých ľudí výrazný vplyv. Spôsob, akým tieto informačné kanály pristupujú k oslovovaniu cieľovej skupiny, manipuláciou predkladaných informácií a následne ich šíreniu medzi jej jednotlivcami, sa nedá porovnať s archaickým spôsobom vzdelávania prostredníctvom napĺňania litery učebných osnov v kamennej budove. Ich sila spočíva najmä v rýchlosti, akčnosti a k ponuke zdanlivo (pre nezainteresovaného laika skutočne) vysoko efektívneho riešenia.

Aby sme však prinútili žiakov premýšľať o danej problematike hlbšie, ukázali viac, ako iba to, čo je na povrchu, donútili ich zamyslieť sa nad problematikou extrémizmu a nacionalizmu v kontexte, ktorý presahuje učebné osnovy, prinášame Vám aktivity, prostredníctvom ktorých budú musieť žiaci vyvinúť väčšie úsilie, ako tomu je zväčša u hejtovania a komentovania na sociálnych sieťach. To im zároveň umožní sa zamyslieť nad ponúkanými spôsobmi riešenia danej situácie, ktoré prináša najmä radikálna pravica, v súvislostiach, ktoré si doteraz možno neuvedomovali, či ich vedome prehliadali.

Za najvhodnejšiu metódu, prostredníctvom ktorej môžeme docieľiť u žiakov nielen schopnosť získať poznatky, ale ich aj kriticky hodnotiť a následne adekvátne použiť, považujeme debatu. Realizácia debaty však vyžaduje vyššie nároky na organizáciu a prípravu. Napríklad, je nevyhnutné, aby sa výber žiakov, ktorí budú medzi debatujúcimi zvolil tak, aby sa predchádzalo situáciám, v ktorých by žiaci sami rozhodovali o tom, kto s kým bude v skupine a proti komu budú debatovať. Zabráni sa tak vzniku takých skupín, ktoré by mohli výrazne dominantným až agresívnym spôsobom viesť debatu a nevhodne tak vplývať na zvyšných spolužiakov v triede aj mimo vyučovaciu hodinu, v ktorej sa daná aktivita realizuje.

Za najobjektívnejší spôsob výberu skupín považujeme náhodný výber, ktorý bude aj ľahko kontrolovateľný samotnými žiakmi. Keďže nie vždy je možné, aby bol žiak prítomný na hodine, či už zo zdravotných, osobných, reprezentačných alebo iných dôvodov, je vhodné, aby sa výber uskutočnil nanajviš týždeň pred termínom debaty. Výrazne sa tak eliminuje riziko, že bude počet účastníkov debaty nižší, ako prípustný model 2:2, nakoľko pod túto hranicu by už bol jeden tím (zástupca tímu by bol vlastne iba jeden žiak) evidentne hendikepovaný a debata by tak strácala svoje opodstatnenie.

Dĺžka debaty vrátane úvodu, ktorý by spočíval v predstavení témy, by nemala trvať menej ako 25 minút. Každý jeden účastník debaty, by mal

mat' na začiatku k dispozícii minimálne 3 minúty, v ktorých by zhrnul svoje argumenty a podložil ich aj (pokiaľ nimi bude disponovať) obrazovým, zvukovým alebo textovým materiálom. Po predstavení témy by mal pedagóg, resp. odborný zamestnanec rozhodnúť na základe náhodného výberu (napr. hod kockou,...), ktorá skupina by mala začať prezentovať svoj pohľad na danú problematiku ako prvá. Následná diskusia by mala začať až po tom, ako skončí s prezentáciou posledný žiak skupiny, ktorá začala ako druhá v poradí. Počas debaty je len na pedagógovi resp. odbornom zamestnancovi, ako sa zhostí úlohy moderátora.

Pedagóg, resp. odborný zamestnanec môže:

- aktívne zasahovať do debaty tým, že bude striktne určovať poradie debatujúcich
- zostať v pozícii pozorovateľa
- vkladať do debaty svoje osobné postrehy a podnety, aby sa debata, pokiaľ viazne, rozprúdila
- vtiahnuť do debaty kontroverzné námety, poznatky tak, aby sa dynamika debaty zrýchlila
- nechať zasiahnuť do debaty aj spolužiakov debatujúcich žiakov
- zadať debatujúcim otázky, ktoré vyplývajú z návrhov riešení, ktoré prezentujú žiaci
- upriamiť pozornosť na negatívne dôsledky plynúce z návrhov predkladaných riešení
- zamerať sa na analýzu jednotlivých riešení na podklade poznámok vypracovaných počas debaty po tom, ako sa debata ukončí a prezentovať pomocou nich komplexný záver pre jednu i druhú skupinu

Je však mimoriadne dôležité, aby moderátor v prípade otvorenia kontroverznej témy počas debaty zabezpečil, aby bola táto téma vhodne ukončená. Musí dbať na časový harmonogram určený na debatu, aby ju neprerušilo zvonenie na prestávku či iná, predvídateľná udalosť. Rovnako tak je vhodné, aby sa po ukončení debaty mohli vyjadriť aj tí žiaci, ktorí boli v pozícii pozorovateľov a dať im priestor na pripomienky, kritiku či alternatívne návrhy riešení situácií, ktoré boli predmetom debaty a nezazneli v nej. Pedagóg by mal následne usmerniť debatu tak, aby v závere vyučovacej hodiny zazneli tie najvhodnejšie návrhy riešení jednotlivých situácií a upriamiť pozornosť na negatíva tých návrhov a opatrení, ktoré majú zjavne extrémistický kontext a ich realizácia by bola naviazaná na diskrimináciu, použitie násilia a potlačenie ľudských práv a slobôd.

Hodnotenie jednotlivých účastníkov debaty by malo byť objektívne a vopred jasne definované. Žiaci by mali už pri zadávaní tém vedieť, na základe čoho budú hodnotení. Pripravili sme preto pre pedagógov kritériá, ktoré svojim rozsahom zohľadňujú takmer všetky aspekty potrebné pre

posúdenie kvality výstupov jednotlivých žiakov. Nájdete ich v prílohe tejto publikácie pod č. 1.

Nakoľko podporujeme elementárnu slobodu pedagógov vo vyučovacom procese, nepredkladáme k predmetným úlohám odporúčanú literatúru, z ktorej by mali pedagógovia, resp. žiaci čerpať informácie k daným témam. Predchádzame tým tak k tendenčne ladeným výstupom a podporujeme tak i kreativitu a precíznosť vo výbere literatúry, či iných zdrojov, z ktorých budú žiaci čerpať. Zároveň je to pre pedagógov vhodný spôsob oboznámenia sa s tým, ako a do akej miery sú žiaci schopní pracovať samostatne a bez vplyvu pedagóga pri vyhľadávaní kvalitných a overiteľných zdrojov, z ktorých budú následne spracované aj ich výstupy. Napovie to tak o ich preferenciách a „mentálnych mantineloch“, ktoré sú im v komunikácii na danú tému vlastné a rovnako tak, či sú schopní a ochotní pracovať aj s takým typom informačných zdrojov, ktorý nezodpovedá ich aktuálnemu presvedčeniu v oblasti zadanej témy. Otázky, ktoré uvádzame k jednotlivým aktivitám, slúžia ako návod pre pedagóga, akým spôsobom postupovať tak, aby sa situácia opísaná v aktivite riešila požadovaným smerom. Neprezentujú sa tak teda žiakom ako pomocné otázky pri zadávaní témy.

Aktivita č. 1

Predstav si, že v meste, v ktorom bývaš, postavila súkromná spoločnosť ubytovňu s kapacitou 400 miest pre pracovníkov neďalekej fabriky, ktorá ponúka svojim zamestnancom pracovné príležitosti a dopyt má najmä po pracovníkoch s nízkou kvalifikáciou. Fabrika sa nebráni dovozu lacnej pracovnej sily z krajín mimo EU, preferuje najmä občanov Srbska, Ukrajiny, či Rumunska. Obyvatelia mesta sa obávajú hluku, najmä v nočných hodinách, zvýšeného počtu priestupkov, resp. trestných činov na území mesta, zriadenie ďalších pohostinstiev, herní či nočných klubov. Naopak, pre mesto predstavujú pracujúci príležitosť v rozvoji mesta a jeho služieb. Navyše, získajú aj z daní plynúcich z ich pobytu v obci. Akým spôsobom budeš riešiť danú situáciu ako poslanec obecného zastupiteľstva, na ktorého sa obrátili znepokojení občania?

Otázky:

- Akými aktivitami by si vedel najlepšie integrovať pracovníkov do komunity pôvodných občanov (zohľadniť vek, pohlavie, zručnosti a vzdelanie pracovníkov)?
- Aký potenciál so sebou prinášajú jednotliví pracovníci (pomocné práce v obci pre pôvodných obyvateľov, gastronomický, kultúrny a i. prínos...)?
- Aké požiadavky môžu vzniknúť voči investorom iní obyvatelia obcí, v ktorých sa realizuje podobný zámer na základe skúseností s týmto procesom?
- Po oboznámení sa so všetkými skutočnosťami je teda vhodné integrovať pracovníkov zo zahraničia?

Aktivita č. 2

V meste, v ktorom bývaš, sú zriadené viaceré typy základných škôl. Jedna z nich je špecifická tým, že jej žiaci pochádzajú výlučne z rómskych osád z okolia tvojho mesta. V rámci optimalizácie siete škôl a inklúzie žiakov danej školy dôjde na budúci rok k jej zániku a žiaci, ktorí ju navštevujú, budú prerozdelení do škôl v blízkosti jednotlivých rómskych osád. Do školy, ktorú navštevuje aj tvoj mladší súrodenec, tak pribudnú deti z týchto osád, dokonca niektoré z nich priamo aj do triedy tvojho súrodenca. Ako budeš riešiť danú situáciu?

Otázky:

- Akou formou navrhneš zoznámiť deti navzájom?
- Aké opatrenia navrhneš vykonať, aby sa predišlo konfliktom a nedorozumeniam medzi spolužiakmi, rodičmi nových žiakov s rodičmi pôvodných žiakov a učiteľmi navzájom?
- Čo môžeš ty sám/sama zo svojej pozície spraviť pre to, aby bola integrácia úspešná?

Aktivita č. 3

Mladá rómska rodina, ktorá žije v rómskej osade, si podala na obecný úrad žiadosť o pridelenie bytu. Rodičia vychovávajú 4 deti, všetky sa pravidelne zúčastňujú na vyučovaní a nemajú neospravedlnené hodiny. Ich hygienický štandard je však minimálny, nakoľko im terajšie podmienky neumožňujú prať, sušiť a uskladňovať šatstvo tak, aby bolo náročné rozpoznať, v akých podmienkach rodina žije. Výsledky v škole majú všetky deti priemerné. Matka sa stará o chod domácnosti, je nezamestnaná, otec pracuje prostredníctvom aktivačných prác cez obec, prípadne príležitostne bez pracovnej zmluvy ako pomocný pracovník na stavbe. Občas pracuje i niekoľko mesiacov mimo domov na sezónnych prácach, tieto práce vykonáva prostredníctvom pracovnej zmluvy. Nakoľko nemajú podlžnosti voči obci ani štátu, je im pridelený trojizbový byt, hneď vedľa bytu, v ktorom bývaš ty s rodičmi. Aký postoj zaujmeš ty, ako budúci sused, resp. tvoja rodina?

Otázky:

- Aké opatrenia navrhneš vykonať, aby sa predišlo konfliktom a nedorozumeniam medzi susedmi v bytovke?
- Čo môžeš ty sám/sama zo svojej pozície spraviť pre to, aby boli susedské vzťahy blízke ideálnemu stavu?
- Ako by si ty sám/sama mohol/a pomôcť rodine, ktorá sa bude sťahovať do bytu na poschodí, kde bývaš ty s rodičmi?
- Akú komunikáciu a správanie očakávaš od danej rodiny?

Aktivita č. 4

Člen parlamentnej strany, ktorej sympatizantov považujú za extrémistov a radikálov, poslal oficiálnou cestou starostovi/primátorovi obce/mesta v ktorom bývaš žiadosť, v ktorej vyjadril záujem o poskytnutie obecných/mestských priestorov v kultúrnom dome za účelom realizácie prednášky na tému: „Čo Vám médiá a historici o tzv. holokauste nepovedia“. Mimovládne organizácie a nezávislé médiá pôsobiace v obci/meste upozorňujú, že prednášky realizované dotyčnou osobou spochybňujú holokaust a glorifikujú osobu Jozefa Tisa. Žiadajú starostu/primátora, aby neposkytol prenájom priestorov. Po medializácii tejto situácie sa organizátor obhajuje slobodou slova a prejavu, potrebou vedeckého bádania a jeho cieľom je sprístupniť občanom zamlčané dejinné súvislosti týkajúce sa nás všetkých. Na prednášku nikoho nenúti ísť, len chce ukázať verejnosti skutočnú pravdu, ktorú môžu, ale i nemusia účastníci prednášky prijať.

Otázky:

- Akou cestou možno vyriešiť vzniknutú situáciu tak, aby sa prednáška zrušila zo strany organizátora, je to vôbec možné?
- Za akých podmienok, ak vôbec, by si sa danej prednášky zúčastnil/a?
- Aké podmienky, resp. odporúčania by bolo možné uložiť organizátorovi tak, aby bola prednáška čo najobjektívnejšia?

Aktivita č. 5

V obci, v ktorej bývaš, chce starosta vysporiadať pozemky pod nelegálnymi stavbami v rómskej osade. Plánuje použiť obecné finančné prostriedky z rozpočtu obce tak, aby predmetné parcely obec vykúpila od ich pôvodných vlastníkov a previedla ich do svojho majetku. Takýmto spôsobom chce následne zlegalizovať všetky stavby v osade. Účelom celého procesu je získať prostriedky zo štrukturálnych fondov EU na budovanie vodovodu a kanalizácie v osade, následne taktiež aj na jej plnohodnotnú elektrifikáciu a postavenie cestnej infraštruktúry, nakoľko do osady vedie iba poľná cesta. Ako poslanec obecného zastupiteľstva si zodpovedný/á za riešenie predmetnej situácie. Občania, ktorí nie sú obyvatelia osady, na teba vyvíjajú tlak, aby si radšej uprednostnil/a projekty smerujúce k revitalizácii obce (oprava chodníkov, námestia, materskej a základnej školy) a zvyšné prostriedky použil na financovanie miestneho futbalového klubu.

Debata: preferencia financovania osady vs. revitalizácie obce

Otázky:

- Ako by si vysvetlil/a obyvateľom obce, ktorí ťa volili do obecného zastupiteľstva situáciu tak, aby mala obec a jej obyvatelia z navrhovaného riešenia čo najväčší prospech?

- Čo môžeš urobiť zo svojej pozície pre to, aby sa neprehlbovala segregácia?
- Akým spôsobom by si navrhol/a spolufinancovanie predmetných investícií rodinami, ktorých sa daná situácia týka?

Aktivita č. 6

Na sociálnych sieťach sa aktivizuje čoraz väčší počet prvovoličov. Príčinou sú predčasné parlamentné voľby, ktorých dôvodom je najmä korupčné konanie terajších vládnych strán. Prvovoliči si zakladajú svoje komunity, kde sa prostredníctvom inštruktážneho materiálu snažia mobilizovať svoje okolie k tomu, aby čo najviac ľudí odovzdalo hlas strane, ktorú podporujú. V prieskumoch verejnej mienky, ktoré vychádzajú mesiac pred konaním volieb, sa javí, že extrémistické hnutie svoju agitáciu a propagandu realizuje najefektívnejšie a vedie u prvovoličov s drvivou prevahou. V celej spoločnosti sa extrémistická strana dostáva na druhé miesto s takmer 20%-nou podporou. Je podľa teba voľba extrémistickej strany vhodný spôsob, ako upozorniť spoločnosť na to, akým spôsobom realizujú politiku „štandardné politické strany“?

Debata: ÁNO vs. NIE

Otázky:

- Čo môžeš zo svojej pozície urobiť pre to, aby sa eliminovalo riziko zvolenia extrémistického hnutia do parlamentu?
- Akým spôsobom by sa mohla aktivizovať verejnosť tak, aby nedochádzalo k radikalizácii prvovoličov v takom rozsahu?
- Akým chybám v komunikácii s prvovoličmi by mali štandardné strany predchádzať, aby nevznikli situácie podobného charakteru?

Aktivita č. 7

Tvojho dobrého kamaráta pristihli príslušníci PZ SR priamo pri čine počas odstraňovania kosáka a kladiva z pamätníka, ktorý bol postavený ako pamätník vojacom červenej armády, ktorá Slovensko oslobodila v druhej svetovej vojne. Na pamätníku boli tieto symboly červenej armády osadené neodborne a bez povolenia prostredníctvom organizácie, ktorej zriaďovateľom je mesto, z dôvodu predchádzajúceho strhnutia týchto symbolov neznámymi osobami. Tieto strhnuté časti pamätníka taktiež predstavujú aj symboly hnutia, resp. ideológie, ktorá potláčala ľudské práva a slobody. Pamätník je kultúrnou pamiatkou, posudzovanie a povoľovanie zásahov do pamiatok má v kompetencii výhradne Krajský pamiatkový úrad. Je vhodné upozorniť na dané symboly týmto spôsobom?

Debata: ÁNO vs. NIE

Otázky:

- Ako možno vyjadriť nesúhlas s umiestňovaním predmetných symbolov tak, aby sa predišlo skutkom s podobným charakterom?
- Ako možno informovať verejnosť o problematike umiestňovania daných symbolov tak, aby bola zachovaná objektívnosť a nestrannosť?
- Kde je podľa teba hranica slobody prejavu v prípadoch s podobnou tematikou?

Aktivita č. 8

Extrémistické hnutie s podporou národne orientovanej strany predložilo do parlamentu ústavný zákon, ktorý umožňuje komukoľvek legálnu držbu strelnej zbrane (s výnimkou duševne nespôsobilých a tých, ktorí majú záznam v registri trestov za násilnú trestnú činnosť a trest im ešte nebol zahladený) v neobmedzenom počte do kalibru 9mm. Prezентuje, že každý z nás má nárok individuálne sa chrániť pred nelegálnymi imigrantami a rôznymi asociálnymi živlami. Umožní vlastníctvo zbrane/zbraní vyššiu ochranu obyvateľov?

Debata: ÁNO vs. NIE

Otázky:

- Do akej miery je možné vyriešiť problém s nelegálnou migráciou militarizáciou spoločnosti?
- Ako si predstavuješ efektívne riešenie situácie, ktorá ti bola predložená?
- Akou komunikačnou stratégiou by mala byť riešená predmetná situácia tými parlamentnými stranami, ktoré sú proti militarizácii spoločnosti?

Aktivita č. 9

Pre potreby kvalitatívne výrazne lepšieho sčítania ľudu bude v nasledujúcom roku povinné, za účasti zodpovednej osoby poverenej štátom, odovzdať nielen osobné údaje, ale i iné, doteraz nepožadované identifikátory, a to odtlačky palca a prstov a ster slín kvôli identifikácii DNA. Táto zodpovedná osoba bude taktiež spISOVAŤ údaje o etnickej príslušnosti na základe charakteristických čŕt pre danú rasu a nie na základe toho, ako sa identifikuje samotný občan. Nakoľko sa v EÚ rozmáha počet teroristických útokov na civilné obyvateľstvo, vláda argumentuje tým, že dané kroky podniká výhradne pre schopnosť výrazne lepšie pomôcť svojim obyvateľom v prípade nebezpečenstva, prípadne k rýchlejšej identifikácii pokiaľ sa dotýční občania SR stanú obeťami teroristických útokov. Bolo by pre štát prospešné, aby disponoval predmetnými dátami, ktoré nadobudol vyššie uvedeným spôsobom?

Debata: ÁNO vs. NIE

Otázky:

- Považuješ údaj o etnickej príslušnosti získaný na základe popísanej situácie za dôveryhodný a pre riešenie problémov v spoločnosti prínosný?
- Bolo by pre teba v budúcnosti skutočne prínosné, pokiaľ by disponoval štát prostredníctvom na to určených inštitúcií databázou vyššie uvedených údajov?
- Aké riziká plynú pre občanov v prípade, že poskytnú vyššie uvedené údaje štátnym inštitúciám?

Aktivita č.10

Prezident USA trvá na dodržaní svojho predvolebného sľubu vybudovať na južnej hranici USA s Mexikom vysoký múr oddeľujúci obe krajiny. Ako dôvod uvádza, že USA sú ohrozené nelegálnou migráciou osôb, pašovaním tovaru a drog. Náklady na vybudovanie tohto múru majú podľa jeho názoru zaplatiť obyvatelia Mexika. Vyrieši stavba múru aktuálnu situáciu?

Debata: ÁNO vs. NIE

Otázky:

- Zabráni sa výstavbou múru nelegálnej migrácii, pašovaniu drog a nelegálneho tovaru do USA?
- Je oprávnené žiadať od Mexika preplatenie nákladov za stavbu, ktorú realizuje USA?
- Pokiaľ by sa stavba múru zrealizovala, aký by bol jej dopad na ekonomiku a obyvateľstvo USA a Mexika?

Aktivita č.11

Najbližšie parlamentné voľby boli poznačené veľmi nízkou volebnou účasťou. Obyvatelia Slovenska prostredníctvom svojich hlasov rozhodli, že do parlamentu sa s výraznou podporou voličov (takmer 20%) dostala opäť strana, ktorej predstaviteľov možno charakterizovať ako neofašistov. Samotné hnutie sa netají, že jeho cieľom je zrušiť demokratické zriadenie spoločnosti na Slovensku, vystúpiť z NATO a EÚ a radikálne sa vysporiadať s niektorými obyvateľmi SR, ktorých nazýva parazitmi a asociálmi. Rozloženie síl po parlamentných voľbách znemožňuje, aby sa vytvorila vláda prostredníctvom štandardných strán, nakoľko ani strany pravicového ani ľavicového spektra nemajú dostatočný počet potrebných mandátov a spoločnú vládu vylučujú. Nakoľko je situácia vážna a opakované voľby neprichádzajú do úvahy, rozhodne sa strana, ktorá získala najviac hlasov, že zostaví vládu s tichou podporou neofašistického hnutia. Obhajuje to najmä nutnosťou prijímať rýchle rozhodnutia v dôsledku eskalácie migračnej krízy, vojenského konfliktu na hranici EÚ a prírodných katastrof, ktoré majú dosah

aj na EÚ a Slovensko. Súhlasil/a by si s argumentom strany, ktorá navrhla dané riešenie?

Debata: ÁNO vs. NIE

Otázky:

- Aké riziká plynú pre spoločnosť, parlamentné alebo mimoparlamentné strany v prípade, že by došlo k danej situácii?
- Akú stratégiu v oblasti komunikácie s verejnosťou by si odporučil/a strane, ktorá sa rozhodla ísť do spolupráce s extrémistickým hnutím? Navrhované zdôvodni.
- Ako by si reagoval/a, ak by sa táto spolupráca v parlamente pretavila aj do úzkej spolupráce pri návrhu zákonov či vymenovávaní politických nominantov na jednotlivých ministerstvách?
- Aké riešenia by mohli eliminovať vplyv extrémistického hnutia na chod štátu?

Aktivita č.12

Novelou zákona, ktorej cieľom je zefektívniť boj proti extrémizmu, šíreniu nebezpečného obsahu prostredníctvom elektronických médií a organizovanému zločinu sa plánuje zaviesť neobmedzený prístup k prebiehajúcej alebo už ukončenej komunikácii prostredníctvom elektronických komunikačných prístrojov pre vyšetrovateľov, bez povinnosti schválenia tohto úkonu príslušným súdom. Kohokoľvek tak môže ten, kto má k dátam dotýčajúcej osoby prístup, odpočúvať, resp. môže mať neobmedzený vstup do jej e-mailu či profilu na sociálnej sieti. Údaje z danej komunikácie môžu byť v prípade súdneho procesu považované za relevantný dôkazový materiál. Súhlasíš s navrhovanou novelou? Aké sú jej riziká a benefity pre spoločnosť?

Debata: ÁNO vs. NIE

Otázky:

- Aké by boli reálne dopady na rozsah a kvalitu informácií, ktoré prijímaš, resp. odosielaš po tom, čo by predmetná novela nadobudla účinnosť?
- Do akej miery by sa daná novela odrazila na výsledkoch v boji proti extrémizmu, terorizmu, korupcii či iných trestných činnostiach?
- Akou formou by si navrhol/a vybrať tých, ktorí by mali k daným informáciám prístup tak, aby sa eliminovalo riziko ich zneužitia?

5.3 Triednická hodina

Za štandardnú náplň triednických hodín možno považovať najmä tie aktivity, ktoré sa podieľajú na bezproblémovom fungovaní vzťahov rodič – učiteľ – žiak (preukazovanie ospravedlnených absencií, podpísané odkazy učiteľa rodičom žiaka v žiackej knižke,...). Rovnako tak sa prostredníctvom

nich riešia i aktivity, ktoré majú výlučne informatívny charakter (poučenie o BOZP, povinnosti týždenníka). Triedni učitelia však prostredníctvom nich môžu rozvíjať taktiež sociálne zručnosti žiakov, zapájať sa s nimi do školských súťaží, či plánovať výlety, exkurzie alebo vzdelávacie podujatia realizované mimo strednú školu.

Pokiaľ sa rozhodne triedny učiteľ, či už samostatne alebo v kooperácii s učiteľom dejepisu alebo občianskej náuky, pre realizáciu výletu, resp. exkurzie, ktorej cieľom by bola návšteva miesta, ktoré má súvis s predmetnou problematikou (téma holokaustu, SNP, ale i NR SR) bolo by vhodné, aby sa prostredníctvom aktivít realizovaných na triednickej hodine adekvátnym spôsobom naň aj pripravili. Vhodne zvolenými aktivitami tak možno dosiahnuť, aby sa žiaci oboznámili s miestom exkurzie, osobami, ktoré budú na ňom sprostredkovať informácie a samozrejme aj jej samotným obsahom.

Abý sa využila energia a potenciál, ktorými žiaci disponujú, bolo by prínosné zainteresovať ich do výkladu, ktorý by sa realizoval pred danou exkurziou.

Aktivita č. 1

Triedny učiteľ po tom, ako oboznámi žiakov s plánovanou exkurziou, ktorá bude v kontexte s témou extrémizmu, resp. radikalizmu a dohodne sa s nimi na podmienkach jej realizácie, rozdá každému žiakovi na papieri vytlačenú jednu otázku, ktorá bude korešpondovať s jej miestom a obsahom. Žiak bude musieť do budúcej triednickej hodiny danú otázku vypracovať a následne ju plnohodnotne zodpovedať pred celou triedou. Písomné vypracovanie odovzdá triednemu učiteľovi. Samotná prezentácia by mala trvať cca 2 min., nakoľko je vhodné, aby sa na jednej triednickej hodine zodpovedali všetky otázky. Sankcie v prípade, že úlohu žiak nevypracuje, by mali byť dohodnuté počas rozdávania otázok, aby si každý žiak bol vedomý benefitov, o ktoré prichádza.

Aktivita č.2

Triedny učiteľ navrhne miesta, ktoré by mohli žiaci v rámci exkurzie navštíviť, zadá im termíny, ktoré by boli na realizáciu exkurzie možné a následne stanoví rozpočet, ktorý je pre exkurziu vyhradený. Žiakov rozdelí náhodným výberom napr. do štyroch skupín. Každá skupina bude mať za úlohu pripraviť na ďalšiu triednickú hodinu formou PowerPoint prezentácie v dĺžke cca 5 minút propagáciu a zdôvodnenie, prečo práve za ich návrh by mali spolužiaci zahlasovať. Exkurzia by bola následne realizovaná na základe najvyššieho počtu hlasov spomedzi žiakov danej triedy.

Aktivita č.3

Pre účely definovania jasného postoja žiakov školy voči extrémistickým a radikálnym myšlienkam, skutkom či politike, ktorá danú filozofiu prezentuje, je vhodné vyčleniť vo Vašej škole priestor, ktorý by zodpovedal svojou polohou a veľkosťou aktuálnej situácii, v ktorej sa Vaša škola, región či celá krajina v danom kontexte nachádza. Kreatívne riešený priestor odsudzujúci danú ideológiu, ktorý by súčasne v sebe niesol aj edukačný charakter v podobe kompetencií, ktorými disponuje napr. obec, VÚC, PZ SR, ministerstvo (vnútra, spravodlivosti, školstva,...) či iná inštitúcia. Zároveň by tak prinášal aj námet na diskusiu, čo môže občan v prípade, že sa dostane do kontaktu s extrémistickým činom, od danej inštitúcie očakávať, ak sa na ňu obráti s konkrétnym podnetom.

5.4 Najčastejšie kladené otázky, názory a postoje žiakov počas diskusií skúmajúcich príčiny vzniku extrémizmu a radikalizmu

Nielen počas realizácie workshopov, na ktorých sme skúmali príčiny vzniku extrémizmu, ale i na podklade dlhoročných pedagogických a odborných skúseností s prácou s dospievajúcimi mladými ľuďmi, sme prichádzali do kontaktu so žiakmi, ktorí otvorene prejavovali extrémistické názory, propagovali hnutia potláčajúce ľudské práva a slobody a otvorene komunikovali svoje radikálne názory a postoje. Keďže sme si vedomí, aké náročné je komunikovať s dospievajúcimi ľuďmi témy, ktorých objasnenie a riešenie stojí mnoho úsilia a vyžaduje vyššiu úroveň pedagogických a odborných zručností, prinášame Vám tie najčastejšie prezentované názory, postoje, stereotypy a predsudky, s ktorými sme sa stretli. Spolu s nimi Vám však ponúkame aj určitý návod, resp. spôsob, ako komunikovať s dotýčným žiakom. Nie je to univerzálna cesta ako docieľiť v komunikácii požadovaný finálny efekt, no prostredníctvom postupných krokov v komunikácii s dotýčnou osobou sa Vám budeme snažiť vytvoriť priestor, ktorý Vám umožní zistiť dôvody, ktoré dotýčnú osobu k danému názoru vedú, intenzitu strachu, resp. obáv, ktorými je determinovaná, a taktiež aj jej motiváciu, s ktorou je pri riešení situácie spätá.

V komunikácii a diskusii na témy, ktoré vytvárajú u jej účastníkov silný emocionálny náboj, konfliktné situácie či výrazné obranné alebo útočné pozície, je vhodné pristupovať k tým, ktorí sú zainteresovaní do tejto debaty tak, aby nebolo počas nej degradované ich ego, sociálny status či hĺbka a kvalita informácií, ktorými v debate operujú. Je dôležité, aby sa každý názor, postoj, či predsudok rozmenil na drobné tak, aby sme pochopili, ako to dotýčny žiak myslí a čo si pod vyrieknutým skutočne predstavuje. Následne je žiaduce, formou vhodne kladených otázok a pripájaných overiteľných informácií, približovať sa k momentu, kedy žiak postupne sám prichádza na to, akým

spôsobom sa dá situácia riešiť, aby sa neaplikovali extrémistické a radikálne spôsoby riešenia. Je teda mimoriadne dôležité zaistiť, aby sa pedagóg neusiloval vnútiť žiakovi vhodný spôsob riešenia hneď, ale iba mu ukázal cestu a sprevádzal ho po nej prostredníctvom rozhovoru tak, aby k riešeniu dospel nakoniec sám.

Je vhodné, aby údaje, vyžadované pedagógom resp. odborným zamestnancom na prebiehajúcej diskusii, vyhľadávali žiaci počas hodiny. Zistené údaje je vhodné zapisovať na tabuľu, nakoľko vizualizácia daných informácií je pre lepšie pochopenie súvislostí mimoriadne prospešná. Mobilné telefóny s pripojením na internet tak budú mať u žiakov na vyučovaní aspoň na okamih opodstatnenie a žiaci si ich existenciu môžu prepojiť s edukáciou, resp. systémom analyzovania a kritického hodnotenia získaných informácií. Môžu tak nadobudnúť prospešný návyk, ktorý im pomôže lepšie sa orientovať v prostredí plnom dezinformácií a manipulácií.

V prípade, ak si situácia v triede v danom kontexte vyžaduje prítomnosť odborníkov napr. z Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, prípadne inej inštitúcie, ktorá disponuje kompetentnými zamestnancami, je vhodné, aby sa tí čo najskôr oboznámili s aktuálnou situáciou a riešili daný problém ihneď. Kooperáciou s danými odborníkmi sa predíde mnohým problémom v budúcnosti, nakoľko sa zabráni ich eskalácii najmä z dôvodu úspešného šírenia radikálnych a extrémistických názorov v danom kolektíve.

Aj tak sa im nechce robiť, sú leniví, berú iba dávky a nič nerobia... (žiak reaguje na príslušníkov rómskej menšiny)

Skúsme si predstaviť problém optikou Róma. Predstav si, že si sa narodil do rodiny, ktorá žije na okraji spoločnosti v osade, kde netečie voda, zdrojom elektrického prúdu je autobatéria, v miestnosti 4x4m žije – spí 10 ľudí a okolo teba takmer nik nepracuje, takmer všetci poberajú dávky v hmotnej núdzi, invalidné alebo starobné dôchodky a podobne. Aké vzory si vypestuje dieťa, ktoré nepozná nič iné iba sa postaviť v určitý deň v mesiaci ku okienku na pošte a pozorovať, ako dá teta matke, otcovi do ruky peniaze?

Myslíš si, že také dieťa nie je determinované svojím bezprostredným okolím, nevypestuje si určité návyky a nehľadá vo svojom živote iba tú zaužívanú a osvedčenú cestu, ako sa dostať k peniazom?

Je pravda, že všetci Rómovia nechcú pracovať, resp. nepracujú? Kto z vás už videl pracovať Róma? Pri akej práci ste ich videli, čo si myslíte, že dokážu robiť, aký druh práce je pre nich charakteristický a v akej sfére ich už v rámci pracovného života nevidíme? Skutočne sú to iba tieto práce? Poznate napríklad stredoškolsky alebo vysokoškolsky vzdelaného Róma? Myslíte si, že naozaj existuje pracovná pozícia, na ktorú by už nespĺňali kritéria? Existujú v našej spoločnosti príklady, kedy sa pracovné miesto obsadilo nižšie kvalifikovaným občanom nerómskeho pôvodu ako Rómom, ktorý plne zodpovedal kritériám výberového konania, či mal dokonca vyššiu kvalifikáciu?

V následnej komunikácii by mali nasledovať príklady zo života a praxe, úspešní absolventi, odborníci v danej oblasti, verejne činní a známi ľudia... Je to teda o tom, z akého prostredia daní jedinci pochádzajú, limity vytvárame segregáciou, nevhodným spôsobom vzdelávania a absenciou terénnej sociálnej práce. V kombinácii s predsudkami a stereotypmi o daných jedincoch, kedy sa na začiatku ich pracovnej kariéry môže stať, že sa stretnú s odmietaním a neumožnením začleniť sa do pracovného života na základe ich osobnostných a vzdelanostných predpokladov, tak môžeme u určitej časti z nich vytvoriť pocit bezmocnosti, averziu, znechutenie a následné odmietanie pracovať. Časť z nich následne emigruje a iba určitá skupina z celkového počtu je schopná dlhodobou a systematickou prácou nájsť v budúcnosti uplatnenie v pracovnom živote.

Ved' kto by vedľa nich býval, robia iba „bordel“... (žiak používa rétoriku príznačnú pre radikálov – asociálni paraziti a pod.)

Skúsme si najskôr definovať pojem bordel, čo si predstavuješ pod pojmom bordel? Dobré, teraz sa skúsme pozrieť na príčiny vzniku toho stavu, čo myslíte, čo ho spôsobuje, aká je príčina daného stavu, pretože bordel je už len dôsledok! Výborne, pokiaľ by sme mohli teda zhrnúť a kategorizovať príčiny toho, prečo je niekde bordel, tak sú to najmä tieto dôvody...

Rodičov a susedov si nevyberáme, môže sa teda stať, že máme za susedov ľudí, ktorí z objektívnych príčin znepríjemňujú život svojmu okoliu. Ak sme teda už postavení pred danú situáciu, čo môžeme robiť preto, aby sme eliminovali, resp. znížili na čo možno najnižšiu úroveň spôsob, akým sa prejavujú daní jedinci v našom okolí? Aké máme reálne možnosti ovplyvňovať situáciu pokiaľ si už vyžaduje intervenciu inštitúcií, ktoré majú riešenie daných situácií v kompetencii? Viete mi povedať ktoré to sú a aké majú právomoci? Akou formou ich môžeme osloviť, za kým by ste šli, pokiaľ by bolo nutné riešiť situáciu týmto spôsobom?

Pokiaľ budeme musieť riešiť už vzniknutú situáciu, myslíte, že nám stojí za námahu pôsobiť aj preventívne, aby sa daná situácia neopakovala? Môžeme vplývať na tých, ktorí žijú v danej rodine tak, aby sme prostredníctvom výchovy, vzdelávania a integrácie umožnili tým, ktorí budú v kontakte s týmito jedincami v budúcnosti nadobudnúť lepšie, kvalitnejšie susedské vzťahy?

Čo ak budú potomkovia takej rodiny niekedy aj tvoji susedia? Prípadne susedia členov tvojej rodiny? Stojí za námahu riešiť situáciu teraz, alebo opätovne až vtedy, keď sa problém znásobí a má dopad na ďaleko viac jedincov, rodín, štvrtí obcí a miest?

Migrantov tu nik nechce, nepotrebujeme ich, berú našim ľudom prácu!

Skúsme sa pozrieť na migráciu z pohľadu benefitov pre danú spoločnosť, čo môžeme získať, aký má pre nás prínos? Viete vymenovať štáty, krajiny,

ktoré podporujú imigráciu? Ktoré štáty alebo krajiny boli, resp. sú na emigrantoch doslova závislé? Akú pridanú hodnotu so sebou migrácia pre danú spoločnosť prináša? Samozrejme, migrácia so sebou nesie aj riziká, vieme ich vymenovať?

Akým spôsobom môžeme predchádzať vzniku jednotlivých rizík pre pôvodné, ale i nové obyvateľstvo, čo by sme nemali podceňovať? Ako docieľiť, aby bola migrácia pre všetkých zainteresovaných (pôvodní obyvatelia a migranti) prospešná? Ako by ste vedeli pomôcť vy v tom, aby sa migranti úspešne integrovali do spoločnosti? Ako zabezpečiť, aby sa následné generácie imigrantov neocitli na okraji záujmu spoločnosti a nerástlo sociálne napätie v jednotlivých štvrtiach, mestách, či oblastiach krajiny?

Vravíš, že migranti berú našim ľuďom prácu, v ktorých prípadoch je tomu tak? Pokiaľ má zamestnávateľ problém nájsť zamestnanca z radov občanov SR z rôznych dôvodov (nekvalifikovaná pracovná sila, neochota cestovať, nízke ohodnotenie, nedostatočná pracovná disciplína, vysoká fluktuácia) tak má dve možnosti, presunúť výrobu do inej krajiny alebo zamestnať pracovnú silu z tretích krajín.

Ako má ale zamestnávateľ postupovať v takom prípade, ak nie je možné presťahovať podnik, organizáciu mimo územie SR, nakoľko poskytuje službu pre obyvateľov SR (zdravotníctvo, turistický ruch, služby verejno-prospešného charakteru ako odvoz a likvidácia odpadu a pod.)? Máš pocit, že by bolo lepšie, aby daná služba radšej neexistovala, ako by mal jej realizáciu vykonávať imigrant? Aké by boli dôsledky zrušenia danej služby pre obyvateľov SR (dosah na zdravotníctvo, dane, rozvoj služieb poskytovaných pre imigrantov ako jazykové kurzy, budovanie infraštruktúry a pod.)?

Aké benefity môže priniesť SR práve zamestnanie imigrantov (vzdelaný ľudský kapitál, rozvoj služieb, rast zamestnanosti, dane a odvody do SP a ZP...) Kto v skutočnosti nechce migrantov? Kto ich naopak víta? Je viac výhod ako nevýhod v otázke prijatia migrantov, ktorí tu budú žiť a pracovať?

Pomenuj rozdiely, ktoré súvisia s prácou migrantov, ktorí síce pracujú v inej krajine, no za prácou dochádzajú zo svojej domovskej krajiny (tam, kde aj reálne býva) a tými, ktorí pracujú a žijú v danej krajine. Koľko občanov SR takto pracuje v zahraničí?

Radšej by našich (občanov SR) mali zamestnať...

Vravíš, že by mali firmy zamestnať radšej našich občanov... ktorých? Predstav si, že si majiteľ stavebnej alebo strojárkej firmy a potrebuješ rozšíriť svoje podnikanie. Chceš zamestnať približne dvadsať, tridsať nových ľudí, nie si veľká firma, maximálne do cca 150 zamestnancov. Potrebuješ už vyškolených pracovníkov, ktorí by ihneď zaujali pracovné miesto bez nutného dlhodobého procesu zaškolenia a mali by dostatočné pracovné návyky, nakoľko si kvôli napr. penalizácii nemôžeš dovoliť vysokú mieru fluktuácie.

Vieš mi povedať, ako by si docielil efektívny nábor pracovnej sily tak, aby si zamestnal iba našich občanov, ktorým dáš maximálne rovnaké

pracovné podmienky ako tvojim aktuálnym zamestnancom, aby sa ti nezrútil biznis model?

Nezabúdaj, že teraz je aktuálna miera nezamestnanosti v SR podľa Eurostatu (údaj zo septembra 2017) 7,2% a tvoja spoločnosť si nemôže dovoliť prísť o túto zákazku, inak hrozí, že v budúcnosti budeš možno musieť riešiť aj prepúšťanie tvojich aktuálnych zamestnancov!

Pokiaľ by sme však situáciu otočili naopak a podobnú rétoriku uplatnili na občanov SR, ktorí pracujú v zahraničí, vedel by si povedať, či by si aplikoval rovnaké tvrdenie aj na nich? Plánuješ niekedy pracovať v zahraničí? Ako by si reagoval na komentáre tohto typu v prípade, že by si sa aj ty sám ocitol v pozícii toho, kto pracuje v zahraničí?

Treba ich izolovať (žiak mieni asociálov, Rómov, homosexuálne orientovaných jedincov,...) od slušných ľudí...

Skúsme pouvažovať nad tým, či by spoločnosti prospela izolácia akejkoľvek komunity na okraj spoločnosti.

Viete povedať, kde a akým spôsobom vznikali prvé rómske osady na území dnešného Slovenska, čo bolo ich príčinou vzniku? Ako dovtedy žili obyvatelia týchto osád a prečo sa museli vyčleniť zo spoločnosti, aké boli ekonomické, politické, spoločenské dôvody na to, aby boli odsunutí do daných lokalít.

Akou formou prebiehala následná integrácia počas druhej polovice 20. storočia, prípadne ako prebieha dnes, kvôli čomu sa vlastne spoločnosť snaží integrovať obyvateľov týchto osád, komunit?

Prečo je pre spoločnosť prospešné, ak sa snaží integrovať do bežného života napr. asociálov, bezdomovcov, ľudí žijúcich na území štátu, resp. krajiny bez dokladov totožnosti? Aké riziká plynú pre spoločnosť pokiaľ sa nebude o týchto ľudí starať (zdravotné, sociálne, ekonomické dôvody), čomu môže spoločnosť predísť, ak sa títo ľudia úspešne integrujú a budú jej plnohodnotnou súčasťou?

Aké predsudky a stereotypy môžu vzniknúť u osôb, ktoré žijú v segregovaných osadách voči občanom z radov majority? Do akej miery je eliminácia kontaktu s životom majority príčinou segregácie?

Tento systém aj tak nefunguje, treba ho zrušiť a všetkých tam hore pozatvárať!

Ak je podľa Teba zlý systém, čo by si v ňom zmenil, aby sa žilo lepšie? Máš pocit, že riešiť veci silou a represívnymi opatreniami je cesta, ktorá zaručí, že bude spoločnosť lepšia?

Ako by si teda hodnotil/a politickú situáciu vo Venezuele, resp. v KEDR, ktorá používa praktiky, ktoré spomínaš? Vedel/a by si vymenovať krajiny, štáty, ktoré už prostredníctvom tohto zriadenia fungovali a ako bol daný režim v krajine úspešný? Skúsme ZSSR, Rumunsko počas vlády Nicolae Ceausescu, Argentínu v 70-80-tych rokoch minulého storočia, Španielsko

v období Frankovho režimu, prípadne Československo v 50-tych rokoch 20. storočia..., aby sme nemuseli pre príklady ďaleko...

Aké opatrenia by si navrhol/la, aby sa systém zriadenia, v ktorom momentálne žijeme, pretransformoval do požadovanej, prípadne ideálu bližšej podoby tak, aby sa nepopreli základné princípy a hodnoty, na ktorom je naša spoločnosť vystavaná.

Ako ty sám/sama aktívne prispievaš občianskou aktivitou na zlepšení súčasnej situácie? Môžeš urobiť viac? Čo konkrétne?

Zapojil sa niekto v tvojom okolí do petície, pôsobí v nejakom občianskom združení či neziskovej organizácii prostredníctvom ktorej môže ovplyvňovať spoločnosť, resp. poukazovať na konkrétne skutky tých, ktorých konanie posudzuje? Do akej miery je táto možnosť aktivizácie spoločnosti umožnená občanom takých krajín, kde je prostredníctvom politickej moci potláčaná demokracia a sloboda slova?

Načo im je desať detí, keď sa o nich nevedia ani postarať...

Skúsme sa na problematiku pozrieť optikou tých, ktorí tých desať detí majú a žijú v podmienkach, ktoré sme už opísali. Z koľkých detí podľa vás pochádzajú rodičia týchto desiatich detí? Aké mali podmienky na vzdelanie, osobný rozvoj, pracovné príležitosti? Umožnila im spoločnosť využívať plnohodnotne infraštruktúru krajiny (elektrina, voda, plyn, cesty, školstvo, zdravotníctvo, sociálny systém, rekvalifikácia)?

Do akej miery môžeme hovoriť o tom, že sú daní jedinci determinovaní prostredím, do ktorého sa narodili a do akej miery ho môže jednotlivec prekonať, kam ho až spoločnosť – občania SR „pustia“.

Je možné vymaniť sa zo sociálnej pasce bez pomoci majority, ekonomicky silnejšieho obyvateľstva, aktívnejšej politiky štátu? Existuje predpoklad, že je pôrodnosť naviazaná na ekonomickú prosperitu rodiny, spoločnosti?

Koľko detí majú migranti z krajín tretieho sveta? Rómovia zo sociálne znevýhodneného prostredia? A na porovnanie, koľko detí má generácia, ktorá vzišla z tohto prostredia a úspešne sa adaptovala a integrovala do spoločnosti? Koľko detí má následná generácia týchto úspešne integrovaných občanov? Aká je stratégia prežitia v rámci biológie (kvalita vs. kvantita v počte živonarodených potomkov)?

Kotleba nie je extrémista, ani fašista, on tu chce iba konečne spraviť poriadok!

Hovoríš, že Kotleba nie je extrémista, povedz, kto ho za extrémistu považuje? Čo považujeme v spoločnosti za prejav extrémizmu?

Skúsme si teraz definovať pojem fašizmus. Mohli by sme nejaké prvky definície fašizmu aplikovať na rétoriku Mariana Kotlebu? Prípadne na jeho minulosť? Viete, kde pôsobil, v akých zoskupeniach sa realizoval, akú prácu vykonával?

Ktorého politika/politikov, by ste teda mohli na základe týchto charakteristík považovať za extrémistov, fašistov, prípadne neonacistov?

Skúsme sa teraz zamerať na pojem poriadok, resp. slovné spojenie spraviť poriadok. V akom kontexte ho používajú zväčša politici? Ktorí politici to sú? Ako si predstavujú jeho realizáciu?

Ako by pravdepodobne prebiehala realizácia tohto úmyslu v praxi, pokiaľ by boli pri moci? Kde by sa to zastavilo, kto všetko by nakoniec mohol byť tým, kto bude považovaný za pôvodcu a príčinu „neporiadku v krajine“?

Aký výsledný efekt sa v spoločnosti dostaví pokiaľ budeme realizovať riešenie poriadku prostredníctvom napr. búrania chatrčí v osadách len preto, lebo nie sú postavené v súlade so zákonom? Prípadne ako by na spoločnosť vplývalo, pokiaľ by bol poriadok vo vlakoch zabezpečený prostredníctvom svojvoľne organizovaných hliadok konajúcich v rozpore so zákonom, prípadne proti vôli dopravcu?

Viete mi na základe historických udalostí priblížiť, ako prebiehala realizácia podobných úmyslov v niektorých krajinách? (Španielsko, Argentína, krajiny strednej Ameriky, Kambodža, Rumunsko,...) Aké dôsledky sú pre obyvateľov danej krajiny, resp. tohto politického zriadenia?

...ved' aké obrovské peniaze idú cigánom, žijú iba z dávok, a potom, že nie je na zdravotníctvo alebo diaľnice...

Čo sú podľa teba obrovské peniaze, skús definovať, čo už možno považovať za obrovské peniaze? Skúsme to teraz porovnať s rozpočtom SR na jeden rok, viete, aký je približne rozpočet SR na jeden kalendárny rok, kde sú zahrnuté všetky výdavky, ktoré platí štát?

Viete aj vymenovať, za čo všetko platí štát, aké služby to sú a v akej výške sa pohybujú? Skúste teraz odhadnúť, koľko minie štát na dávkach všeobecne. Viete aj jednotlivé typy dávok vymenovať? Viete približne povedať, koľko je Rómov na Slovensku? Koľko z nich pracuje a koľko je asi poberateľmi nejakej dávky?

Skúste sa teraz zamyslieť, aká by bola asi suma za jednotlivé dávky, ktorá by bola približne určená pre Rómov. Pokiaľ by sme ju teda mali porovnať napríklad s celkovými výdavkami rozpočtu, koľko by to asi bolo približne percent?

Koľko eur sa podľa vás rozkradne vinou korupcie na Slovensku? Kde najmä tá korupcia prebieha, kto sú jej najčastejší protagonisti?

Skutočne si ešte myslíte, že najmä vinou Rómov nemá SR ešte dostavané diaľnice? Sú dávky pre Rómov tým dôvodom, prečo je u nás zdravotníctvo prípadne školstvo v takom stave, v akom sa momentálne nachádza?

...ved' aj tak v nich nehovoria pravdu, robia z ľudí ovce, vlastnia ich oligarchovia a tí tak manipulujú verejnosť... vyrábajú politikov, ktorí im

potom ulievajú peniaze z rozpočtu... (reakcia na objektivitu súkromných a verejnoprávnych médií)

Podľa teba sa prostredníctvom médií, ktoré majú konkrétneho vlastníka manipuluje verejnosť. Teda je podľa tvojich slov nemožné, aby sa v televíznych novinách, denníkoch alebo týždenníkoch, prípadne v rádiách, ktoré sa venujú aj spravodajstvu, objektívne informovala verejnosť...?

Kde vyhľadávaš správy o daniach na Slovensku alebo vo svete ty? Na základe akých kritérií selektuješ to, čo sa ti ponúka? Ktoré komunikačné kanály preferuješ? Čo považuješ za dôveryhodný zdroj?

Skúsme sa teraz zamyslieť nad médiami a ich možnosťou účelovo manipulovať s predkladanými informáciami (obraz, zvuk, video...). Ako je možné filtrovať správy, ktoré sa nám ponúkajú prostredníctvom médií, sociálnych sietí tak, aby sme oddelili dôveryhodné informácie od tých, ktoré možno považovať za účelovo manipulujúce?

Do akej miery sa zaoberáš informačným zdrojom autora článku, fotky, videa, ktoré sa ti predkladá, prípadne je pre teba smerodajný údaj aj to, kto je samotným autorom danej informácie? Vieš si overiť na základe faktov účel, za ktorým bolo dané médium zriadené a aké je jeho poslanie?

Uspokojíš sa iba s čítaním nadpisov, alebo máš chuť dočítať článok do konca, aby si sa o danej téme dozvedel viac? Sú pre teba hodnotné, prípadne smerodajné aj informácie, ktoré sa vyskytujú aj v prípadnej diskusii pod článkami, videami na internete?

Sú sociálne siete jediným zdrojom informácií, alebo máš tendenciu pre získanie kvalitných a ľahko overiteľných informácií čerpať vedomosti aj z odbornej literatúry, prípadne iného, rovnako kvalitného, zdroja?

Ak chceš byť za každých okolností dobre informovaný, nestačí byť iba na sociálnej sieti, prípadne sedieť s uchom nalepeným na „alternatívnom rádiu“.

Jedinou cestou, ak nechceš byť ty sám manipulovaný, je ochota kriticky myslieť a svedomito pristupovať k výberom informačných zdrojov tak, aby si sa v budúcnosti k svojim názorom a postojom mohol kedykoľvek s hrdosťou prihlásiť.

Záver

Predložená publikácia mala za cieľ poskytnúť čitateľom potrebný materiál ku každodennej praktickej práci s mládežou, ktorá je ohrozovaná radikalizáciou.

V úvode sme vysvetlili pojem extrémizmus, ktorým často nesprávne a účelovo operujú médiá či politici, nálepkujúc tak nepohodlných názorových oponentov. Ešte nebezpečnejšia je dezinterpretácia pojmu samotnými extrémistami, s cieľom bagatelizovať ich nenávistné prejavy a získavať tak nových prívržencov. V školskom prostredí by sme však mali rozlišovať extrémistické prejavy študentov, ktoré demokracii škodia a je nutné sa im brániť, od radikálnych, s ktorými je po prijatí istých opatrení možné pracovať v prospech demokracie. Je totiž potrebné myslieť aj na to, že represívne riešenie radikálnych prejavov medzi mládežou môže mať paradoxne za následok posun zradikalizovaného študenta k ešte extrémistickejším alternatívam, ktoré mu ochotne poskytnú útočisko. Rovnako tak členstvo v niektorých krajne pravicových organizáciách a združeniach nemusí nevyhnutne znamenať príklon študenta k extrémizmu. Aj preto je súčasťou publikácie stručný prehľad najvýznamnejších predstaviteľov krajne pravicovej scény, pričom sme vyhodnotili aj mieru bezpečnostného rizika jednotlivých zoskupení pre školské prostredie.

V publikácii sme zároveň naznačili, že prevencia extrémizmu by mala začať tým, že odhalíme príčiny nenávistného a extrémistického správania študenta, resp. jeho sympatií k zoskupeniam, ktoré podozrievame z extrémistických prejavov. V publikácii naznačujeme možné príčiny extrémizmu, na základe ktorých sa môže pedagóg či sociálny pracovník odraziť pri riešení konkrétnych prípadov zradikalizovaných študentov. Ako však jednotlivé prípady riešiť? Pomôcť nám môžu príklady dobrej praxe zo zahraničia, pričom publikácia ponúkla najmä skúsenosti zo Škandinávie (Nórsko), Nemecka a Veľkej Británie. Trúfli sme si tiež ponúknuť pomoc návrhmi komunikácie kontroverzných tém. Ukazuje sa totiž, že (dez)informovaný študent je často pre pedagóga ťažkým orieškom, pričom na zjednodušujúce a zavádzajúce tvrdenia (často z nedôveryhodných zdrojov) pedagóg ťažko hľadá odpoveď. Na základe skúsenosti z množstva diskusií so študentmi základných a stredných škôl sme tak pripravili návrhy aktivít, ktoré podporujú kritické myslenie študentov a navádzajú hľadať riešenia problémov v demokratickom rámci. Zároveň sme ponúkli možné odpovede na radikálnu argumentáciu študentov pri kontroverzných témach.

Veríme tak, že učebnica bude vhodnou pomôckou nielen pre pedagógov stredných škôl, ale osvoja si ju aj pedagógovia základných škôl, sociálni pracovníci či iní odborníci prevencie nenávistných a extrémistických prejavov. V neposlednom rade je publikácia vhodná aj pre rodičov, ktorí proces radikalizácie môžu odhaliť a zastaviť skôr, ako sa v školskom prostredí prejaví naplno.

Príloha č. 1

Vyhodnocovací hárok

Každé kritérium je možné hodnotiť napríklad od 0 do 10 bodov. V celkovom súčte tak možno v tomto prípade získať maximálne 100 bodov. Hodnoty potrebné na získanie konkrétnej známky za aktivitu sú plne v kompetencii pedagóga.

Rozsah a kvalita informačných zdrojov

Príprava obrazového, zvukového a textového materiálu na debatu

Kreativita a inovatívnosť

Schopnosť zaujať publikum

Schopnosť prijímať konštruktívnu kritiku

Schopnosť argumentovať

Schopnosť pracovať v tíme

Prezentačné a komunikačné zručnosti

Schopnosť adekvátne zodpovedať položenú otázku

Schopnosť konštruktívnej kritiky

Poznámky

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

A series of 20 horizontal dotted lines spanning the width of the page, intended for handwriting practice.

Pavol Struhár (ed.)
**Prevenia nenávistných
a extrémistických prejavov
v školskom prostredí**

Vydalo:
Katedra politológie
Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Autori:
Mgr. Pavol Struhár, PhD. (1. a 3. kapitola), Mgr. Ivan Moravčík
(2. a 5. kapitola), Mgr. Marián Bušša (4. kapitola)

Recenzenti:
PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M, doc. PhDr. Jozef
Klavec, PhD.

Grafická úprava:
Mgr. Zuzana Hrušková

1. vydanie
ISBN 978-80-8075-768-7
EAN 9788080757687

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti
SR v rámci dotácie na rok 2017 na presadzovanie, podporu ochranu
ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám
diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom
intolerance.

Názov projektu: Prevenia nenávistných a extrémistických
prejavov – mládež v centre pozornosti (D200/2017/13)

Publikácia neprešla odbornou jazykovou úpravou.

2017